

KRONIKA SLOVENSKIH MEST

Mestna elektrarna ljubljanška

**PRODAJALNA
M E S T N E
ELEKTRARNE
V LJUBLJANI
MESTNI TRG 2**

V svoji prodajalni na Mestnem trgu št. 2 ima bogato zalogo lestencev, namiznih svetilk, grelnih aparatov, likalnikov, motorjev in električnih štedilnikov, žarnic in sploh vsega električnega materiala. Za popolnoma elektrificirana gospodinjstva nudi električni tok po izredno nizkih cenah. Posebna cena za ogrevalnike vode na nočni tok (60 par za kilovatno uro). Izvršuje vse električne instalacije za luč in moč najsolidneje in po najnižjih cenah

RAVNATELJSTVO MESTNE ELEKTRARNE: LJUBLJANA, KREKOV TRG 10

JURIJ ŠUBIC, PRED LOVOM

V LJUBLJANI, DECEMBRA 1939

NEKAJ LJUBLJANSKIH ŽUPANOV IZ ZAČETKA 16. STOL.

VLADISLAV FABJANČIČ

Janž Standinat

O večini ljubljanskih županov iz preteklih stoletij je bilo doslej malo znanega, komaj kaj več kot njihovo ime in priimek. Valvasor navaja v XI. knjigi svojega monumentalnega dela imena ljubljanskih mestnih sodnikov in županov, ne pove pa, iz katerega vira je dobil ali sestavil ta seznam. Čisto nekritično je povzel po Valvasorju ta imenik dr. V. F. Klun v »Archiv für die Landesgeschichte des Herzogthums Krain 1852« in ga po svoje nadaljeval do leta 1851. Klunov seznam je služil tudi pri vklesavanju županskih imen v marmorne plošče v sejni dvorani mestnega sveta. Ta imenik ni povsem točen. Že v svojih dosedanjih razpravah v »Kroniki« sem ugotovil nekaj napak pri Valvasorju in Klunu. Te pogoške se dajo ugotoviti iz najzanesljivejšega vira, ki nam je k sreči na razpolago, iz katerega pa naši lokalni zgodovinarji niso zadostno črpali. To so ljubljanski mestni sodni (in sejni) zapisniki. Najstarejši ohranjeni zapisnik je iz l. 1521. Zbirka sicer ni popolna, vendar zadostna, da se po njej in po drugih verodostojnih dokumentih da sestaviti seznam ljubljanskih mestnih sodnikov in županov, ki je često različen od Valvasorjevega in Klunovega, zato pa je njegova točnost podprta z dokazi. To pa bo predmet druge razprave.

Iz mestnih sodnih in sejnih zapisnikov se dajo posneti tudi še mnogi podrobni podatki, ki vsaj deloma razsvetlujejo življenje in delovanje vodilnih mož ljubljanskega mesta v preteklih stoletjih. Zbiranje takih podrobnosti je zelo zamudno opravilo, vendar upam, da bo nabrano gradivo kdaj služilo bodočemu piscu zgodovine mesta Ljubljane.

V pričujočem članku objavljam podatke o nekatereh županih in mestnih sodnikih iz prve polovice 16. stoletja, iz dobe torej, ko županska institucija še ni bila stara v Ljubljani¹ in protestantsko gibanje še ni prodrlo v deželo.

¹ Župani se začno z l. 1504., prej so bili sodniki najvišji mestni dostojanstveniki. Sodnike so poleg županov volili še vse do l. 1784.

Po Valvasorju in Klunu je bil Hans Standinath mestni sodnik v letih 1514. in 1515., župan pa l. 1518., 1519. in 1521. Po naših virih je J. S. bil župan leta 1511./12., 1512./13. ter 1521./22. L. 1522./23., 1524./25., 1526./27. pa se našteva med občinskimi svetovalci, kar je bil skoro gotovo tudi v vmesnih letih. Omenja se tudi kot cerkveni ključar v šenkavžu (petek, 23. marca 1525., fol. 107). Umrli je l. 1527. (s. z. 1527., fol. 21).

Rodovina. J. S. je bil oženjen z Radigundo, hčerjo Janža in Apolonije Glanhofer. Radigunda je imela še brata Janža in Franca Glanhoferja ter sestro Walpurgo. R. je umrla že l. 1521. ali pa še prej. Vse njeno premoženje je podedoval mož (s. z. 1521., petek, 11. okt. fol. 3). Po Valv. (XI., 475) so bili Glanhoferji pred grofi Thurni lastniki dragomeljskega gradu. Po m. s. z. (petek, 29. jul. 1524., fol. 98) pa je Janž Glanhofer zapustil *mesnico*, ki so jo po požaru l. 1524. podrli, ker je »ležala zelo nevarno«.

Zdi se, da se je J. S. po Randigundini smrti v drugič poročil, ker se l. maja 1526., fol. 127, omenja »Die Standinotin«, pred katero je Daniel Hohenhauser na »javnem trgu« ozmerjal Janeza Kreyzerja kot izdajalca in lažnivca. Kreyzerjeva žena Katarina imenuje Standinata svojega svaka, ko po njegovi smrti prijavlja terjatev do Standinatove zapuščine, ker ji je le-ta celih 13 let ostal dolžan njen letni delež 4 ren. gld. od dohodkov iz neke desetine v moravški župniji (s. z. petek, 8. nov. 1527., fol. 21). Creuzerca je za isto zahtevo tožila tudi izvršilce Standinatove oporoke Pankracija Lustallerja, Vida Kysla in Petra Reycherja (s. z. 1528., fol. 39). Le-ti so se zahtevi upirali, ker so »župan, sodnik in svet dali javno nabit na vseh vratih listke, naj se na določeni dan prijavijo vsi, ki imajo kako terjatev do Standinata. Nje pa, ki je morala to vedeti, ni bilo sem, ne nikogar v njenem imenu. Rok je torej zamudila...« Sodišče pa je odločilo, da se mora upoštevati tudi njena zahteva, ker Standinatovo imetje še ni razdeljeno (s. z. petek, 27. marca 1528., fol. 48). — Kreyzerica se je za to desetino pravdala še naslednja leta.

Standinat je bil *trgovec*. Njegov družabnik je bil Peter Reicher. Med drugim sta trgovala z rajnkim Francescom Polom in njegovima bratoma (!) Arduinoma, Pandolfom in Camillom (s. z. 2. avg. 1524., fol. 99).

Standinatova hiša je stala »na trgu med hišo Petra Reicherja in ulico na voglu, ko se gre k spodnjemu kopališču«. To hišo so Standinatovi testamentarji Pankracij Lustaller, Vid Kysl in Peter Reicher v petek, 15. jan. 1529. »odprli« Krištofu Pergerju in njegovi ženi Marjeti.

Županovanje. Glede Standinata kot sodnika ostane nemo navezani na nezanesljivi Valvasorjev seznam. Da je bil župan l. 1511./12., priča pogodba, datirana v Ljubljani 1. marca 1512., s katero proda Janž Bučar z Vrhniko neko desetino na Brezovici mestnemu sodniku v Ljubljani Janžu Reichlingerju. Tu stoji: »Siegler: Paul Rasp, Landesverweser in Krain; Hans Standinat, Bürgermeister in Laibach«. (Regeste namestniškega arhiva v Gradcu, M. H. V. 1865., s. 13). Za njegovo županovanje l. 1512./13. priča druga pogodba z dne 6. marca 1513., kjer je zopet podpisan Hans Standinoth, Burgermeister zu Laibach (ibid. Tom. I. p. 636, M. H. V. 1565., s. 17). Za ti dve leti navaja Valvasor (in Klun) kot župana Volka Mediča. Za Valvasorjevo trditev, da je bil J. S. župan v letih 1518./19. in 1519./20., nimamo podatkov ne pro ne contra. Pač pa mestni sodni zapisniki potrjujejo, da je bil župan v l. 1521./22. (s. z. 1521., petek, 11. okt., 18. okt. itd., 1522., 24. jan., 31. jan., 23. maja). Zanimivo je pri teh seznamih, da se na nekaterih »Stadt-recht« imenuje kot predsednik *sodnik* (Pankrac Lustaller, ne Peter Reicher (po Valv.), župan (Burgermeister) Hanns Standinat pa kot prvi med *prisedniki* (»Beysizer des Inern Rats«, n. pr. 1521., fol. 2).

brž l. 1548. Z njo je bil potemtakem poročen blizu 40 let. Iz zakona z Sofijo se mu je rodilo pet otrok: Mihael, Franc, Katarina, Evfrozina in še ena hči, druga žena Pankracija Lustallerja ml. (s. z. torek, 27. septembra 1552., fol. 180—183). Franc je umrl bržkone neporočen (med l. 1528. in 1548.), Katarina se je omožila najprej s ptujskim meščanom Klemenom Reisnegkherjem, okoli leta 1551. pa z nekim Rysom. Evfrozina je bila prva žena ljubljanskega meščana Janža Grega. Rodila mu je sina Jurija (za vse s. z. petek, 1. februarja 1549., fol. 90—94, ter s. z. petek, 11. marca 1552., fol. 150—153).

Sin *Mihael* R. se prvič omenja l. 1544. skupaj s Francescom Moscanom in Pierom Andrianom kot je-rob otrokom »Tržacanke«, vdove po Ludoviku Lombardu (s. z. petek, 5. dec. 1544., fol. 71 in 72). Leta 1546./47. in 1547./48. je zunanji svetnik in vsaj v začetku l. 1548. pobiralec davkov (s. z. 1548., fol. 72), l. 1548./49. pa član gmajne. Poročen je bil z Barbaro, ki se je po njegovi smrti († 1550.) omožila z lastnim svakom (!) Janžem Gregom, vdovcem po moževi sestri Evfrozini (s. z. 1552., fol. 150—153). Mihovi dediči so bili: sin Peter Reicher, pozneje (po l. 1570.) meščan v Ptuj, Jakob Schausichselbs (najbrž zet), Janž Grego (s. z. petek, 23. jan. 1568., fol. 24) ter Matija Pristaw (s. z. 1568., fol. 40).

Stari Peter Reicher je bil po poklicu *trgovec*, družabnik Janža Standinata (glej tja). Med drugim je kupčeval tudi s kožami. Tako je l. 1510. izvozil 150 tovorov kož in 50 tovorov železnih izdelkov v Ancono in Pesaro v Italiji (Žontar, Zgodovina Kranja s. 444). Zet Janž Grego je bil zaposlen v njegovi trgovini. (S. z. petek, 8. okt. 1545., fol. 183.) J. Standinat je bil v prijateljskih zvezah s svojim družabnikom, saj je volil v oporoki Reicherjevimi štirim (!) otrokom vsa-

Standinatov rodovnik

Janž Glanhofer = Apolonija

Janž Standinat = Radigunda

† 1528.

† pred okt. 1521.

= druga žena neznanega imena

Janž

Franc

Valburga

Peter Reicher

Po V. in K. je bil Peter Reicher mestni sodnik v letih 1520. in 1521., po naših virih pa verjetno *sodnik* v l. 1520./21., notranji svetnik l. 1521./22., 1526./27., 1528./29. in morda tudi vmes in pozneje, župan leta 1529./30., zopet za notranjega svetnika izvoljen skupaj s celim svetom na dan sv. Jakoba 25. julija 1537., 11. febr. 1541. pa soglasno za špitalskega mojstra (fol. 12). Umrl je najbrž l. 1547.

O ljubljanskem meščanu Petru Reicherju čitamo prvič v petek, 12. apr. 1510., ko mu proda kamniški meščan Jurij Laser desetino v mengeški župniji (namestniški arhiv v Gradcu, regeste Tom. I. s. 627, M. H. V. 1865.) in isti dan, ko prepusti Janez Hassyber svojemu zetu Petru Reicherju, meščanu v Ljubljani, posestva in desetine v mengeški župniji (ib. s. 626).

Rodovina: P. R. je bil oženjen z Sofijo (morda hčerko omenjenega Janža Hassybra), ki je umrla naj-

kemu po 50 gld., za katere so se otroci potem pravdali, ker si je ves denar prisvojil Miha R., kakor tudi dediščino po očetu in materi, ki sta oba umrla brez oporo-ke. Dediščina je bila znatna v posestvih, gotovini in premičninah (s. z. 1549., fol. 90—94).

P. Reicher st. je l. 1523. kupil od bratovščine sv. Jurija v križankah (im teutschen Haus) en vrt (s. z. petek, 13. marca 1523., fol. 69). Okoli l. 1540. je kupil od Andreja Fleischagkherja, ko je le-ta ležal na smrtni postelji, travnik na Prulah. Fleischagkherjeva žena je slišala in izrecno pritrdila pogodbi, kar sta z zaobljubo na sodniško polico potrdila ob smrtni postelji navzoča soseda Jakob Scheen in Gašper Žitnik (Schittnig). Potrdila sta tudi, da je razgovor *slišala* tudi Fl.-eva hči, ki je z materjo hodila okrog po sobi in *ni ugovarjala*. Sodišče je na zahtevo Fl.-jeve hčere Uršule, poroč. z meščanom Blažem Zorcem (Schorz), kupčijo *razveljavilo*, »ker priči v svoji izjavi nista iz-

recno izpovedali, da je hči *privolila* v kupčijo» (s. z. petek, 13. maja 1541., fol. 68—69).

Reicherjeva hiša je bila na (Velikem) trgu poleg hiše Vida Schelhaimerja, ki jo je le-ta l. 1551. prodal Francescu Moscanu (»behausung Am Plaz Zwischen der Reicherischen Erben haus und der Gassen Auch des Piero Andrian Erben hauss gelegen«, s. z. petek, 20. febr. 1551., fol. 32. Glej tudi pri Standinatovi hiši, ki je bila tik zraven!) Zdi se, da je to isti Peter Reicher, ki je l. 1533. posedoval tudi dva sosedna domca v Rožni ulici, katerih večji je bil prej Tschopitzickhov, manjši pa last Gregorja Pinterja. (M. M. 1903., s. 158.)

Reicherjevo imetje je likvidiral vnuk Peter Reicher, meščan v Ptuj, ko je po svojem pooblaščenju Lenartu Budini v petek, 23. marca 1571. (s. z. fol. 78) »odprl hišo tu na trgu, travnik na Prulah, en vrt, dve njivi pri Sv. Krištofu in eno njivo pri Šiški (bey der Schischka) Janžu Khislu, ozir. njegovemu pooblaščenju Jerneju Pošu. Poš pa je takoj nato »odprl hišo na trgu namesto gospoda Khisla Sebastijanu Rantiču«.

Peter Reicher sodnik in župan. Po mestnem sodnem zapisniku se da z verjetnostjo sklepati, da je bil P. R. mestni sodnik v l. 1520./21., ker se v prezenčni listi na mestni seji v petek, 11. okt. 1521. (fol. 2) navaja takoj za tedanjim sodnikom Lustallerjem, županom Standinatom in prejšnjim županom Polžem, v petek, 17. jan. 1523. l. (fol. 30) pa celo pred Polžem. 24. jan. istega leta je v seznamu 4. po vrsti, 31. jan. pa tretji. Gotovo pa je, da P. R. ni bil sodnik l. 1521./22., kot misli Valvasor, marveč je to bil Pankracij Lustaller.

V. tudi ne ve ničesar o županu Reichnerju. Po njem je l. 1529./30. županoval Primus Huebmann. Mestni sodni zapisniki tega Huebmanna nikjer ne omenjajo. Ker pa gre sodni zapisnik za l. 1529. samo v prve mesece in se tu navaja P. R. kot notranji svetnik, je povsem verodostojna Dimitzeva navedba (Dimitz, VI. knj., s. 127), da je kranjski deželni zbor dne 13. decembra 1529. izvolil kot svoja odposlanca za posvet v Lincu poleg škofa Krištofa Rauberja, stiškega opata Janeza in štirih plemičev še *ljublanskega župana Petra Reicherja* in kamniškega meščana Jurija Eisenparta.

O notranjem svetniku P. Reicherju stoji na ponedeljkovi seji mestnega sveta 1521. l. (fol. 23) sledeči zanimivi zapisek: »Peter Reicher je zahteval, da morajo v zadevah, ki potrebujejo več časa za premislek, stranke, ki so svoja pisanja vložile v laščini in latinščini, te spise zopet umakniti, jih dati prevesti na nemško, nato pa jih spet izročiti mestnemu pisarju«.

Krištof Braun

Po V. in K. je bil Christoph Praim mestni sodnik leta 1523. in 1524., po m. s. z. pa Cristoff Brawen (Praun, Prauen, Braun) notranji svetnik l. 1521./22., mestni sodnik l. 1522./23. in 1523./24., nato zopet notranji svetnik l. 1524./25. do 1527./28. Umrli je K. B. l. 1528. (s. z. 1529., fol. 112). Po poklicu je bil *torbar* (Peutler, s. p. 1521., fol. 9) in član trgovske družbe Jošt Gwynner, Severin Hoff, Lenart Hochstetter in Jurij Luft, ki je med drugim kupčevala z nizozemskimi preprogami, polšjimi kožami, barvili (Losur farb) in nürnberškim blagom. Družba se je razšla l. 1528. (s. z. 1529., fol. 110, 112, 137).

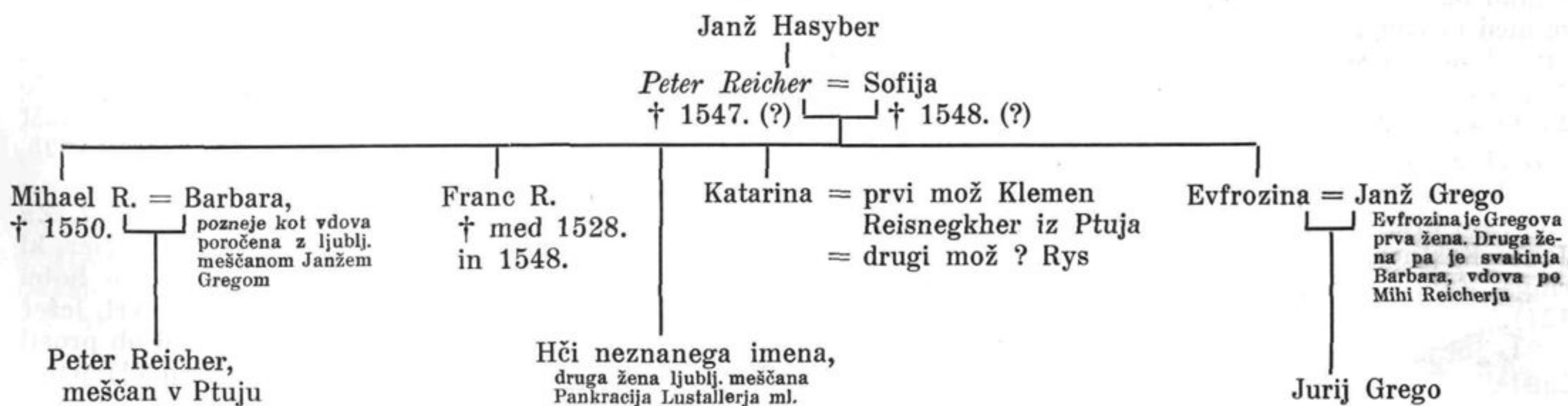
Leta 1521. je K. B. kupil hišo od brata Bernarda Gruena (»otvoritev« v petek, 25. okt. 1521.), l. 1525. od bratovščine sv. Jakoba vrt, ležeč pred samostanskimi vrati (s. z. 1525., fol. 110), na Poljanah (»an der pollan«) je imel tudi njive zraven Lustallerjeve (poz. Fleischakherjeve) pristave (s. z. 1529., fol. 126).

Rodovina. Njegovi ženi je bilo ime Elizabeta, ki se je po Braunovi smrti poročila z ljubljanskim meščanom Antonom Khosalijem (tudi Khosal). Ženina sestra Klara je bila poročena z nekim Stumblem (namesto Stumbl se ta priimek piše tudi Stim). V zakonu z Braunom je Elizabeta imela hčer Heleno, ki se je omožila z meščanom v Leobnu Matevžem Gerlacherm. Heleno srečamo v s. z. še l. 1571., ko je prišla v Ljubljano, da se pogodi zaradi materine in tetine dediščine (s. z. 1523., fol. 64; 1524., fol. 80; 1571., fol. 84, 92—94).

Mestni sodnik. K. B. se izrecno imenuje sodnik (Richter, Stat Richter) v sejnem seznamu v petek, 6. marca 1523. (fol. 67), v petek, 15. jan. 1524., (fol. 80), 19. febr. 1524. (fol. 84), v petek, 5. marca 1524. (fol. 88), enako še 11. marca, 1. aprila, 6. maja 1524. V petek, 16. sept. 1524. (fol. 100) pa se kot mestni sodnik imenuje že Janez Tischler.

Iz Braunovega sodnikovanja je omeniti mestno sejo v petek, 29. jan. 1524. (fol. 81), ko je ob navzočnosti župana Lantierija »mestni sodnik Krištof Braun poročal, kaj so Barbara Pranntweiner, Vidmarca in Helena Stupnikar priznale pri navadnem in mučilnem (»peinlich vnd vnpeinlich«) zasliševanju. Sklenilo se jih je zopet izprašati in, če ne priznajo več kot doslej, naj se postavijo na sramotni oder in pošteno pretepo (»so sol mans an Pranger stellen vnd Zimblich austreichen«). V petek, 5. marca 1524. (fol. 88) poroča sodnik Krištof Braun, da so one tri grešnice bile

Reicherjev rodovnik

strogo izpraševane (t. j. mučene), pa niso ničesar s smrtjo kaznivega priznale, vendar se mora njihova »geüklerey« kaznovati. Kako, ni povedano.

Opomba: Helena in Klara sta bili v svaštvu z ljubljanskimi meščani Scheitti.

Jurij Gering

Po V. in K. Georg Gering župan l. 1525., po m. s. z. pa Jorg ali Jörg Gering notranji svetnik v l. 1521./22. do 1523./24. in župan l. 1524./25. in 1525./26., nato zopet notranji svetnik v l. 1527./28. do 1529./30. Naslednji ohranjeni sodni zapisnik iz l. 1537. ga ne omenja več. Umrl ali izselil se je torej med letoma 1530. in 1536.

J. Gering je bil tudi večkrat *špitalski mojster*, najbrž že l. 1521./22. (s. z. 1522., fol. 46), v l. 1523./24., preden je bil izvoljen za župana (s. z. 1524., fol. 100), pa se navaja kot tak tudi v petek, 22. jan. 1529. (fol. 83). V petek, 4. avg. 1524. je bil skupaj s sodnikom (Janezom Tischlerjem) in svetovalcem Bernardom Raysingerjem imenovan za požarnega nadzornika »am Plaz«. Hišo je torej moral imeti na Velikem trgu ali kje v bližini.

O Geringu stoji zapisano, da je na petkovi seji, 12. febr. 1524. (fol. 12) skupaj z Marksom Stettnerjem »poročal, da sta gospod Jožef pl. Lamberg in Stosser zaradi splošne koristi svetovala, da se napravi *ribji trg* («das ain Vischmarkht aufgericht wüerd»). Gospodje naj bi o tem izrekli svoj svet in mnenje, kako naj bi se napravil.« Sklep o predlogu ni zapisan.

Županovanje. Da je bil Gering župan že l. 1524./25. in ne Anton Lantheri, kot trdi Valvasor in po njem Klun, stoji izrecno v seznamu navzočih na mestni seji v petek, 16. sept. 1524. (fol. 100), ki ima sledečo doslovno prepisano vrsto: »Jörg Gering, Burg(ermaister) hanns tischler Richter, hanns Standinot, Pangraz Iustaller, Iheronimus, Pitschilin, Cristoff, Branu« itd. Enako na petkovi seji 17. marca 1525. (fol. 103), ko se med navzočimi poleg župana Jurija Geringa in sodnika Janeza Tischlerja izrecno omenja med svetovalci Anthonin de Lantheri. Isto pove seznam od petka, 28. marca 1525. (fol. 107).

Geringovo županovanje v l. 1525./26. potrjuje zapisnik od petka, 13. aprila 1526. (fol. 126), kjer stoji: Iznova k branilstvu pripuščeni odvetnik (prokurator) Janez Kastner se zaobljubi v roke župana Jurija Geringa. Enako seznam od petka, 27. aprila 1526. (fol. 124).

24. julija 1526. (fol. 128) je župan že Pankracij Lustaller.

Jošt Gwinner

Po V. in K. je bil Jobst Gwyner, tudi Gwinner pisan, mestni sodnik v letih 1527., 1534. in 1535., po naših virih pa že l. 1525./26., dočim je l. 1527./28. bil sodnik Vid Kisl. Ali je bil Gwinner sodnik tudi v letih 1534./35. in 1535./36., ostane odprto vprašanje, ker manjkajo iz teh let mestni sodni zapisniki.

L. 1521. J. G. še ni član mestnega sveta in se sploh ne omenja v sejhni zapisnikih. Prvič je o njem govora v četrtek 3. julija 1522., ko zahteva 10 ducatov od Petra Kontentiča (Contentitsch), ki si jih je le-ta izposodil od Gwinnerjeve žene v moževi odsotnosti, zdaj jih pa noče vrniti. Kontentič prizna dolg, vendar zahteva, da mu mora Gwinner prej vrniti pismo, ki ga s silo zadržuje in ki se nanaša na Kontentičeve deleže in jame v *gozdenskem* (?) *rudniku* («ain prieff etlich teil und grüeben Im perkhwerch zu gosdensko betreffend»), nakar bo tudi on vrnil njemu denar. Sodišče je Kontentiča obsodilo, da mora plačati dolg, če ima pa sam kaj zoper Jošta, »naj to išče v rudniku, kjer se je stvar pripetila«.

J. G. je bil zunanji svetnik v letih 1522./23. in 1523./24., nato notranji svetnik in *špitalski mojster* l. 1524./25., naslednji dve leti (1525./26. in 1526./27.) pa *mestni sodnik*. Verjetno je, da je bil še tudi naslednja leta v mestnem svetu, vsekakor pa notranji svetnik l. 1536./37. in 1537./38. Kmalu nato je odpoval mestno pravico in postal deželan (ain landman). Kot tak se omenja l. 1541. (s. z. petek 26. avg., fol. 108). Umrl je v Škofji Loki med 1. in 7. marcem 1549. leta.

Zdi se, da je bil J. G. vsaj nekaj časa *stavbenik*. To izhaja iz pričevanja Andreja Zvolnika (Swolnikh) v tožbi Tomana Schmida proti ženi Volbenka Schmida (petek 29. avg. 1522.), ki je izpovedal, da »je bil delavec Jošta Gwinerja pri hiši Volbenka Schmida« in da »je delal vodnjak («an ainer Ruepen« oz. Ruebgrueben). Pri tej priliki je prišlo do silovitega zmerjanja in pretepa. J. G. pa je bil tudi *trgovec*, član trgovske družbe (gesellschaft) skupaj z Jurijem Lufftom, Severinom Hoffom, Krištofom Braunom in Gašperjem Hochstetterjem (s. z. petek 12. febr. 1529., fol. 109 in 110). Ko se je družba razšla, so si preostali člani razdelili gotovino in tole blago: polšje kože, barvila (Presilli, Lasur farb), krzna in kožuhe (Kulruckenkhursen), »Reytwertsckher« in enega konja (s. z. petek 21. jan. 1530., fol. 137). S kakšnim blagom je kupčeval, je dalje razvidno iz okolnosti, da je J. G. dovolil Gašperju Schneyderju, da mu neki dolg povrne v žitu, železu in drugem blagu ter zastavilih («phenwertten») po ljubljanski tržni ceni (s. z. petek 24. jul. 1529., fol. 122).

Rodovina. Jošt Gwinner je bil vprvič oženjen s sestro ljubljanskega meščana Thomana. Tomani so imeli hišo v Ljubljani. To je kot pooblaščenec svoje žene in svaka »gospoda« Thomana »odprl« Jošt Gbinner Lovrencu Prewalderju dne 31. marca 1525. (s. z. fol. 109).

Prva žena je Gwinerju umrla že pred l. 1547. Za dediščino se je potegoval tudi neki Miha Lattheier, ki mu je Gwinerica bila teta («sein Muem»). Ko je hotel J. G. odpreti meščanu Bernardinu Artterju »vrt, ležeč v kotu pred špitalskimi vrati, z obeh strani ob prosti cesti, zadaj ob toku Ljubljanice in s strani (!) poleg

vrta bratovščine naše (ljube) gospe, je otvoritvi ugovarjal Lattheier, češ da je on dedič. G. pa je predložil oporoko svoje žene, ki proglašja njega za dediča, Lattheierju pa priznava le 5 ren. gld., ki jih je le-ta tudi že prejel (s. z. petek 11. marca 1547., fol. 148).

Drugi Gwinnerjevi ženi je bilo ime Ana. Zdi se, da je bila iz Celovca. V Celju pa je imela sestro.

Gwinnerja so trle tri pravde (prva se je začela že l. 1537.), ki so se vlekly do njegove smrti in celo še tri leta pozneje niso bile končane.

Prva pravda se je tikala jerobskih računov za zapuščino meščana Konrada (Contz, Cuenz) Ehingerja, ki jo je upravljal skupaj s Pankracijem Lustallerjem. Jeroba sta se kot taka zadolžila za precejšnjo vsoto napram Mihi Ungerju, novi jerobi in dediči pa so za dolg držali predvsem Gwinnerja, dočim se je Lustallerjev sin s sestrami ogibal plačila na vse mogoče načine (s. z. 1537., petek 12. jan., fol. 3, in petek 19. jan., fol. 41). Ta zadeva je spravila Gwinnerja *celo v zapor*, najbrž l. 1539. Ehingerjevi novi jerobi so ga namreč v petek 28. jan. 1541. (s. z. fol. 6) tožili, da mora plačati dolgove Ehingerjevih dedičev in »sodniški denar«. To je obljubil, ko je bil *v zaporu*, storiti čez leto dni. Če ne bo držal besede, naj se mu da *hiša na boben*. G. je odvrnil, da je Ehingerju dolžan Lustaller, ne pa on. V stolpu je plačal sam svoj kruh in ni jerobom ničesar obljubil. Sodišče je obsodilo Gwinnerja, da mora v 14 dneh v celoti izplačati dolg, Lustaller pa njemu, kar mu je dolžan.

Kmalu se je oglasil še drug težak upnik. Herman Gruenhoffer (Grienhoffer, Gruenhoff), »haubtman zu Marain«,¹ je po svojem pooblaščenju Hermanu Stettnerju, davčnem prejemniku v Šmartnem, tožil v četrtek 7. aprila 1541. (fol. 40—42) Jošta Gwynerja za 800 ren. gld. Ker se ta dolg tiče komornega imetja (Camerguet) kr. Vel., mu gre prednost. Zahteva zasedo vseh Gw. premičnin in nepremičnin in povrnitev svojih stroškov. — Razprava se določi čez 18 tednov.

Takoj pa sta pritiskala varuha Chuenz Ehingerjevih dedičev Erazem Naglič in Miha Zorec (Schorz), »da zavarujeta pred zahtevami tujcev *Jošt Gwynerjevo hišo na trgu*, ki jo je le-ta zastavil njima za plačilo dolga« (s. z. 8. pr. 1541.).

Na razpravi v petek 12. avg. 1541. (fol. 97—98), ko je Andrej Stettner ponovil Grienhoferjevo zahtevo po plačilu 800 ren. gld. in sta Ehingerjeva jeroba zahtevala, da se Gwynerjeva hiša v 14 dneh proda na dražbi, češ saj leži njegovo lastninsko pismo (»Hausbrief«) na rotovžu, je izjavil Gw., da so mu to pismo s silo odvzeli v ječi. On pa je svoj del že plačal. Sodišče je Gwynerja ponovno obsodilo, da mora vse plačati v 14 dneh. Gw. se je pritožil na vicedoma.

Medtem je Gw. zbolel. Njegov odvetnik Sengenschmid je na seji v petek 26. avg. 1541. (fol. 108) izvajal: Kot je znano, je J. Gw. odpovedal meščansko pravico in je *deželan*, zato mu tukaj ni treba odgovarjati. — Sodniki pa so bili drugega mnenja, nakar se je Sengenschmid pritožil zopet na vicedoma. Grienhofer, ki je bil sam na tej razpravi, je za v bodoče postavil za svojega pravnega zastopnika dr. Čavla.

Tudi naslednje ohranjene sodnijske knjige obravnavajo še obe pravdi ((s. z. 1544., fol. 2; s. z. 1545., fol. 8). V ponedeljek 16. julija 1548. (! fol. 148) je

bil Gwyner zopet obsojen, da mora poravnati zahtevke Ehingerjevih dedičev in Grienhoferjeve terjatve za komoralno imetje, povrh pa še svoje dolgove, ki jih je svoj čas napravil kot *špitalski mojster* (t. j. še leta 1525.!).

Sengenschmid je kot Gwynerjev zastopnik sijajno zavlačeval pravdo. Na vse mogoče načine in pretveze je izčrpal po večkrat vse inštančne poti, od vicedoma do cesarja. V petek 1. febr. 1549. (fol. 94—97) je J. Gw. postavil Hermanu Grienhofferju te-le svoje zanimive protizahteve (po dnevniku, ki ga bo ob priliki predložil):

1. Za valaškega konja, ki ga je kupil v Beljaku za 24 dukatov od nekega jermenarja in ga prodal Gr.-ju, ko je ta jezdil na cesarski dvor, pa mu ga do danes ni plačal;

2. ko je Gr. jezdil na cesarski dvor, mu je Jošt za na pot posodil 12 ren. gld.;

3. ko se je Gr. vrnil s cesarskega dvora, mu je Jošt prodal črnega konja za 26 dukatov (po 80 kr.);

4. mu prodal še enega črnega konja za 34 dukatov;

5. posodil njegovemu slugi 3 ren. gld. za pot v Inomost;

6. ko je Gr. hotel jezditi k ces. Vel. v Inomost, mu je Jošt posodil za živež 4 ren. gld. in za najetega konja (»Lehen Roß«) 53 kr.;

7. ko je Gr. poslal v Ljubljano svojega slugo po oklep (Harnuß), ki je bil pri ploščarju (Plattner), in ga dal tam loščiti (palliern), je za to plačal J. Gw. 1 dukat v kovancih, slugi pa za popotnico posodil 3 gld.;

8. za 4 gld. 34 kr., ki jih je bil dolžan v Weilhaimerjevi prodajalni za Gr.-ja;

9. za ogrsko sedlo, ki ga je Jošt kupil od Chuenz Ehingerjeve vdove za 3 ren. gld. in ga za isto ceno odstopil tožencu;

10. je 6 tednov imel na krmljenju Gr.-evega nizozemskega konja, dan in noč po 6 kr., kar znaša 4 ren. gld. 30 kr.;

11. ko je leta 1524. prišel toženi iz vojne (»aus dem feldt«) bolan s svojo ženo k Joštu, je ta precej časa redil njega in njegove goste. Vsega je porabil 22 dukatov po 80 kr.;

12. Jošt je poslal češkega žrebca, ki ga je stal 40 gld., Gr.-ju za Finsterwalderja, Gr. pa ga je obdržal zase za 48 gld., plačal pa nič.»

Na isti seji, ko je Gw. (seveda po svojem odvetniku) postavil te svoje protiterjatve, se je ugotovilo (fol. 103), da ni Jošt sedaj nikjer stalno naseljen in tudi ni meščan. In da se doslej še nikoli ni odzval niti na sodne citacije niti na cesarski ukaz.

Smrt reši Jošta Gwynerja. S. z. v petek 1. marca 1549. Lovrenc Sengenschmidt kot pooblaščenec Jošta Gw. predloži pismo škofjeloškega mestnega sodnika Jošta Schwohra, v katerem ta javlja, da je J. G. poslal po svojo ženo, naj pride k njemu v škofjo Loko. Njen mož leži tam na smrt bolan in ne bo morda nikoli več videl Ljubljane. Tudi žena mora ostati pri njem ob smrtni postelji. Prosi za odgoditev razprave. Tožniki pa so zahtevali, da se razprava vrši, in sodišče jim je ustreglo.

Tedaj je Sengenschmidt predlagal, naj nepristranski ljudje preračunajo Gr.-jeve terjatve in Gw.-jeve protiterjatve, preden se proda hiša (fol. 120). Dalje je sporočil (fol. 123), da je bil 23. jan. 1549. poslan

¹ Pri Valvasorju »Germadische«, grad pri Šmartnem.

sel s prepisom ženitovanjskega pisma Gwinerjeve žene (ki ima terjatve do moževega imetja) v Celovec k tamošnjemu mestnemu pisarju Hrenu (Khreen), ki je sestavil in spisal to ženitno pismo ter ga poslal Joštu doli v Loko.

Sodišče je dovolilo rubež hiše, vendar mora Gr. položiti na sodišču vsoto, kolikor znašajo Gw.-jeve terjatve v njegovih 12 točkah. O zahtevah Gw.-jeve žene pa se bo razpravljalo čez 8 dni.

Petek 8. marca 1549. (fol. 128—129). Jošt Gwiner je medtem umrl. Sengsenschmidt je odložil prokuraturo. Za varuha sta bila postavljena Toman Roringer in Anton Scheitt ali (!) Tischler. Vdovinim terjatvam se prizna prednost.

Petek 17. maja 1549., fol. 149. Sedaj tožijo upniki (Grienhoffer, špitalski mojster in Ehingerjevi jerobi) Gwinerjevo vdovo Ano.

Gwinerjeva hiša naj se skuša prodati v 14 dneh ali pa naj gre na dražbo (fol. 154). Ani Gw. se dovolijo še 3 tedni odloga, da nastopi s svojim ženitnim pismom, ki ga doslej brez lastne krivde ni mogla predložiti (fol. 179, petek 19. jul. 1549.).

Dražba. V petek 19. julija 1549. (s. z. fol. 180) se je vršila prva dražba Gwinerjeve hiše. Navzoča sta bila župan Janez Dorn, sodnik Andrej Estrer ter 6 notranjih in 12 zunanjih svetnikov. »Najprej je bila hiša po mestnem običaju javno izklicana. Nato je Frankovič prvi položil kupni znesek 500 ren. gld. Kot naslednji položi Blaž Hormutsch 550 ren. gld, za njim Jurij Tiffre 600, Bernardin Artter 625, Blaž Harmutsch 660, Jurij Tiffre 680, B. Harmutsch 690, Sengsenschmidt pa položi 695 ren. gld. na kupno vsoto. — Čez 14 dni bo druga dražba, ker je današnja prva. Sengsenschmidt zahteva sodnijsko potrdilo. Se privoli, da se mu potrdilo izda.«

Za naslednji dve leti zapisniki niso ohranjeni.

L. 1551. Iz zapisnikov na listih 7, 44, 49 in 58 izhaja, da je Gwinerica bila predložila *ponarejeno* ženitno pismo in je zato bila na tožbo upnikov obsojena. Povrh so jo tožili za prizadejano jim škodo. Fol. 44 nam odkrije zanimivo ugotovitev, da so na rotovžu bile vedno 14 dni pred Veliko nočjo in 14 dni po Veliki noči *sodne počitnice*.

Petek 10. aprila, fol. 49. Gwinerčin zastopnik Sengsenschmidt sporoča, »da so Grienhoffer ter Ehingerjevi dediči in jerobi zapečatili Joštovkino imetje, ko je bila le-ta v Celju pri svoji sestri.« Hiša je bila končno prodana, vdova Ana Gwiner pa obsojena na globo in povrnitev škode, nastale vsled ponarejenega ženitnega pisma. Pravda pa ni bila končana niti še naslednjega, 1552. leta.

Leto 1569. prinaša zadnji zapissek o Gwinerju: »Ker je Miha Scheytt (sin Antona Scheitta) imel v rokah jerobske račune svojega rajnkega očeta o jerobščini po Gwinerju in so se ti založili, se zato kliče na odgovor.«

Jošt Gwiner kot mestni sodnik. V začetku že smo omenili, da v letu 1527. ni bil mestni sodnik Jošt Gwiner, kot trdita Valvasor in po njem Klun, marveč Vid Kisl. V zapisnikih (poned. 3. febr. 1528.,² fol. 33; petek 6. marca 1528., fol. 36, in torek 28. apr. 1528.,

fol. 52) se kot »Richter« in »der Zeit Statrichter« izrecno imenuje »Veyt Khysl (khyssl)«.

Pač pa je bil Gwiner sodnik že l. 1525./26. in 1526./27. in ne Janž Tischler, kot zmotno menita Valvasor in Klun. Dokazi: S. z. 27. okt. 1525., fol. 119: »(Moji) gospodje (t. j. notranji svet) so ob znatni vdeležbi svetnikov in štiriindvajsetakov sklenili, da naj dasta hišo Jere Sitarjeve, ki je bila izročena v varstvo špitalskemu mojstru Joštu Gwinerju, sedanjemu sodniku, in bratovščini torbarjev, le-ta pokriti in jo izdajata v najem.« Dalje: s. z. od 24. jul. 1526., fol. 126, o dražbi imetja rajn. Alojzija Cazana in s. z. od 6. avg. 1526. o dražbi zapuščine Vincenca Speze (n. Speza) navajata kot navzočega mestnega sodnika Jošta Gwinerja. Dokaz je torej popoln.

Njegovo zanesljivost krepi še naslednji zanimiv zapissek o Gwinerjevem sodnikovanju od ponedeljka 27. jan. 1528., fol. 29: Jošt Gwyner je kot svoječasn sodnik vzdrževal Janeza Mayllingerja v ječi in pri preiskavah (mučenju). Zdaj zahteva povračilo svojih stroškov od izkupička za Mayllingerjevo zapuščino (en konj in nekaj kož). To zapuščino je Gwiner zagregel. — Mayllingerja je bil rabelj postavil na sramotni oder in ga zaznamoval s sramotnim žigom. Gwiner je za zločinca izdal 8 dukatov in 24 kr. za hrano v zaporu. Polovico tega zneska bi morala plačati cesarska oblast. Razen tega je Mayllinger zajedel (verzerret) pri Gwinerju še 4 dukate 12 kr. in je dal Gwiner krznarju še 3 dukate za pripravo krzen (»ymb mayhung willen ettlicher khursen«). Sklep sodišča: Iz izkupička za Mayllingerjevo zapuščino se najprej izplača bivši sodnik Gwyner, nato dobi krčmar Gregor Khecke za Mayllingerjevo prehrano v ječi 4 dukate 71 kr. Ostali upniki se odškodujejo šele potem — ako še kaj ostane.

Gwinerjev rodovnik

Jošt Gwiner = sestra ljublj. meščana Tomana
† 1549. († pred marcem 1547.).
= Ana (iz Celovca).

Volbenk Rieger (Rueger)

V. in K. navajata kot sodnika za l. 1529. Mihaela Spitziga. Mestni sodni zapisniki tega imena ne poznajo. V resnici je bil sodnik v l. 1529./30. Wolfgang Rieger, pisan tudi kot Rueger, Ruegar in Riegar.

V. R. je bil zunanji svetnik v letih 1521./22. in 1522./23., v letih 1523./24. do 1526./27. je notranji svetnik, l. 1525. je obenem špitalski mojster (s. z. petek 6. okt. 1525., fol. 118), l. 1529./30. sodnik, na dan sv. Jakoba 25. jul. 1537. pa je zopet izvoljen za zunanjega svetnika. Umrl je okoli l. 1545.

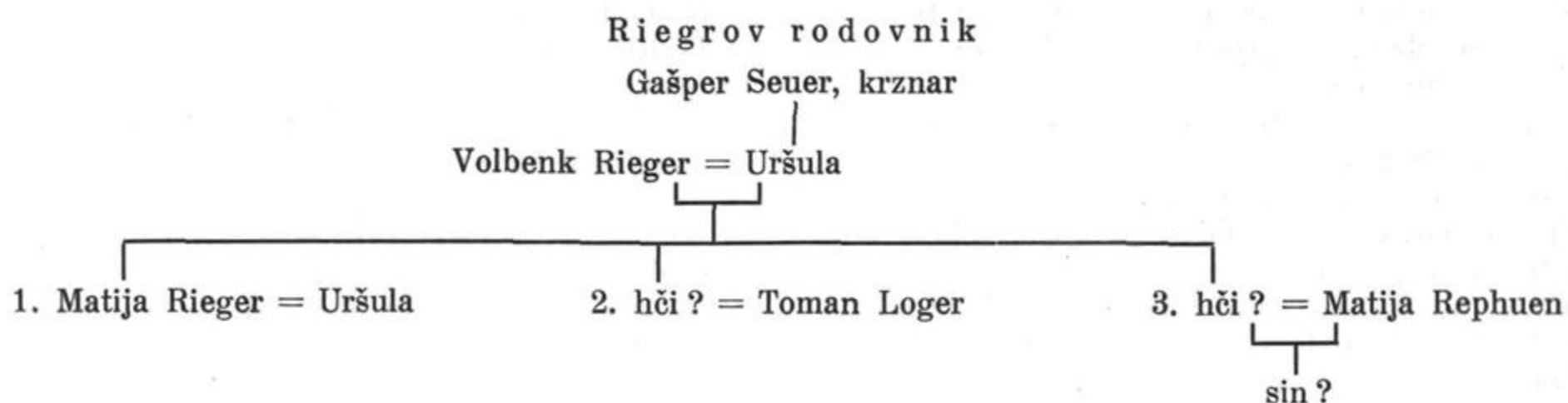
Po poklicu je bil R. bržkone *krznar in trgovec*. Tako prijavlja v petek 6. avg. 1522. (fol. 55) poleg Gašperja Sonca (Swnnze), Marina Kharnerja in Mihe Frankoviča svojo terjatev v znesku 8 reparjev (»Ruebler«) napram Schamperjevemu imetju, ki mu jih je le-ta »dolžan za krzna«. V petek 31. marca 1525. (fol. 109) »otvori« krznarska bratovščina Volbenku Riegerju vrt. Na dražbi Meyllingerjeve zapuščine kupi V. Rueger 12 krzen (poned. 3. febr. 1528., fol. 33).

Rodovina. V. Riegerja žena Uršula je bila zakonska hči in dedična *krznarja* Gašperja Severja (Seuer). Kot taka se navaja v petek 23. marca 1537. (fol. 60) v tožbi proti lj. meščanu Juriju Vrabcu (Frabez) in

² Mestni sodnik se je volil vsako leto na dan sv. Jakoba (v juliju) in je njegova poslovna doba trajala do sv. Jakoba prihodnjega leta.

Hišo so imeli Riegerji v Špitalski ulici med hišama Antona Tischlerja in Martina Kranjca (Mertt Craiz). Že v petek 15. marca 1549. (fol. 130) je Matija R. »odprl« pristavo (Stodl oder Marhof) pred špitalskim mostom, ležečo med vrtovi Jan. Krst. Polža, ki jo je podedoval po očetu, istemu Polžu. Hišo pa je v petek 18. marca 1552. »otvoril« Pavlu Scheenu in njegovi ženi Ani, dalje še pristavo (mairhof) z vrtom, ležečim med komendskimi in šentpetrskimi zemljišči

Sodnik. Da je bil V. R. res mestni sodnik v letih 1529./30., dokazuje tale zapissek v s. z. l. 1529., fol. 126: »Statrecht Freitag den VIII tag Octobris Ao Im XXVIII Jar Wolfgang Rueger Richter.« — To je edini zapissek, ker stoji že na fol. 130, v petek 15. okt. 1529. opomba, da je bila velika mestna seja vsled turške nevarnosti preložena na petek po sv. Treh kraljih prihodnjega 1530. leta, vendar brez škode za stranke.

ALBERT SIČ

Komaj je začelo zmrzovati, smo že otroci hodili na led poskušat, če nas bo »držal«, in ko je dosegel tako

Foto: Joško Mešek

trdnost, da smo se upali nanj, smo imeli največjo zabavo s tem, da smo šli poedini, pozneje pa tudi po več skupaj, »regelce ali reglje lomiti«.¹ Pokanje tanke plasti ledu pod nami in guganje ledu nam je nad vse ugajalo. Seveda se je pa tudi pogosto pripetilo, da se je temu ali onemu udrlo in bil je tako do kolena v vodi. Če se je to zgodilo blizu jarka, mu je segla voda tudi do pasu. Tovariši seveda so se mu smejali, sam pa, če je bil blizu, jo je ubral domov, če pa je bil iz mesta, pa se je zatekel v bližnjo hišo k Nandetu s prošnjo, da se je smel sleči in leči na dobro zakurjeno, veliko kmečko peč, kakršne so bile tedaj v Trnovem še v navadi, in počakati, da so mu od doma, kamor je urno stekel kak prijatelj poročat o nezgodi, prinesli suho perilo.

Ko je postal led trden, je bilo drsališče odprto. Tedaj pa sta se na Kernu pojavili Dobrletova vulgo Anžonova Liza in Šarčeva vulgo Novakova Rozala, ki sta bili lastnici dela Kerna. Pripeljali sta s seboj nizek lesen zaboj in se nastanili ob vzhodni strani male, sredi Kerna na nekoliko vzvišenem prostoru ležeče Dobrletove hišice, v kateri je imel nje lastnik svojo mizarско delavnico za krste in shrambo mrljskih vozov ter druge mrtvaške opreme, kar vse je potreboval pri svojem pogrebem podjetju.

Da ju ni zeblo, sta vložili v zaboj nekoliko slame, postavili notri tudi vsaka svoj lonec z živo žerjavico, sedli na del zabojevega pokrova ter se dobro zavili vsaka v svojo težko zimsko ruto. Poleg sebe pa sta imeli jerbas, poln drsalk, ki so jih tedaj imenovali »šlajpšuhe« (po nem. Schlittschuhe). Te drsalke sta izposojevali onim drsalcem, ki niso imeli lastnih. Za izposojilo je bilo z vstopnino vred treba plačati deset krajcarjev. V neposredni bližini pa je stala navadna lesena klop; na nji so drsalcem vulgo Gašperčki iz

Krakovega, Janez, Tone in France, »pršnolali«, t. j. navezavali drsalke. Kaj radi pa so se k temu delu prištolili tudi fantiči, ki so to delo opravili ceneje. Izposojene drsalke so bile lesene, s spredaj navzgor zakrivljeno klino. Imenovali so jih »rake«, izdeloval jih je ljubljanski, obče znani, takrat edini nožar Hofman.² Nekateri drsalci iz mesta pa so prinesli s seboj železne drsalke brez lesa, »Halifax«, ki so si jih z vijaki pritrjevali na čevlje. O, kako željno smo si jih otroci ogledovali in občudovali. V poznejšem času so »raki« polagoma zginjali, imeli so po večini že železne drsalke različnih konstrukcij. Da pa smo tudi šolarčki imeli svoje »šlajpšuhe«, smo si jih napravili kar sami. Na košček remeljna, ki je bil dolg kakor čevlji, smo si na spodnji strani po dolžini pritrdili žico, ki smo jo odščipnili od kakega zavrženega dežnika iz podstrešja. Na sprednjem in zadnjem koncu smo jo privili navzgor, v remelj pa smo od strani zvrtili po dve luknji, povlekli skozi primerno dolgo vrvico za privezanje, in drsalka je bila gotova. Navadno smo se drsali z eno drsalko. Rekli smo, da se drsamo »z ajnzarjem«, z enojko. A dolgo se navadno s temi »ajnzarji« nismo veselili, ker sta v urnem tempu pridrsala Rozalina brata Janez in France ter zahtevala od nas vstopnino petih krajcarjev. Ker teh seveda nismo zmogli, sta nas napodila, kar pa ni dosti zaleglo, saj smo zbežali na drug konec obsežnega drsališča in tam nadalje uživali svoje veselje.

Naj omenim še eno vrsto »ajnzarjev« trnovskega izuma: navadno trirobato bukovo polence. Klino oziroma žico je nadomestoval oster polenčkov rob. Pa tudi ta »ajnzar« ga je »špilov« v popolno zadovoljnost.

² Bil je to originalen možakar. V svoji izlozbi je imel razstavljen malo koso, v katero je bilo s svetlimi črkami vbruseno besedilo: »Brusi nože, brusi kose, da boš rezal Nemcem nose!« — Ko je postal že star in ga je kdo v gostilni n. pr. vprašal, koliko mu je let, je nejevoljno odgovoril: »Hudič, tri sto let, hudič!«

¹ Od kod ta izraz? Morda od peciva »reglje«, ki so bile tedaj obče v navadi. Je bilo to štirioglato, podolgasto pecivo, ki je bilo po dolgem in počez narezano v rogličice.

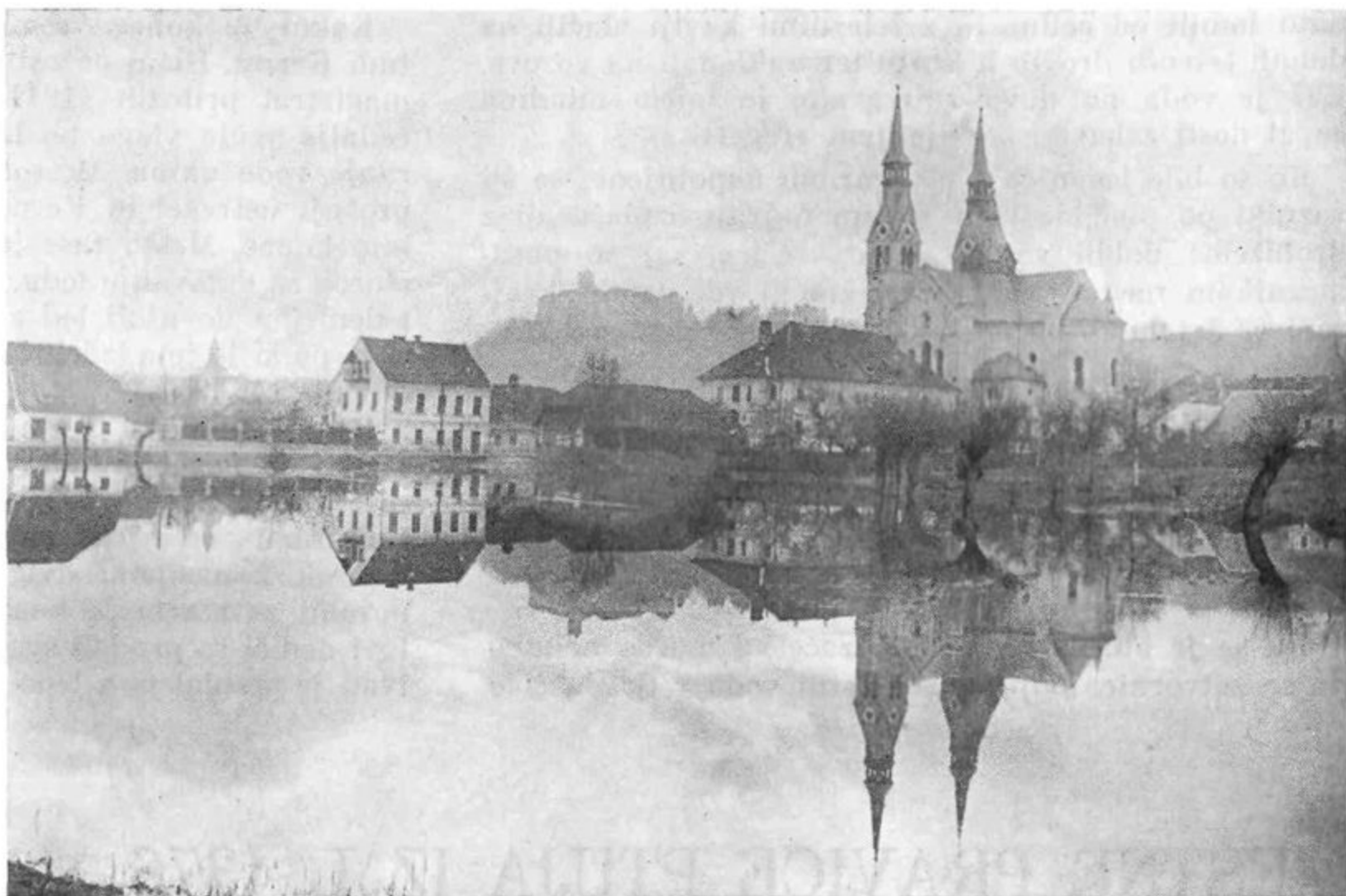

Foto: Joško Mešek

Otroci, ki niso imeli drsalk, tudi »ajnzarjev« ne, pa so si ob kakem kraju ledišča napravili čim daljšo drsnico. Na tej so se ponašali vsak s svojo umetnijo. Nekateri so se znali drsati čepé, drugi stojé, toda tako, da se je med drsanjem z zasukom ali pa s skokom obrnil in drsal s hrbtom naprej do konca drsnice.

Kern je bil vedno, kar pomnimo, prav dobro obiskovan.³ Posebno rada ga je posečala šolska mladina, zlasti še, ko je v poznejši dobi (1890.) naučno ministrstvo določilo Kern za vežbališče v drsanju. Študentje Mahrove trgovske šole, internisti so prihajali redno ob četrtkih v spremstvu svojega nadzorovatelja.

Lep je bil pogled na drsališče. Videl si elegantne drsalke in drsalce mojstre, ki so se producirali z izvajanjem vsakovrstnih lokov, osmic in drugih vijugastih krasnih oblik, bodisi v smeri naprej ali s hrbtom nazaj. Kdo bi mogel naštetiti vse oblike, bilo bi jih preveč. Drsalci so se posamezni ali v parih. Vmes pa so se vrivali novinci v drsanju, držeč se za posebne drsalne stole, ki so jih porivali pred se. Te stole so poleg drsalk izposojevale lastnice drsališča. Na njih so tudi predrsavali po ledu otroke in dame, ki v drsanju še niso bile posebno trdne in spretné, ali da so prijetno kramljale s svojim vpludnim vozačem.

Da je bila privlačnost za občinstvo večja, je prirejal solastnik Doberlet Franc nedeljske veselice; na teh je igrala mestna, časih tudi vojaška godba. Za predpustni torek pa so si meščani umislili znameniti »korzo«, veselico z godbo, katere so se udeleževali drsalci v lepih maskah. Da pa jih niso nadlegovali številni radovedneži, ki so pritiskali od vseh strani na led, so si prostor ogradili z žico ali z vrvjo. Držali so jo najeti fantiči ali pa možje od mestne prostovoljne požarne brambe, ki so nastopali tedaj celo v uniformah, s čelado na glavi; saj jim je bil Doberlet načelnik.

³ Kdaj se je začelo drsanje na Kernu, ni znano. Vrhovnik, str. 256., meni, da so ga uvedli Francozi.

Ob takih prilikah je bil ves prostor okrašen z raznobarnimi balončki. Viseli so na žici, napeti od vrbe do vrbe, ki so rasle ob drsališču. Razsvetljevali pa so prostor tudi s številnimi smolnatimi baklami.

Za garderobo obiskovalcem veselice in drsališča sploh, je bil tedaj določen prostor v prej omenjeni Doberletovi hišici, kjer so kuhali gostom tudi čaj. Kuhano vino pa so dobivali od tedaj že stare, obče znane trnovske gostilne »pri Brgantu«, ki obstoja še dandanes. Veseličenje na Kernu je ob takih prilikah trajalo do polnoči in tudi dalje.

Zaradi drsanja z drsalkami je bil led vsak dan proti večeru močno izrabljen. Da je bil naslednji dan zopet čist in gladek, so ga vsak večer, ko so gostje odšli, z železnimi strguljami zgladili, dobro pometli, nato pa polili z vodo, ki so jo s korci zajemali iz nalašč v ta namen izsekanih lukenj. Za to opravilo so dobili delavci vsak po 15 ali celo 20 krajcarjev, fantiči pa pravico brezplačnega drsanja. Naslednje jutro je bil ves led zopet lep in gladek. Vse to delo je vodil šarc vulgo Novakov Nace, brat Rozale in Janeza, ki so vsi imeli posla z lediščem.

Treba pa je bilo misliti tudi na ledenice. V prvi vrsti je prišla v poštev mestna ledenica za sedanjim Mestnim domom, ki je imela, kakor že omenjeno, na Kernu zajamčeno svojo posebno služnostno pravico do ledu. Poleg te pa so navažali led tudi ledenicam pivovaren Aura, Kozlerja in Perlesa, Mestni klavnicar ter drugim reflektantom.

Vozniki ledu so bili posestniki iz Trnovega: vulgo Brclin, Jerina, Lesen in Novak. Radi so se šalili in rekli, da vozijo vodo v lojtrah. Sekači ledu so bili delavci z Jeka (jekarji, bregarji).

Da s sekanjem ledu ne bi bili ovirani drsalci, ki so po večini redno plačevali vstopnino-drsalnino, so pričeli s sekanjem ledu na skrajnem severnem kraju, takoj pri vhodu na Kern, na desni župnijskega posestva. Nasekavali so ga na velike plošče, ki so jih

nato lomili od celine in z železnimi kavlji vlačili na dolgih lesenih drogih h kraju ter nakladali na vozove. Ker je voda na novo zmrzavala, je imela mladina zopet dosti zabave z lomljenjem »regel«.

Ko so bile ledenice v pivovarnah napolnjene, so šli vozniki po plačilo. Tam so jim najraje izplačevali z drobižem; dobili so ga polne vrečice, saj so posameznikom naštel kar po tri sto in več samih krajcarjev. S tem drobižem so nekateri že med potjo in potem v gostilni pri Brgantu, kamor so najraje zahajali, za šalo neprestano rožljali. V pivovarnah pa so poleg plačila dobili tudi nekaj sodčkov brezplačnega piva za likof. Ker pa je bilo takrat še mrzlo, so si ga prihranili za Kresno nedeljo. Na ta dan so si na Novakovem podu v Trnovem napravili veselico, kjer so se izborno zabavali ob zastonj dobljeni pijači.

Ko se je bližala pomlad, v začetku marca nekako, pa so zatvornico odprli in spustili vodo v Gradaščico.

Kakor je konec vsemu na svetu, je prišel konec tudi Kernu. Hišni posestniki ob njem so se na mestni magistrat pritožili (1911.), da jim dela zaprta voda čedalje večjo vlago po hišah, in prosili, naj se zapiranje vode ukine. Mestni magistrat je tej upravičeni prošnji ustregel in Kerna kot ledišča in drsališča je bilo konec. Mesto zase je imelo še dosti drugih prostorov za dobivanje ledu, prav tako pa so tudi ostalim ledenicam dovažali led z drugih ledišč, mestna klavnica pa si je jela izdelovati led na umeten način. (Vrhovnik, str. 257.)

Odslej ni dajal Kern drugega kot seno in otavo. Prešel je pozneje tudi v drugo posest. I. Vrhovnik piše na str. 257.: »Novakov del je kupil (1914.) Adolf Hauptman, od njega pa Josip Puh, ki je močvirnati travnik z nasipom dvignil, deloma obdelal, deloma porabil za stavbišče kozolca in lesene šupe. Doberletovi dediči so prodali svoj del 1929.; stavbenik Slokan Ivan je sezidal tam lepo vilo.«

MESTNE PRAVICE PTUJA IZ L. 1376.

FRANJO VESELKO

BESEDILO ŠTATUTA V SLOVENSKEM PREVODU

Prevod

Leta 1376. po učlovečenju Gospoda, v času našega prečastitega in milostljivega gospoda nadškofa Pilgerima v Salzburgu in častitega gospoda Ivana Genschkerja, vicedoma v Lipnici, ko je bil v Ptuj Peter Ptuj na željo samega vicedoma in po spominu mestnih svetnikov v tistem času: peka Martina, mesarja Jurija, grajskega krojača Petra, Linharta iz Dravske Poltlein mestni sodnik, so bile zapisane pravice mesta ulice, mestnega pisarja Jakla, Hermana iz Lindaua, Ivana Graserja, lepega Jakla in Jakoba Lindeckerja.

V časih nadškofa Konrada

Najprej izjavljamo, kar smo slišali od naših staršev, ki so živeli za nadškofa Konrada v Salzburgu in potem nadškofa Henrika, v kakem pravnem razmerju so živeli s ptujsko grajščino in kako ta napram mestu ter s kakimi pravicami, za sejem in preko leta, smo dobili mesto od staršev.

V časih nadškofa Ortolfa

Starši so nam sporočili te pravice po svojem spominu in po njih smo živeli v časih milostivega gospoda nadškofa Weisseneckerja. Takrat je bil vicedom v Lipnici in župnik v Ptuj Ivan Windischgrätz, sodnik pa Leopold Cvikl.

Vicedom Cholman

Po smrti Windischgrätza je bil imenovan za vicedoma Cholman, župnik v Ptuj pa je bil Konrad von Wigolting.

Sodnik Ivan Maurer

Po smrti Leopolda Cvikla je postal sodnik Ivan Maurer, njegov soprisežnik.

Nadškof Pilgreym

Leta 1364. je umrl škof Ortolf in izvoljen je bil za nadškofa Pilgreim Puochaymer.

Vicedom gospod Konrad

V času škofa Pilgreyma je umrl vicedom Cholman in za vicedoma je bil postavljen naš župnik Konrad pl. Weygolting.

Sodnik Ivan Hallinger

V času vicedoma Konrada je umrl Ivan Maurer in sodnik je postal Ivan Halinger.

Vicedom Ivan Genschker

Po smrti Konrada je postal vicedom Ivan Genschker.

Sodnik Peter Poltel

V času tega vicedoma je umrl Ivan Halinger in izvoljen je bil za sodnika Peter Poltlein, ki je sodil v letu LXXIII.-em, V.-em in VI.-em.

Kako naj Ptujčani nastopajo napram deželnemu knezu in nadškofu iz Salzburga

In te so pravice, ki smo se jih mi in naši starši držali do l. 1376., ko je bila ta knjiga napisana:

1. Gospodje Ptuj ne smejo z deželnim gospodom in s sosedi ptujskega gradu začeti nobene vojne.

2. Nadškof iz Salzburga sme na gradu v Ptuj bivati, kolikorkrat mu je volja; takrat mu mora ptujski gospod prepustiti prostore. Sme pa imeti tudi žitno kaščo, če hoče.

3. Ptujski sme svojo vsakdanjo služinčad imeti na gradu v dvanajstih dvorih, ki so mu bili za to dani.

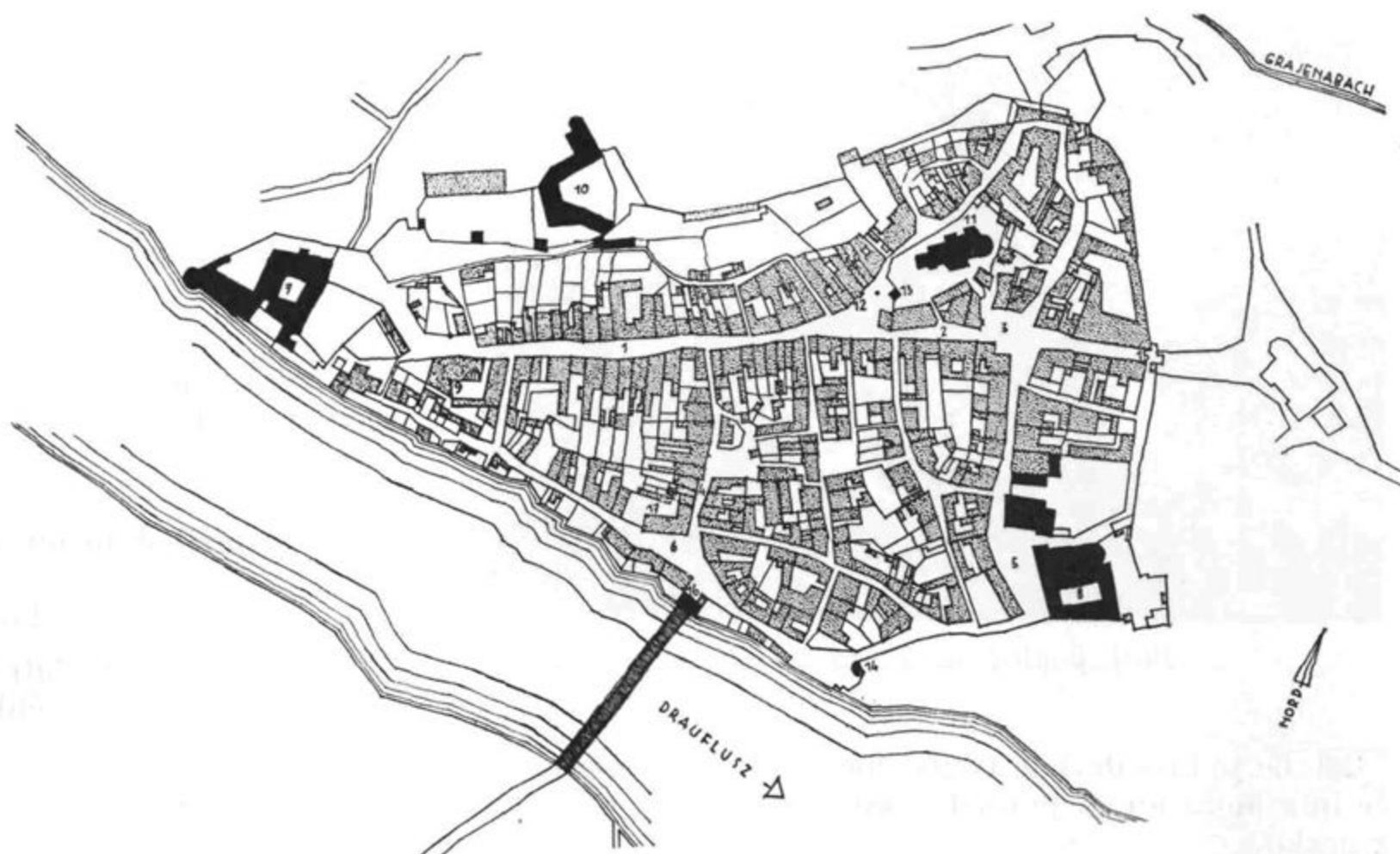
Mitnina

4. Mitnino, ki mu je bila dana za njegovo grajsko stražo, tudi sme pobirati kakor je to od nekdanj običaj; od meščanov Ptuj pa ne sme jemati nobene mitnine.

Gospod Ptuj

5. Z vso zvestobo naj tudi varuje in ščiti v mestu ter zunaj našega gospoda iz Salzburga in njegove ljudi.

1. Prešernova ulica.
2. Krekova ulica.
3. Florijanski trg.
4. Cankarjeva ulica.
5. Minoritski trg.
7. Frančiškanski samostan.
8. Minoritski samostan.
9. „Frešhof“.
10. Grad.
11. Župna cerkev.
12. Stari magistrat.
13. Stolp.
14. Trdnjavski stolp.
15. Ogrska vrata.
16. Dravska vrata.

Mestne pravice

6. V predmestju ne sme nihče trgovati; če pa hočejo oni iz predmestja v petek tržiti v mestu, smejo to le kakor tuji trgovci (gostje).

7. Tudi ne sme biti pred mestom nobene peči, ki bi pekla kruh za prodajo; pred mestom ne sme nihče tudi prodajati kruha. Čevljarjem, usnjarjem ni dovoljeno imeti delavnic in noben mesar ne sme prodajati mesa; prepoved velja za ozemlje do Drave in do Pesnice. Samo v Ptuj!

8. Mesarji iz okolice smejo prodajati v torek svinjsko meso, v celem, pol ali četrt in ne manj; druge dni v tednu pa ne smejo ničesar prodajati v mestu.

9. Meščan, ki potuje na Ogrsko ali kam drugam, ali pošlje uslužbenca in svoje blago na tuje ter tam prodaja ali pa kupi brez dovoza, ne plača za to blago v Ptuj mitnine.

10. Tudi ne sme noben tujec jamčiti meščanu; le meščani med sabo ali pa mora biti vsaj eden meščan, eden pa tujec.

11. Kdorsibodi pride v mesto in dobi meščansko pravo ter leto in dan nemoteno tu biva, s tem nima njegov dosedanji gospodar nič več opraviti, čeprav bi bil to podložnik ali svobodnjak; mi ga lahko nazovemo za svojega someščana.

12. Trгоvec z ribami z Ogrske jih sme prodajati, kakor dolgo hoče, in to na drobno in debelo, komur koli hoče.

13. Meščani iz sosednih mest imajo, kar se tiče trgovine, ravno iste pravice kakor drugi gosti, če velja v njihovih mestih za Ptujčane isto; izvzeti so meščani iz Slovenske Bistrice, ki smejo tržne dni svoje surovo sukno postaviti na mize, rezati na lakte in prodajati, komur hočejo.

14. Suknje in plašče, ki jih prinesejo na trg, smejo razstaviti na mize in prodajati istega dne, komur hočejo.

15. Tudi razrezano usnje, ki ga prinesejo s seboj, lahko postavijo na stole in prodajajo istega tržnega dne, komur hočejo.

16. Podobno imajo tudi Ptujčani iste pravice v Bistrici na sejmske dni.

17. Tudi naše vino iz Ptuja in drugo tržno blago naj pustijo brez ovire ob vsaki priliki voziti skozi Bistrico.

18. Judje v Ptuj ne smejo niti krčmariti niti trgovati, morajo pa prispevati, če zadene mesto huda nesreča.

19. Za požar iz neprevidnosti, pa brez nevarnih posledic, plača gospodar, v čigar hiši je gorelo, mestu pet pfenigov.

20. Noben meščan ne sme vzeti niti imeti plemiških hiš v najemu in užitku in noben plemič se ne sme nastaniti v hiši meščana proti njegovi volji.

21. Vsak začasni, nesprejeti meščan v Ptuj naj v našem mestnem sodišču po svoji vesti izkazuje pravico.

22. V mestu ne sme biti v nobeni hiši svoboščine, razen v onih, katerim pripadajo že od nekdanj in to v obeh samostanih in v gornjem dvoru ptujskih gospodov blizu dominikanskega samostana.

23. V hišah dvornikov je v Ptuj točenje vina prepovedano; točiti pa smejo pridelek Ptujčanov.

24. Noben meščan, ki biva v našem mestu, ne sme imeti drugega gospoda kakor nas, našega vicedoma v Lipnici ali pa našega sodnika v Ptuj.

25. Nikogar ni v Ptuj dovoljeno prijeti in kaznovati zaradi tatvine in vloma, če ni tega zagrešil.

26. Nobena noseča ženska, ki nosi živo dete, ne sme biti na smrt obsojena; če je njena krivda tako velika, da zasluži smrt, naj bo zaprta do poroda v lahki ječi.

27. Žensko, katere krivda ni vredna smrti, je treba kaznovati z lahnimi udarci, da ne porodi.

Posilstvo

28. Od ženske, ki jo posili moški proti njeni volji, da je slišati nje kričanje ali pa to ljudem s tožbo in kričem takoj javi ter gre k sodniku, prevzame ta, če ona zahteva, zadevo.

Ptuj, pogled na mesto z grada

29. Če je bila devica, treba zločinca živega pokopati; če ima moža ali ga je imela, mu je treba vrat odrobiti z desko.

Hramba

30. Če kdo izroči komu v čuvanje svoje imetje in to nekdo ukrade, ugrabi ali pa zgori, oziroma crkne, če je živinče, naj nastopi varuh pot pravice, da se je pač zgodilo brez njegove krivde, in zato mu ni nič dolžan.

Posojanje

31. Kar pa kdo drugemu posodi ali zastavi, to naj dotični nepoškodovano vrne ali poplača po vrednosti. Če zastavljeni konj ali krava, ki mu je bila zastavljena, crkne brez njegove krivde, mora pogodbenik dokazati, da se je pripetilo brez njegove krivde, potem ne plača ničesar iz svojega; pač pa upnik izgubi denar, ki ga je na živinče izposodil, razen če pogodba med njima drugače govori.

Dediščina bratov in sester

32. Če pride med brati in sestrami do delitve ali pa med dediči istega kolena, deli starejši, mlajši pa deduje svoj del.

Volitev sodnika

33. Člani mestnega sveta volijo letno, ali kolikokrat je potrebno, sodnika, ki pomaga nadškofu za njegove terjatve v mestu; v potrebi zbog nesreče v mestu se je obrniti k njemu, ki ve in pozna pravice mesta.

Mestni sodnik obsoja in izganja

34. Sodniku samemu je naš gospod podelil pravo obsodbe in izgonu in ga za sodstvo potrdil na našo prošnjo.

35. In sodstvo vrši vedno na dan svetega Petra pod sulico.

36. Taisti sodnik naj da našemu gospodu iz Salzburga ali njegovemu vicedomu letnih 40 mark pfenigov, dokler vrši sodstvo.

Služba sodnika

37. To je služba pri sodišču:

Mesarji dajo dvakrat v letu svoj davek, prvič po sejmu 12 mark manj 20 pfenigov in po Svečnici ravno toliko.

Solnarice

38. Prodajalk soli sme biti 24 in vsaka plača ob Marijinem rojstvu 10 pfenigov, kar znese funt, in ob Svečnici ravno toliko.

Peki

39. Peki dajo k Mihaelu in svečnici po en funt pfenigov iztržka.

Čevljarji

40. Čevljarji dajo ob Miholjevem tri šilinge in k svečnici ravno toliko ter tri ure dela v letu za mesto.

Usnjarji

41. Usnjarji dajo ob Mihaelu in ob svečnici tri šilinge.

Voskarice

42. Voskaric sme biti osem in vsaka plača na dan sv. Mihaela in na svečnico po šest pfenigov.

Branjevke

43. Branjevke smejo biti štiri, ki imajo stojnice; vsaka plača ob Miholjevem in k svečnici šest pfenigov.

Likofi

44. Likofi so dvakrat v letu, prvič za mošt, drugič za vino; vsaki vinotoč da tri pfenige; kdor pa toči svoj pridelek, ne plača ničesar.

Zemljarina

45. Zemljarino pobira med sv. Mihaelom in sv. Martinom; znaša pet mark manj šest pfenigov.

46. Tega, ki svoje hišnine v roku ne plača, naj sodnik opomni in naj plača 60 pfenigov za vsakih 14 dni zamude, kolikokrat zahteva; taiste hiše naj ravno tolikokrat imenuje.

Sodba po posvetu

47. Sodnik mora razsojati vse vložene pritožbe; zadevo, ki mu je tuja, naj sodi po posvetu.

Sodnikov postopek

48. Razsodba sodišča in sveta ostane pri sodniku; svet je ne sprejme več v obravnavo.

49. Vsak sodnik naj ima vedno pri sebi pisarja v uradu; ta naj bo navzoč pri vlaganju tožb in beleži naj dokazilna pisma, ki jih sodišče dobi.

Priziv na vicedoma

50. Kdor pride s tožbo pred sodišče in želi pravice, temu jo naj sodnik sodi. Če se pa dve stranki obrneta s svojo zadevo na vicedoma, naj ta ostane do njegovega prihoda. Zadevo naj potem razsodi s svetom in vsaka stranka naj dobi zadoščenje po mestnih pravicah.

Za koga se vrši sodno postopanje

51. Tožna zadeva, ki je bila predložena sodišču in bila v pravem roku v razpravi pri vicedomu še prej kakor jo je sodnik obravnaval s tretjo osebo, mora imeti torej svoje postopanje in pride pred sodišče na sodne dni po mestnem statutu. Razsodba se izvrši za štirinajst dni, če je vicedom v deželi, ako pa je v tujini, v šestih tednih.

52. Tožba, ki je predložena s pričevanjem ali s sve-doki, ne bo izvršena s sodnim razpravljanjem.

53. Sodnik naj pridno pazi in krepko izvaja mestno pravo. Dopustiti ne sme v tednu medsebojnega trgo-vanja med tujimi trgovci; samo v torek sme to do-voliti.

54. Tudi ne sme dovoliti, da bi tuji trgovec ob tor-kih v nasprotju z mestnimi pravicami trgoval s ku-povanjem in prodajanjem.

55. Pazi naj na lakte, uteži in druge mere, posebno pa, da bo s tehnicco in mero vsak pravilno ravnal.

56. Mestni sodnik naj pridno pazi, da bodo ob tor-kih najprej meščanke nakupovale svoje potrebščine in potem branjevke, ki so to zaslužile z odkupom; tudi ne sme dovoliti prekupčevalkam nakupovanja za preprodajo, kar drugi prineso na trg.

57. Blago pa, ki so ga nakupile v vaseh ali zredile in pridelale na lastnem posestvu, smejo zjutraj v me-stu prodajati od rane maše do uradne ure in zvečer od zvonjenja k večernici do petja in ne dalje.

58. Sodnik mora pridno paziti, da bodo na svinj-skem sejmu kmetijski vozovi skupaj postavljeni, da bo na trgu prostora še za druge.

59. Skrbi naj, da bo vsak dan na razpolago kruh enake peke in v skladu s ceno žita; tudi ne sme mestu zmanjkati vsakdanjega kruha.

60. Ne sme dovoliti v mestu izvrševanja nikake obrti in dela onemu, ki nima meščanskih pravic.

61. Sodnik mora zabraniti prodajo voska pod en funt razen onim, ki to zaslužijo z odkupom.

62. Tudi ne sme dopustiti rezanja ali prodajanja soli pod pol tovara razen onim, ki to zaslužijo z od-kupom.

Trg in ulice

63. Dovoliti ne sme, da bi kdo metal smeti na ulice ali pa na trg in ulice z lesom zabasal.

Ognjišča

64. Pridno mora paziti, da bodo vse greznice in ognjišča pregledana, da bodo meščani popravili, kar bo ogled našel nespodobnega, da bodo kidali gnoj in ga izvažali.

65. Preprečiti mora, da bi kdo mestno zemljišče s stavbo zazidal in si ga potem lastil.

Nadmerica

66. Sodnik ne sme dovoliti mlinarjem, da bi si je-mali preko leta nadmerico; to le, ko teče po Dravi srez.

Prava merica moke

67. Pazi naj, da bodo mlinarji jemali za merico prave vagane, katerih gre osemnajst na mestni četrt.

Mestno pravo

68. Skrbno naj se drži sklepov, ki jih sklene in postavi v korist mesta večina svetovalcev.

Jamstvo

69. Če je kdo dobil hasek in posest, mu ta ne smeta biti proti predpisom razveljavljena.

70. Kdor ob pravem roku zahteva na sodišču svoje pravo na dediščino z vednostjo drugih dedičev in se je

Pluj, fasada bivše dominikanske cerkve

varstvo prepričalo o njegovi pravomočnosti ter mu je dediščino podelilo brez motenja in ugovora drugih upnikov, je nemoteni dedič, če ni bilo v deželi takrat drugega dediča, ki ni vedel za tožbo; ta pa nič ne izgubi od svojih pravic, dokler se varstvo ne zastara.

Predaja hiše po sodniku

71. Hišo, ki jo kdo v mestu kupi, preda sodnik, ki dobi ob tej priliki svojo pravno pristojbino. Od pro-dajalca vzame dve zgradarini, od kupca pa eno. Tako zasiguran leto in dan postane nemoten posestnik ku-povine.

Sodnik pečati kupno pismo

72. Sodnik, ko pečati kupno pismo za hišo ali njivo, naj staro in novo pismo med seboj primerja, če se v služnostih in pravnih pripombah medsebojno skladata.

Predaja njive

73. Za njivo, ki jo predaja na mestnem pomirju, dobi od prodajalca štiri pfenige, od kupca pa dva.

Pridobitev meščanskih pravic

74. Kdor dobi meščansko pravo, izvrši prisego in da sodniku in mestu 40 pfenigov; če ima v mestu hišo ali je vzel za ženo meščanko ali hčer meščana, mu ni treba plačati, mora pa priseči.

Ptuj, mestni stolp

Oproščen sodne takse

75. Meščan, ki polaga prisego v kateri koli zadevi na sodišču, ne plača sodnega denarja in tudi ženska ne.

Sodne večje dvakrat

76. Sodne razprave so dvakrat v letu, prva po proščenju, druga po svečnici in vsaka traja štirinajst dni.

Kazenske globe pri večah

77. Če kdo toži koga na večah in se toženec zmede, dobi zato sodnik plačano globo; če pa je toženčev odgovor dokaz in je tožitelj cilj zgrešil, dobi sodnik zopet globo in tožitelj mora plačati dvanajst pfenigov za milost.

Običajni davki

78. Običajni davek je že od nekdanj znašal 60 mark za nadškofa in 12 mark za vicedoma; te so plačevali med Martinovim in Božičem.

79. V časih vicedoma Konrada pl. Wigoltinga so to zvišali na 70 mark za nadškofa; vicedomu je ostalo 12 mark.

80. Sodnik in mestni pisar ne prispevata ničesar k običajnemu davku. Za pobiranje davkov, bodisi velikih ali malih, dobi mestni pisar dve marki in birič pol funta.

Najemninski denar

81. Najemninski denar na hiše v mestu, ki ni večer, se more odkupiti in je za eno marko najemnine plačati 10 mark odkupnine.

Cerkvena najemščina

82. Cerkev, ki ima dobiti najemščino od hiš, naj svojo zapadlo najemnino s sodnimi slugami globi v hiši. Če pa ne morejo v hiši globiti, naj cerkev vpraša sodišče za pojasnilo, ki se glasi: za vsakih 14 dni zadržanja 60 pfenigov globe.

Nastavitev izvedenca

83. Mestni svet si v slučaju stiske sme vzeti izvedenca. Za tega morajo vedeti, da je poraben in da bo mestu lahko koristil v stiski, ko ta nastopi, in ki tudi zna upotrebiti mestne pravice.

Svetovalec

84. Izjave, ki jih podaja izvedenec pred sodnikom po svoji vesti, imajo tako moč kakor prisega navadnega človeka.

85. Kdor se pregreši napram izvedencu, mora to popraviti in preklicati pred vsem svetom.

36. Svetovalec ne daje sodniku tožnine in tudi biriču ne prepovednega pfeniga.

Mesarji

87. Mestni svet je sklenil, da v slučaju potrebe postavi šest nadzornikov, ki kaznujejo prestopke mesarjev.

Peki žemelj

88. Mestni svet naj gleda, da bodo mojstri napravili večje peke žemelj po potrebi ljudi in mesta, da ne bo primanjkljaja, in naj prestopke kaznujejo, kakor je to od nekdanj navada.

Zakon za peke in prodajo

89. Tak je zakon za peke: če zmanjka v mestu kruha, mora sodnik pogledati k vsem pekom in če najde moko pri dotičnem, ki nima ne kruha na trgu, niti v peči in v koritu nič testa, mora tak pek plačati mestu in sodniku po 40 pfenigov.

90. Ako pa nima nič moke, globa odpade.

91. Če pečejo peki premajhen kruh, ga naj sodnik in zato določeni zasežejo in pošljejo revežem v zavetišče.

92. Če pa vidijo, da je stiska za kruh, ga imajo pravico razrezati in prodati po pravi vrednosti.

93. Peka, ki ni vršil prodaje, kaznuje sodnik na 60 pfenigov globe mestu in 60 pfenigov sodniku.

Kdor z mestom ne trpi

94. Kdor z mestom ne trpi, ta se ne sme s pomočjo mesta dvigati.

95. Vsak meščan naj vrši, kar mu je ukazano. Upravnik naj vrši svojo upravo in vodi urbar za kmete, ki so mu poverjeni. Naj se ne loti posla, ki bi mogel meščanom škodovati.

Judovski sodnik

96. Judovski sodnik naj židom sodi po njihovih zakonih.

Judje

97. Judje naj svoja pisma, ki jih imajo za meščane, vsako leto prinesejo v pisarno mestnemu sodniku in potem izrečejo svoje zahteve.

98. Svoje zastavljene predmete, ki jih imajo od kristjanov, naj ob četrtkih predlagajo svojemu judovskemu sodniku in tako zastopajo svoje pravice.

99. Na cerkvene dragocenosti, na krvavo obleko, na surovo sukno, na nezrelo žito, na krojeno, še nedokončano obleko ne smejo Judje posojati.

Izgubljeno

100. Kar koli kdo — moški ali ženska — izgubi in nekdo najde, pa ne vrne, čeprav se za tem poizveduje, tedaj se naj za to kaznuje; če pa taji, je to tatvina.

Najdenina

101. Kdor pa vrne v času povpraševanja, mora dobiti najdenino; če pa komu ni verjeti, da je prav on to izgubil, mora dokazati, da je v pravici.

102. Če pove takoj znake na blagu, mu je verjeti neoporekano.

Pravice mesta

103. Mestni sodnik sodi v grajski grabi, na mostu, na dravskih prodih, v mlinih, ki so privezani na mestna posestva, in vsemu, kar se pripeti med meščani.

104. Sodnik mora poravnati vsako krivico po sklepu sveta; onemu, ki noče mestnega sveta in sodnika, naj vicedom dotično krivico popravi.

105. Stalnemu, neoporečnemu meščanu ni dovoljeno na prazno ovadbo prizadejati nobene krivice, razen če je njegova krivda z dokazom podprta po mestnem pravu.

106. Če toži kdo po vicedomu meščana, mora vicedom zadevo vzeti na zapisnik, in če spozna izpoved za pravo tožno zadevo, jo mora obravnavati po mestnem pravu; če pa gre toženec z zagovorom pred mestno sodišče, tedaj ga naj ne kliče več na odgovornost vicedom.

107. Sodnik ni dolžan imeti koga zaprtega preko treh dni, razen če je daljši rok za obravnavo potreben.

108. Če zbeži tujec skrivaj v hišo meščana in mu povzroči krivico, ki ne zasluži smrti, mu sodišče ni dolžno slediti v hišo. Gospodar pa mora na sodišču odkrito izpovedati, če to zahteva sodnik.

109. Gospodar, ki ne bi bil tačas doma in bi tujec rad pobegnil, naj, če hoče, sodnik po svoje napravi; lahko se na željo sodnika vrne domov.

110. Če pa je pobegnil zaradi zločina, ki zasluži smrt, ga mora sodnik zgrabiti ali pa njegove hlapce.

Uboj

111. Uboj moža v mestu, od koder koli je umorjeni že doma, mora priti pred mestno sodišče.

Krivec je poznan

112. Če je pravi izvršilec umora po pričah poznan, ga je treba pred sodiščem obtožiti ob pravem sodnem terminu in tu tudi izvršiti obsodbo.

Krivec ni poznan

113. V primeru, da pravi morilec ni po pričah poznan, je treba v obtožbo vzeti vse, ki so pri zločinu deloma sodelovali; če se eden od teh javi in obdolži

Ptuj, minoritski samostan

uboj ter to potrdi z verodostojnim ustnim poročilom, je treba vnaprej tega tožiti in proti drugim umakniti prejšnjo obtožbo. Pred sodiščem izpolnijo, kar je predpisano, in so s tem oproščeni.

Preiskovalni zapor

114. V preiskovalni zapor ali ječo je treba spraviti aretiranega takoj, brez zaslišanja in treba mu je vzeti vse orožje.

115. Preiskovalni zapor traja šest tednov ali pa še več in pričevanje se mora vršiti po zakonu.

Obsodba

116. Od tega dne čez šest tednov ali več je po zakonitem pričevanju treba izreči obsodbo.

Prisega

117. Za pričevanje na sodišču v zadevah, ki zadevajo smrt, mora sodnik jetnika zapriseči.

118. Če pride ranjeni mož živ z mestnega sodišča na deželno in tam umre, brani njegovo pravico to zunanje sodišče, ki izreče tudi rabsodbo »izgona in izobčenja«.

Sodnik vzame svojo globo

119. Mestni sodnik pa si vendar vzame od tega svojo pristojbino.

120. Na enak način se vrši postopanje tudi, če se zgodi zločin na podeželju mestne podsodnosti.

Postopek s hlapci in deklami, ki so uslužbeni pri meščanih

121. Sodnik ne sme zapreti hlapca ali dekle, uslužbene pri meščanu, zaradi sodne zadeve ali denarnega dolga, razen če gospodar noče prevzeti za njih pravne odgovornosti.

122. Hlapca, pri meščanu uslužbenega, ki je letni zaslužek zapil ali zaigral, ni dovoljeno odpustiti ali odvesti z vrvjo zvezanega, da ne zamudi gospodarju svoje službe.

123. Plašča, meča ali praznje obleke, ki jo je gospodar hlapcu posodil, mu ne sme nikdo vzeti.

Ptuj, dominikanski samostan in grad od zapada

124. Vse dokler najeti ali zavezani hlapec ali dekla svojim gospodarjem službe ne doslužijo, jih ne sme nikdo k sebi vabiti.

Od hlapcev in dekel ničesar prevzemati

125. Od hlapca in dekle ni dovoljeno ničesar jemati v varstvo, razen če je sigurno njihova last.

Ukradena lastnina

126. Kdor zahteva ukradeno lastnino, bodisi konja ali kako drugo žival, na mestnem sodišču za svoje, mora to dokazati s tremi pričami; če pa si ne more dveh pridobiti, prisega pač sam tri prisege.

Dediščina

127. Če kdo toži za kakršno koli dediščino in se opirata oba, tožitelj in toženec, na pričevanje, se razsodba izvrši tekom 14 dni na podlagi pričevanja lastnikov, če jih pravomočne seveda ima.

Mestne pravice

128. Vsak tujec, ki pride s svojim trgovskim blagom, ima tržno pravico v torek do večera, nakar mora pospraviti.

129. Istega dne naj prodaja meščanom ali gospodom iz okolice na veliko ali na drobno, kakor to želijo.

130. V petek ne sme tujec tujcu pod težo enega funta ničesar prodati, niti mu bale barhenta v kose razrezati, niti voska pod četrt prodajati ali kože.

131. Posebno ostale dni v tednu ne sme tujec drugemu ničesar prodati, niti skrivaj niti javno; za vsak prestop mora plačati globe mestu 5 mark, sodniku 60 pfenigov, toliko tudi vsakemu dvanajstaku, biriču pa 20 pfenigov.

132. Kdor ponovno vedoma krši mestne pravice, izgubi pravico trgovanja s tujci; meščanom pa še vendar sme prodajati.

133. Meščan, ki vrši s tujimi trgovci tako trgovino, ki je nevarna in ga ni mogoče od nje odvrniti, izgubi obrt in meščansko pravo in še imetje, če ga ni mogoče drugače kaznovati.

134. Tuji trgovci ne smejo v svojih lopah imeti laktov in tehtnic. Tudi ne sme med tednom tuji trgovec tujemu trgovcu kazati svojega blaga; sam mora vso svojo trgovino praviloma vršiti v torek.

135. Če bi se zgodilo, da bi kak gost drugemu, brez zlih misli, ne mogel odtehtati ali ga izplačati v torek, naj se to nato zgodi v sredo ali kak drug dan.

136. Trgovec, ki hoče z robo na Ogrsko, sme skozi Ptuj, ne da bi mu bilo treba blago razstaviti na prodaj.

137. V Ptuj nima noben gost pred drugim prednosti, razen če pravo drugače govori.

138. Po Martinovem je vsak uvoz in prevoz vina skozi mesto prepovedan; kdor se pregreši, temu je treba vino ali izliti na tla ali pa ga odnesti hiralcem v zavetišče ali pa zaseči za našega gospoda v Salzburgu.

Vino

139. Nemeščan, ki je pravočasno shranil vino v mestu, plača za celi sod 40, za polovnjak pa 20 pfenigov davka.

140. To vino sme prodajati na deželo, v mestu pa ga ne sme dati nobenemu meščanu, razen da ga je ta kupil pravilno pred Martinovim.

Otroci

141. Oče sme svoje otroke poročiti, kakor mu ugaja, s predajo ali pa preužitek, brez vsake ovire.

142. Gospodarstvo jim tudi sme po svoji volji razdeliti, če hoče s predajo ali za preužitek.

143. Če pa umre prej, preden je svoje otroke poročil in z gospodarstvom razdelil, podedujejo otroci potem enako v deležih in v nasledovanju drug od drugega, brez vsake prednosti med sabo.

144. Če so otroci osiroteli v nežni mladosti in jim ni oče določil varuha, bodisi prijatelja ali tujca, jim postane mestni svet varuh po svoji varnosti in jih ne sme poročiti po prednosti.

145. Ako je oče z oporoko otroke poveril komur koli, ki mu je ugajal, mora ta skrbeti za otroke po svoji vernosti.

146. Varuh in imejitelj, ki umre, še preden so otroci varuštvo odrasli, izbere lahko tem drugega, ki mu ugaja, ne da bi rabil za to pristanek sorodnikov.

147. Če je ta varuh umrl in ni določil deci drugega, prevzame varuštvo mestni svet po svoji vernosti in pravu. Varuh, ki ga je za to določil svet, sorodnik ali tujec, je mestnemu svetu odgovoren za premoženje otrok, tudi za ono, ki so si ga otroci sami pridobili.

148. Po smrti meščana, ki je umrl brez otrok, ostane njegova oporoka, kakor jo je napravil brez vmešavanja tuje roke.

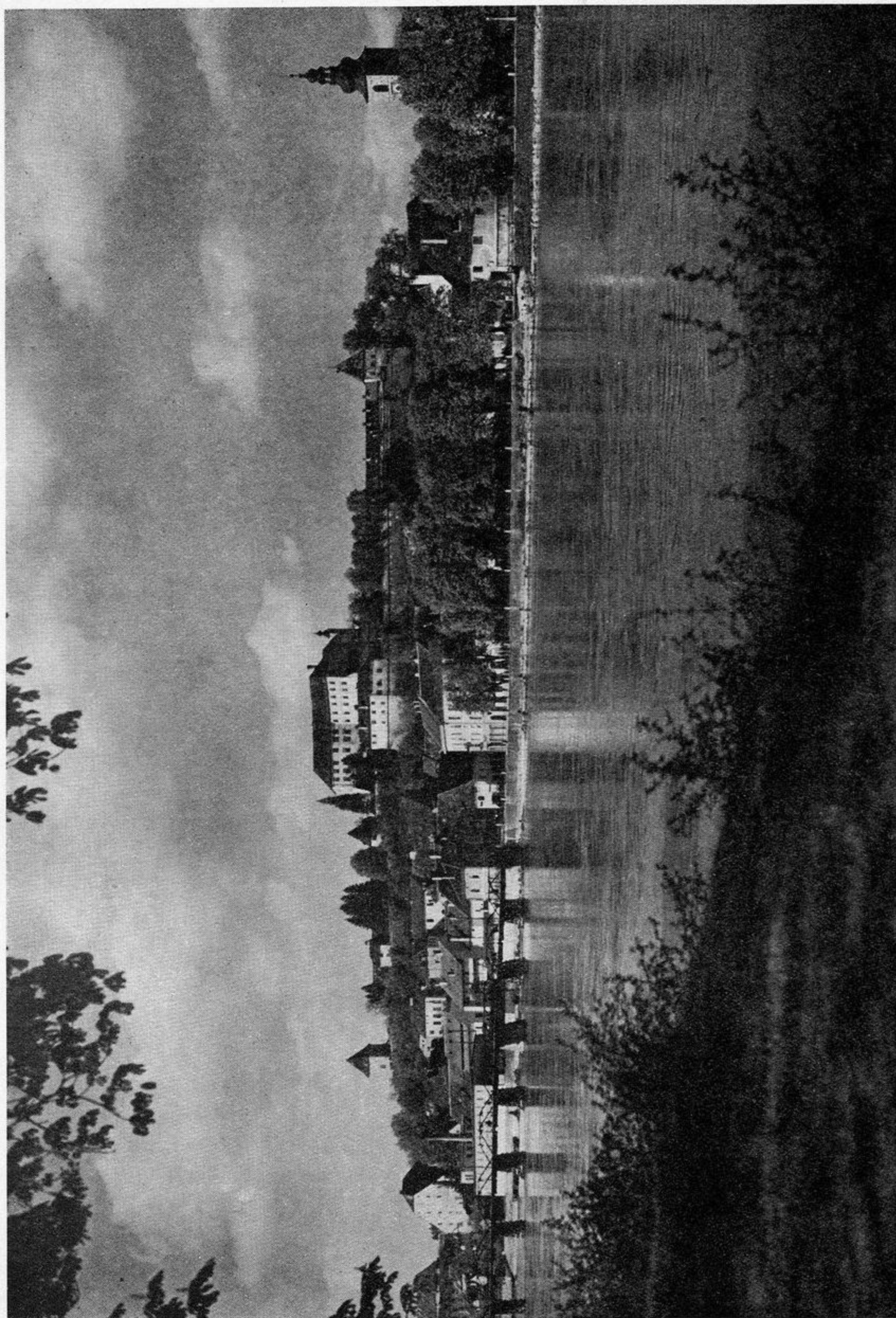
149. Po pokojniku brez dedičev in oporoke podedujejo najbližji sorodniki njegovo imovino, iz katere plačajo upnike in oskrbijo tudi pokojnikovo dušo, kakor določi mestni svet.

Brez dedičev, brez oporoke in brez sorodnikov

150. Za pokojnikom brez dedičev, brez oporoke in brez sorodnikov, ki bi podedovali njegovo imetje, zasežeta mestni sodnik in mestni svet imetje v imenu gospodovih rok in ga upravljata vnaprej po volji gospoda nadškofa.

Umrli brez dedičev in zapustil gospodinjo

151. Po smrti gospodarja brez dedičev in brez oporoke, ki je zapustil gospodinjo, morajo najbližji sorodniki pravično oskrbeti gospodinjo po sklepu mestnega sveta.

POGLED NA PTUJ

Foto: prof. Fr. Veselko

152. Če je umrl gospodar ter zapustil otroke in njih mater, je ta naslednica njegovega premoženja, kakor določa postava; vendar pa ne more vzeti v zakon z drugim možem svoje dote in z njo postopati brez pristanka svojih otrok.

Možitev vdove

153. Lahko pa si sicer vzame moža, ki ji ugaja, brez vsake ovire.

Premičnine

154. Vdova podeduje premičnine: vino, žito, živino, posteljnino in drugo hišno opravo, ki je v hiši; trgovina, zastavljeno, denarni dolg, gotovina, to niso premičnine; to dobe otroci in upniki, če je vse last upnikov.

155. Vsak, kdor bi na sebi občutil, da mu kako stanje v mestu ne prija, naj se le obrne ali pozove na oblast, brez vsake škode.

Smrt dolžnika

156. V primeru, da umre gospodar, ki je dolžan, pa ni nič zapustil, s čimer bi žena in njegovi dediči dolgove poravnali, so ti pred Bogom in pred ljudmi prosti tega dolga.

157. Če pa vzame ta žena drugega moža in dobi od svojih sorodnikov imetje, ki ga prej ni imela, ali pa če vzame moža, ki ima premoženje, ali kakor je že Bog hotel, da je z drugim možem prišla do premoženja, vendar niti žena niti mož nista plačnika dolgov pokojnega moža, razen kolikor hočeta na božji opomin ali iz lastne volje.

Kdaj plača mož

158. Po smrti žene, ki je ostala dolžna in ni imela s čim plačati, mora mož, če si vzame drugo ženo, ki mu prinese premičnine, iz tega dolg plačati. Temu je tako, ker pravi zakon, da je mož ženin varuh in gospodar.

Otrok, ki je poročen

159. Po smrti otroka, ki ga je oče poročil in mu dal imetje, premično ali nepremično, če ni zapustil ne žene, ne otroka, dobi oče otrokovo posest nazaj, ne pa brat ali sestra. To zato, ker izhaja imetje od očeta.

Kdo podeduje

160. Sin, ki si je pridobil drugo premoženje, nego mu ga je dal oče, sme zdrav ali na smrtni postelji isto dati komur hoče. Če umre brez oporoke, podedujejo imetje najbližji sorodniki, ki dajo del za dušo in ubogim; ti dediči lahko segajo do sedmega kolena.

Objavljanje

161. Razglas po mestu izvrši mestni birič ali označevalec vina z dovoljenjem sodnika in mestnega sveta.

Zločinci

162. Za zločinca, ki ni bil pri dejanju zasačen, se vrši v mestu dokazilno postopanje s sedmimi pričami, pet jih zaslišuje mestni sodnik, dve pa deželski sodnik.

Pri zločinu zasačeni

163. Če pa je bil zločinec pri dejanju zasačen, sta potrebni samo dve priči; eno zaslišuje mestni sodnik, drugo pa deželski.

Sodba v mestu

164. Če hoče deželski sodnik na prošnjo tožnika izvršiti pravico v mestu, sme to z dovoljenjem mestnega sveta in sodnika, brez škode za pravice našega mesta in njegovega gospoda v Salzburgu.

Predaja iz mesta

165. Če hoče mestni sodnik hudodelca z dokazano krivdo izročiti deželskemu sodniku, naj to napravi onstran jarka, kjer je konec mesta.

Mestne pravice

166. Spor med meščani ali pa med njihovimi hlapci ter grajskimi, ki ni ostal med očmi, pride pred sodišče.

167. Krivdo meščana napram grajskemu kaznuje mestni sodnik. Pa tudi grajski se tega drži: če kdo njegovih napram meščanu kaj zagreši, poravna to grajski sodnik.

168. »Ptujski« naj ne moti meščanom njih posesti, ne žive ali žive, v mestu ali zunaj.

Sodišče na sejmu

169. Nekdaj in v času sodnika Petra Kelnerja so imeli vedno ob času sejma - svoboščine sodišče pri mitnici meščani, ki so vedeli in poznali mestne pravice ter niso bili zapriseženi.

Mestno pravo

170. Tudi je vsak svojega viničarja kaznoval za krivico, ki mu jo je storil.

171. Meščana, ki je pobegnil zbog kakega zločina iz mesta pod deželskega sodnika, je ta zopet vrnil sodišču v mesto. Prav tako je mestni sodnik storil napram deželskemu.

172. Kakor so se meščani zedinili glede nastavljenе dnine v vinogradih s pristankom grajskega gospoda in to razglasili, tako je neizpremenjeno ostalo v mestu in zunaj.

Pravice v času svoboščine

173. V času svoboščine ne sme drugi prodajati mesa kakor mestni mesarji in to na krajih kakor v starih časih.

174. Čevljarji smejo svoje usnje v mestu mehčati in prirezovati, čevlje pa smejo izdelovati ob proščenju pred mestom.

175. V tem času naj imajo svoje stojnice v pivski ulici pred hišami na obeh straneh.

176. Peki, branjevci in branjevke morajo za prostore, ki jih imajo na letnem sejmu pod stolpom in med mostom, mestu plačati davščino.

177. Kdor nima dovoljenja od gosposke, ne sme na sejmu pri odprti ograji točiti vina; tudi v čebrih ne sme vina dajati iz hiše.

178. V hiši za zaprtimi vrati pa sme svoje vino točiti in ga v vrčih dajati iz hiše, kolikor hoče.

179. Na sejmu - svoboščini ne sme sodnik meščanu, njegovemu hlapcu ali dekli nič drugače soditi, kakor sodi običajno preko leta.

180. Meščana, ki je zatožen na svoboščini, je treba poklicati pravočasno zvečer pred sodišče in potem mora sejmski sodnik pravico za meščana izvršiti v enem dnevu. Zadnji dan sejma pa lahko kliče sodnik meščana, kolikorkrat hoče.

181. Meščani ne dajejo nikake prisežne takse kakor običajno preko leta in tudi svetovalec nikake sodne niti pozivne pristojbine.

182. Kar ima meščan haska in posesti leto in dan, mu ne sme sodišče brez vzroka vzeti.

183. Hiše v mestu, njive, stavbišča v pomirju, ki so bila prodana v času svoboščine, izroča sejmski sodnik ne pa deželski.

184. Deželski sodnik nima na svoboščini ničesar drugega razsojati, kakor navadne slučaje leta.

185. Če se ob času svoboščine ob napovedani uri vrši velika sodna razprava, mora biti v imenu ptujkega gospoda in gospoda iz Salzburga; proti pričevanju in ovadbi pa se ne sme izvršiti nobena sodba, ampak pravično kakor preko leta.

Deželski sodnik ne sme nikogar napasti preko leta

186. Tekom leta ne sme deželski sodnik ali njegov birič nobenega meščana, njegovega hlapca ali služinčadi napasti za prestop, ki ga mora mestni sodnik ali meščan sam poravnati.

187. Deželski sodnik, ki zahteva od meščana kazensko globo, na katero ga je pri svojem sodišču tekom leta obsodil, mora o tem obvestiti mestnega sodnika. Mestni sodnik mora to stranko poklicati na odgovor, in če iz odgovora razbere, da mu je globo dolžan, mora ukreniti, da zadevo z njim uredi v 14 dneh.

Mestni sodnik napram deželskemu

188. Če pa tega ne bi storil, mora zato odgovarjati v rubeži; če pa bi obtoženec lagal, naj izvrši nad njim pravico.

Deželski sodnik napram mestnemu

189. Istega se mora držati deželski sodnik in na enak način napram mestnemu sodniku.

Tujec toži tujca

190. Če toži tujec tujca in oba trgujeta v mestu, jima sodi mestni sodnik, ne pa deželski; k razpravi v tožbi je pritegniti le mestne izvedence, ne pa deželskega sodišča.

Izobčenje in izgon

191. Za izobčenje in izgon dobi dovoljenje deželski sodnik od gospoda v Salzburgu.

To sodi deželski sodnik

192. To so zadeve, ki jih ima soditi deželski sodnik na tleh Ptuja našega salzburskega gospoda:

prvič: vsi zločini kakršnega koli imena, ki zaslužijo smrtno kazen;

drugič: krvave rane, velike ali male, zločinsko povzročene;

tretjič: tatvina, velika ali mala;

četrtič: cestni rop in posilstvo;

petič: nasilen in sovražen obisk hiše ter vlom skozi vrata in dveri;

šestič: tak dolg, ki ga gospod noče razsoditi pri svojem podložniku in je pravico treba trikrat zahtevati.

Deželski sodnik ne sodi

193. Sledeče zadeve niso praviloma v kompetenci deželskega sodnika:

prvič: vsi poboji in pretepi, ki se končajo brez prelivanja krvi;

drugič: kletve, zmerjanja in drugi besedni spopadi;

tretjič: dolg in goljufiva posojila, ki jih dolguje dolžnik tožniku;

četrtič: pašnja živine na tuji posesti in nje zaručitev, kar izvrši oškodovanec v nadomestilo svoje škode, ko ugrabi in odžene živino;

petič: vsako kršitev meje, ki nastane pri preoranju in s prestopom.

Nadalje ne sme deželski sodnik zgrabiti nobenega podložnika na kako obdolžitev; prej ga mora vprašati, ali mu bo njegov gospod ali opravnik sodil. Če obljubi, da bo gospod oziroma opravnik to izvršil, naj bo to dovolj deželskemu sodniku. Če pa ne bi hotel pravice izvršiti, naj deželski sodnik krivca zgrabi na njegovem posestvu in zveže z vrvjo, pa tako, da ne bodo sodnik, niti njegovi pomagači ali biriči na podložnikovem posestvu gospodu ničesar ukradli in poškodovali. Tržne dni tudi ne sodi deželski sodnik tujim trgovcem, če eden od drugega zahteva denar ali dolg ali kako drugo malenkost.

Pismo rimskega kralja

194. V imenu svete in nedeljive Trojice. Henrik VII., po božji milosti rimski kralj, v vseh časih množitelj države. Na našem dvoru v Nürnbergu je bil častiti nadškof iz Salzburga v moji in navzočnosti državnih knezov: nadškofov iz Kölna, Trierja, Mainza, škofov iz Regensburga, Passaua, Freisinga in Augsburga, vojvod in drugih državnih velikašev iz Bavarske in Avstrije. Želel je slišati izjavo, če deželni gospodje ali kdo drugi njegovim ljudem na kraljevskih in javnih cestah hoče ali prepoveduje njihovo trgovino in drugo obrt. Zvedel je odlok knezov, da to ni nikomur dovoljeno in da ne sme nikdo nikogar ovirati v trgovini in obrti. Zato smo mi ta sklep, potrjen od skupne volje knezov, potrdili z našo kraljevsko oblastjo in s tem pismom, ki smo ga podkrepili tudi z našim pečatom. Dano v Nürnbergu 1224. p. Kr. r., v dvanajsti indikciji na deseti dan Avgustovih kalend.

Pismo avstrijskih knezov

195. Midva, brata Albreht in Leopold, po božji milosti vojvodi v Avstriji, Štajerski, Koroški in Kranjski, grofa na Tirolskem etc., priznavava in naznana, da sva se odločila pustiti najinemu ljubemu prijatelju Pilgreimu, nadškofu v Salzburgu, legatu svete stolice v Rimu, v vseh najinih deželah in gospostvih, na vodi in na suhem vse pravice, svoboščine in običaje, ki jih je njegova božja hiša v teh deželah in gospostvih od nekdanj imela, brez vsake ovire ter hočeva njemu in njegovim, plemenitim in nepleminitim, to pustiti in ščititi, da ne pride do nikake motnje. Vsebina tega pisma je izdana na Dunaju v torek pred vnebohodom 1366. p. Kr. r.

POTOVANJA SKOZI LJUBLJANO

MED LETI 1581. DO 1618. IN PODPORE NA LJUBLJANSKEM MAGISTRATU

(Konec)

FRANC SOJER

Potujoči pomočniki so imeli tako zvani »Wanderbuch«. Sem se je podpisal mojster, ko je pomočnik odšel od njega. Če pomočnik ni bil v službi pri »poštenem mojstru«, t. j. pri takem, ki je član kake zadruge, mu mojster ni mogel staviti svojega podpisa v »Wanderbuch« in ta čas se pomočniku ni štel v ono dobo, ki jo je moral prebiti na tujem.

Zanimivo je, kako je iskal v Ljubljano došli pomočnik dela. Oglasiti se je moral najprej pri »očetu«, ¹⁵⁶ ki je poslal takoj po najmlajšega mojstra. Ta je vodil tujega pomočnika okrog vseh mojstrov in iskal dela zanj. Najprej ga je vedel k najstarejšemu, ako ga ta ni mogel porabiti, sta šla šele k drugim mojstrom po delu vpraševati, in sicer oziraje se na njihovo starost. Vdove so zavzemale tisto mesto kakor njihovi umrli možje. Zdaj šele, ko sta obletela vse mojstre, je dobil najmlajši pravico do dela iskajočega pomočnika. Pomočnik se je moral izkazati s potrebnimi pismi (»Kundschaften«). Če pa so bili vsi mojstri v Ljubljani s pomočniki preskrbljeni, je moral vsak mojster dajati novодошlemu pomočniku nekaj dni hrano in stanovanje. Ko je pomočnik na ta način obral vse mojstre, je moral naprej. V Ljubljano došli pomočniki so se morali oglasiti na »rokodelski postaji« (»Herberge«). Tu so dobili tudi hrano in stanovanje, če mojstri njihovega rokodelstva niso imeli navade, da bi tuje pomočnike sprejeli za nekaj dni v svojo hišo. ¹⁵⁷

Razumljivo je, da v mestnih knjigah o izdatkih ni mnogo sledov o rokodelskih pomočnikih, oziroma njihovem potovanju skozi Ljubljano, ker ti niso imeli na magistratu ničesar opraviti in niso dobili mnogo podpor, ker so zanje skrbeli cehi.

Posebno skupino tvorijo tudi *pogorelci*.

8. marca 1599. leta se je zglasil v Ljubljani »Gregor Schelpach« s svojim tovarišem, ki se je podpisal »hanns Rolanndt«. Bila sta odposlanca »der Statt Neuroden in der schlössing gelegenen«. To mesto je namreč pogorelo. Prošnja omenja, da je bilo »180 Heüßer obgepranndt«. Priloženo je bilo prošnji tudi pooblastilo tamošnjega magistrata. Iz vse prošnje diha globok religiozen duh, popolnoma značilen za ono dobo. Na zunanji strani je napisana rešitev prošnje, kjer župan Anthoni Feichtinger daje mestnemu blagajniku nalog, da izplača prosilcema 2 gld. ¹⁵⁸

9. dec. 1605. leta so ljubljanski mestni očetje podarili podporo »dem Josephen Brätez Stattschreiber Zur Ruedolfswerth«. V prošnji pripoveduje, da je 3. okt. ob 11. uri izbruhnil požar, ki je uničil zelo mnogo hiš v Novem mestu. Med pogorelci je bil tudi on. Z ženo in 5 otroki je bil postavljen skoraj na beraško palico. Da bi pa bila prošnja čimprej uslišana, navede tudi to, da je bil njegov oče Ljubljančan. Rad bi svojo družino še to zimo spravil pod streho, t. j. da bi sezidal novo hišo. Tudi iz te prošnje se vidi globoko versko čustvovanje one dobe, ko vse obrne

na Boga. Najprej pravi, da je Bog poslal strašno kaznen nadenj in na koncu prošnje pa zatrjuje, da mestnih očetov ne bo nikoli pozabil v svojih vsakdanjih molitvah. ¹⁵⁹

4. avg. leta 1606. so dobili skupno 2 gld. 3 pogorelci »Marren Crainer, Khuez Frätsch, Mathesen Egger oll drej burger Von Villach ... grossen Prunst Vnd dannhero Zugestandnen Armuetth willen.« ¹⁶⁰

16. istega meseca zopet beremo na pobotnici, da naj mestni blagajnik Canzian Thomader izplača »Gordola [ime] weisen burgerin vnnd ledrerin Zu Villach, Irer erlittnen wissentlichen Prunst halber auß Barmherzigkhait dreissig khreizer«. ¹⁶¹

O požaru v Beljaku moremo nekoliko zvedeti iz naslednje prošnje, ki jo je vložil na ljubljanski magistrat dne 4. sept. 1606. leta »Armer in grundl abgepruner Man, Adam Renner, Riemener«. V prošnji pravi, da bo mogoče že iz njegovega poročila spoznati, »Wie Laider den ersten tag Juni dits Jars (namreč l. 1606.) die ganze Statt Villach in Khärndten durch ein groß Vnuersechen feuer in grundt abgebrunen, dardurch Ich armer burgersman, vnd meines handtwerchs ein Riemer sambt weib. vnd khlainen khinderlen neben anndern burgern mer vmb all mein gehabtes vermögen, arbeit, vnd werckh Zeug khomen vnd grosse nott vnnd Armuet geratten, Derowegen Ich gedrunge worden Zuerhaltung Weib vnd khlainen khinderlen [wie auch wieder erkaufung meines werch Zeug] neben Andern auch E: E: F: W: vmb dero Christliche Steüer anzulangen«. Mestni župan Mihäel Preys je prošnjo uslišal in dal blagajniku nalog, da izplača prosilcu 30 kr. ¹⁶²

1. dec. 1606. leta srečamo zopet nekega pogorelca iz Beljaka na magistratu. Imenoval se je Martin Lechner. Prišel je z ženo in otrokom prosit pomoči, ker mu je uničil požar hišo. Magistrat mu je podaril 1 gld. ¹⁶³

30. okt. 1609. leta je dobil 2 gld. podpore »Jacob leopardt ... ein armer abgebrunen Man auß Khern-dten«. V prošnji pravi: »das nicht allein genugsamb ist, das ich in dritten Jahr ain khannckhait in Meinem laib habe«, ampak ga je Bog udaril še s tem, da mu je neki zlobnež zažgal hišo, in sicer na dan sv. Mihaela leta 1609. ¹⁶⁴

29. okt. leta 1610. sta prišla v Ljubljano 2 pogorelca iz Velikovca, in sicer »Andree Lang« in »Geörg Freyberger«. Pravita, da sta meščana in obrtnika »zu Völkhenmarkht in Kherndten«. Požar jima je uničil vse. ¹⁶⁵

Iz Velikovca sta prišli 11. febr. 1611. leta tudi 2 pogorelki, in sicer »Margaretha Freyberin« in »Scolastica Weberin«. ¹⁶⁶

22. febr. 1613. leta sta dobila 2 pogorelca skupno 2 gld. Ohranjeno je samo nakazilo, ki ga je poslal takratni mestni župan Janez Sonce blagajniku Janezu Kumpergerju (»Hanß Khumperger«), naj izroči podporo »Zwäyen abgeprunen burgern in der Capl«. ¹⁶⁷

2. maja 1613. leta je prišlo v Ljubljano 19 pogorelcev meščanov iz Loža, in sicer 16 moških in 3 ženske vdove. Pravijo, da je nastal požar »den 20. yözt verwichnen Monats Aprillis, dises 1613 Jars vmb Mittags Zeyt«. Požar je uničil »uns armen ellenden Burgers Perschonen Vngefährlich, in ainer halben stund 21 Heüser : 9 dresch Thorn : sambt ainer Pad Stuben : auch allen vnsern Haab vnd Guett : so wir mit vnsern harten schwais vnd Bluett erobert, in Rauch aufgangen«. Pravijo, da jim ni nič drugega pričakovati kakor beraške palice (»allain des Petlstabs Zugewarten haben«). Ljubljancane prosijo, naj jim pomagajo »auf das wir sambt vnsern armen Weyßern vnd klainen khindern Zu ainer Wohnung gelangen könten«. Na koncu je 19 podpisov, ki pa niso lastnoročni, ampak je vse napisala ona roka, ki je pisala ostalo prošnjo. Dobili so skupno 4 gld.¹⁶⁸

2. dec. 1613. leta je dobil 1 gld. 20 kr. pogoreli Novo-meščan »armer, ellender Alter handwerchs Man, Jacob Igel, Burger Vnd Riemer Zu Rudolfs werth«. Pripoveduje na dolgo in široko, da mu je pogorela hiša, kjer je izvrševal svojo obrt. Sedaj je z ženo in 5 otroki brez strehe in brez kruha, ker je prišel popolnoma ob vse, kar si je mukoma pridobil v potu svojega obraza.¹⁶⁹

28. aprila 1614. leta sta prišla zopet 2 pogoreleca s Koroškega. Bila sta to »Lenhardt Wolfgang Vicarien in Marckht Capell Inn Khärendten Vnd N: der Khirch-pröbst der Pfarrkhierchen S. Mihaelliß daselbst«. Pravi, da je pogorela župna cerkev sv. Mihaela. Uničen je tudi stolp in zvonovi. Prosita »einen Alemosion«, da bi mogli zopet postaviti božji hram. Dobila sta 2 gld.¹⁷⁰ Vse kaže na to, da so bile nekdanje zelo močne vezi med Koroško in Kranjsko.

Tudi žene vojakov so potovale skozi Ljubljano.

24. sept. 1615. leta je prišla v Ljubljano »Maria Prukherin«, žena nekega vojaka iz Karlovca, in prosila na magistratu za podporo, ker ji je mož zbolel.¹⁷¹

Ženske so se prištevale moževemu poklicu. 30. jan. 1617. leta je prišla na ljubljanski magistrat »Margareta Straußin Corporallin vnder dem kho : Hispanischen Regiment«. Imela je s seboj otroka. Bila je najbrž kje pri možu v bližini fronte, pa je nato odšla v zaledje.¹⁷²

28. febr. 1617. leta je prišla »Barbara Wackerstainin arme Soldatin« in prosila podpore. Pravi, da je »auß Landts Pairn«. Mož je bil v benečanski vojski ranjen in leži sedaj v Gorici »bei dem Feldscherer«.¹⁷³ Potuje z otrokom. Dobila je 30 kr.¹⁷⁴

Iz Ljubljane so pošiljali tudi razna odposlanstva v druga mesta.

12. febr. 1581. leta je mestni blagajnik dobil nalog, da izplača »dem Juri Khalttschitsch so von wegen des gefangenen Tüerckhen geen Ziuidat geschiecht« 1 gld. 32 kr.¹⁷⁵ Še večkrat pozneje dobimo zabeležene primere, ko je kak Ljubljančan peljal ujetega Turka iz Ljubljane. Tako je 4. marca istega leta blagajnik zopet plačal 3 gld. 12 kr »dem Caspar Khardal so von wegen des gefangenen Tüerckhen geen Ziuidat geschiecht worden Pottenlohn bezalt«.¹⁷⁶

Da se je v Ljubljani nahajalo vsak čas nekaj ujetih Turkov, ni nič čudnega. Valvasor pripoveduje o njih, da so l. 1416. pomagali celo pri gradnji ljubljanskega obzidja.¹⁷⁷

Večkrat se je tudi zgodilo, da so pošiljali iz Ljubljane razne zločince, ki jih niso obsodili na smrt, pa so vendar imeli na vesti hude pregreške, v ogrske rudokope za ves čas njihovega življenja. Ali pa so jih obsodili, da so morali tam vleči ladje proti vodi (»verurtheilt zum Schiffszihen«).¹⁷⁸

Mnogo je šlo tudi odposlanstev v Idrijo, zelo pogostokrat v Gradec in tudi v Beljak.

Decembra 1616. leta je potoval skozi Ljubljano nadvojvoda Ferdinand. V zvezi s tem obiskom je zabeležil mestni blagajnik v knjigo o izdatkih več izdatkov.¹⁷⁹ Morda je potovanje nadvojvode Ferdinanda v kaki zvezi z istočasnimi boji z Benečani.

V poslednjo skupino popotnikov skozi Ljubljano moremo šteti one, katerih ni mogoče uvrstiti v nobeno izmed navedenih skupin.

L. 1606. 21. aprila je bila podeljena podpora »ainem Khaisrischen trabanten«. V prošnji se je podpisal »vndertheniger Hanß Dänckl der Röm : Chay : May : gewester leib drabant«. Pripoveduje, da je bil pred 20 leti v »Crabatischen gräniz«. Sedaj pa potuje »weg von Prag aus lants Bechemb«. Kako je prišel na Češko, o tem prošnja popolnoma molči. V prošnji tudi ni nobenega moledovanja, ki se navadno dobi v prošnjah one dobe.¹⁸⁰

4. sept. 1606. leta je dobil na magistratu neki prosilec 1 gld. Njegovo ime ni zabeleženo. Ohranjena pa je pobotnica, na podlagi katere je bila izdana podpora. Ta pobotnica je priporočilno pismo, ki ga je napisal »Mathias Soholoch . parochus Graecensis Stýriae utriusque facultatis doctor, et cathedrae S : Petri Romae protonotarius«. Tukaj priporoča župnik iz Gradca nekoga — imena ne navaja —, ki je bil »in bello liuonico« »inter Polonos et Sueuos gesto« oropan vsega svojega premoženja in je sedaj v največji stiski »cum sua paupere uxore et liberis«. Župnik ga priporoča, naj mu pomagajo »aliqua pia et benigna ope«, kar jim bo Bog povrnil »in futuro seculo« in tudi sam jim bo skušal povrniti (»et ego, quantum in me erit pari gratitudine recompensabo«). Priporočilno pismo je bilo napisano »Stýriae 26. Augusti Ao 1606.« Bilo je zapečaten.¹⁸¹

26. marca 1607. leta je zabeležen izdatek 30 kr. »einem Armen außlander«. Na pobotnici je podpisan »Arnoldt Knäß Von Groningen auß Friß Land«. V svoji prošnji navaja, da je na morju prišel ob vse svoje premoženje. Sklepati bi se dalo, da je bil pomorščak, ki se je vračal iz kakega pristanišča ob Jadranskem morju v svojo domovino proti severu. Ko je izgubil vse svoje imetje, mu ni kazalo nič drugega kakor se »auf die Strassen begeben«. Pot ga je zanesla tudi v Ljubljano.¹⁸²

20. aprila 1609. leta pripoveduje v svoji prošnji neki »Matheus Walläch auß Pollonia Pürtig«, da je do sedaj služil »Pei dem gdn [= gnädiglichen] Brunor Wottoni ein Jarlang«. Sedaj je namenjen potovati v Gradec, kjer je v službi njegov brat. Mestne očete prosi, naj mu podele »ein Zer Pfening«. Prošnja je bila uslišana. Rešitev prošnje, ki jo je podpisal »Vice Burgermaister«, je napisana v laškem jeziku.¹⁸³

7. dec. 1610. leta je dobil neki »Simon Khoderman von Veldbach« 30 kr. podpore. Kam je potoval, ni znano.¹⁸⁴

24. febr. 1612. leta je dobil 1 gld. podpore »Tobias Hoffman von Regensburg«. Pravi, da potuje iz Prage.

Tam je namreč 3 leta bil v službi pri gospodu Matiju Hundekherju, ki je bil »Köl : kayl : Mayl : Camrer«. Nato se mu je zahotelo po Italiji. Šel je na pot. Dole-tela ga je nesreča. Bil je napaden in popolnoma oropan s svojimi tovariši (»Neben andern meinen Mit-geferten«). Očividno ni potoval sam, ampak v družbi. V boju z roparji mu je bilo zadanih celo »13 smrtnih ran« (»auch mit dreyzehn Tödtlichen wunden besche-digt vnd verwundet worden wie soliches der Augen-schein bezeugt vnd dargeben thuet«. Imel je torej celo potrdilo, da je bil napaden.¹⁸⁵

7. dec. 1612. leta je bila dana podpora 1 gld. »einem Suplicanten«. Bil je to »Geörg Khrener von Eltsch«.¹⁸⁶ V prošnji popisuje zanimivo svoje dosedanje življenje. Pripoveduje, da je bil v službi pri najodličnejših osebnostih, tako pri rimskem cesarju in kralju v habsburški hiši, dalje pri raznih grofih (»vnder denen Woll-geborenen Grafen vnnd herrn Georgio Basta vnd Gra-fen Belgioiosa vnnd herrn Veldtobristen in ober Hun-gern vnd Siebenbürgen«). Pripoveduje tudi, kako je »offt vnnd Villmalß In wichtigen vnnd Zum Theil geferlichen Commissionen vnd diennsten gebrauchen lassen«. Pravi, da zna tudi več jezikov (»auch etlicher Sprachen khündig«), da je šel dvakrat s cesarskim odposlanstvom na Porto (»Zudem auch mit ermelter Khay : Mgt : Oratorn vnd Nunctys nach der Otto-manischen Porten Zwaymall Verraist«). Nato je šel »propter Votum nach Loreta vnnd Italiam«. Sedaj pa se vrača »nach wienn vnd österreich«. Na poti v Pal-mo so ga italijanski vojaki popolnoma oropali (»bin Ich vnderwegs Zwischen Cernian¹⁸⁷ vnd Palma Von etlichen Italianischen Soldaten , So Von Venedig nach palma gegangen , angetastet , geplindert vnnd aller meiner Claider vnd Zerung beraubt worden«). Prosi, naj mu pomagajo z denarno pomočjo, da bo mogel čimprej dospeti do svojcev in zopet stopiti v cesarsko službo.¹⁸⁸

8. marca 1613. leta je dobil podporo 40 kr. neki »Sigmund Altenhauser von Judenburg aus der obern Steyer March gepürtig«. Bil je v Ljubljani z ženo vred. Pravi, da ga je napadla bolezen in da je porabil že ves svoj denar, ki ga je v potu svojega obraza pri-slужil (»was Ich mit meinem harten schweiß ver-dient«).¹⁸⁹

15. julija istega leta je bila zopet dana podpora »einem Armen«. Bil je to »Ambrosius Voitt von Frei-burg«. V prošnji ne navaja nobenih podrobnosti.¹⁹⁰

Istega dne se je zglašil na magistratu tudi »Adam Pfainer Von Salzburg«. Po poklicu je bil pisar. S sabo je imel »Testimonien«. Pravi, da je bil pred štirimi leti pohabljen od hudobnih ljudi in čarovništva. (»Vor vier Jahren vergangen, bin Ich durch böser leuth falsche khunst vnnd Zauberey In den euster ellend vnnd verderben gesetzt worden«. Kasneje je bil oropan razuma in ne samo to, ampak tudi ohromel je na vseh svojih udih (»Ich nit allain gantz vnd gar mei-ner vernunft vnd sinne beraubt, sondern auch an allen meinen glidern des Leibes erkrumpt gewesen, vnnd In den vierte Jahr vnaufhörlichen schmerzen erdulden muessen«). Končno, pravi, je zopet zadobil zdravje »durch allerley mitl vnnd Arzney«.)¹⁹¹

15. nov. istega leta beremo tole zanimivost v mest-nih knjigah o izdatkih: »Einem Puechpindter von Clagenfurth wegen praesentierter Callender« 6 gld. V prošnji pravi: »Es ist ein alter löblicher und christ-

licher gebrauch, vnd alter herkhomen das ein Christ den andern, vmb dise Zeit, ein gluckselliges Neues Jar wunscht, vnd daneben Zu einem Christlichen ge-denckh Zeichen was verehren thuet. Weilen nun Ich armer Puechbintter bin, habe E : Fur : Er : vnd W : hiemit dise drey Neue Calender verehren welle«. Želi jim še dolgo vladanje. Dobil je precejšnjo vsoto 6 gld. Najbrž koledarji niso bili toliko vredni. Je pač to svojevrsten način prodajanja.¹⁹²

26. avg. 1616. beremo v knjigi o mestnih izdatkih fol. 26, No. 59 »Pettern Pelligrini Paumaister vmb das er von Görz alher geraist, vnd Zu aufpauung aines Neuen Thurms am Wasser beim Vizdombthor, ein model gemacht, auf beyligendes decret Verehrt 10 gld.«

10. febr. 1617. leta se je zglašil na magistratu »Hannß Zeiller von München«. V uvodu svoje prošnje pravi, da ne bo svetovalec nadlegoval z dolgo proš-njo, ker so že »mit andern Hochwichtigen negotys occupirt«. Zato bo njegova prošnja samo »khurzes Clag Libell, sine molestia«. Potuje po deželi in išče primerne zaposlitve. Ne more pa dobiti nobene službe, ker je »diß Landts Sprach nit khundig«. Prosi mestne svetovalce, naj mu pomagajo »mit ainem Viatico«.¹⁹³

14. aprila istega leta je dobil 1 gld. podpore »ga-briel wegchaubt von Khzpichl auß Thÿrol«.¹⁹⁴ Pripo-veduje, da je dalj časa bil uslužben »in Osster Reich«. Pozneje pa je zbolel in moral prodati celo obleko.¹⁹⁵

12. maja 1617. leta se je oglasil »Hannß Dömber gebürttig Von Niernberg«. Imel je s sabo ženo in otroka. Namenjen je bil v vojaško službo v Eger na Češko (»Egger In Pömen«).¹⁹⁶ Pravi, da je na desni roki poškodovan. Dobil je 2 gld.¹⁹⁷

Potovanje v tedanjih časih je bilo precej težavno. Večinoma so morali potovati peš po prašni in trdi cesti. Potovanje s poštnim vozom — edinim promet-nim sredstvom tedanje dobe — je bilo zelo drago in so si ga lahko privoščili le premožnejši sloji. »Od Ljubljane do Novega mesta so šteli pet poštnih postaj ter je veljala prevoznina za eno osebo po vrednosti današnje valute nad 1000 din.«¹⁹⁹

Za potnike so bili po deželi nameščeni razni go-stinjcji. Tako je bil gostinjec vrh Ljubelja, ki ga je vzdrževal vetrinjski samostan.¹⁹⁹ Bilo je raztresenih po deželi tudi mnogo gostiln. Da pa bi prišlo čim več gostov v ljubljanske meščanske krčme, ni smelo biti eno uro okrog Ljubljane nobene krčme (odlok Fri-derika IV.).²⁰⁰

Potovanje je bilo zvezano z velikimi nevarnostmi predvsem zaradi zelo razširjenega roparstva. Pogosto-krat naletimo v prošnjah, ki so jih vlagali različni potniki skozi Ljubljano na ljubljanski magistrat, tožbe, da so bili oropani. Koncem 16. stoletja so se pojavili na Goriškem mnogi pobegli zločinci iz Bene-čije, ki so z drznimi napadi vznemirjali mirno prebi-valstvo. Deželni glavar Porcia je zaradi pogostih umo-rov predlagal dunajski vladi, naj prepove ljudem nositi orožje, naj ustanovi deželno stražo in naj vse tuje zločince izžene iz dežele. Prepovedi so sicer izšle, pa se niso izvršile. Dežela je bila še vedno polna ne-varnih tujcev in plemstvo jih je rado jemalo v svojo službo. Kolikor več oboroženih slug je kdo imel, toliko imenitnejši je bil. Posledica je bila, da je propadala javna nramnost, da javne oblasti niso imele nobene

veljave in se sodniki niso upali izvrševati svoje dolžnosti.²⁰¹

Vsak del Kranjske je imel svoje nadležne goste. Na Notranjskem so bili istrski in čiški roparji, na Gorenjskem rokavnjači, ki so bili večinoma domačini, na Dolenjskem pa uskoki.²⁰² Sličen pojav so bili tudi »absagerji«. To so bili ljudje, ki so hodili s puškami pod obleko okoli, nepričakovano ustavljali ljudi in jih silili, preteči jim z umorom, priseči strogo prisego, da se bodo ravnali po pismih, ki jih jim bodo dali oni ter o tem ne pripovedovali nikomur nič.²⁰³

¹⁵⁶ »Oče« je bil predstojnik ceha. — ¹⁵⁷ Vrhovec, Ljubljanski meščanje, str. 140.—143. — ¹⁵⁸ Außgab Buech 1599., ¹⁶⁰ Außgaben 1606., fol. 33, No. 26. — ¹⁶¹ Ibid., fol. 33, fol. 110, No. 3. — ¹⁵⁹ Außgab Buech 1605., fol. 29, Q. — No. 28. — ¹⁶² Außgaben 1606., fol. 33, No. 30. — ¹⁶³ Ibid., fol. 34, No. 34. — ¹⁶⁴ Außgab Buech 1609., fol. 29, No. 37. — ¹⁶⁵ Außgab Buech 1610., fol. 30, No. 53. — ¹⁶⁶ Außgab Buech 1611., fol. 29, No. 23. — ¹⁶⁷ Außgab Buech 1613., fol. 24, No. 26. — ¹⁶⁸ Außgab Buech 1613., fol. 25, No. 33. — ¹⁶⁹ Außgab Buech 1613., fol. 27, No. 75. — ¹⁷⁰ Außgab Buech 1614., fol. 24, No. 37. — ¹⁷¹ Außgab Buech 1615., fol. 26, No. 56. — ¹⁷² Außgab Buech 1617., fol. 25, No. 24. — ¹⁷³ Feldscherer = (padar) = voj. ranocelnik. — ¹⁷⁴ Außgab Buech 1617., fol. 25, No. 27. — ¹⁷⁵ Außgab Buech 1581., fol. 33, No. 18. — ¹⁷⁶ Ibid., fol. 33, No. 19. — ¹⁷⁷ Vrhovec, Meščanski špital, LSM 1898., str. 53., op. 2. — ¹⁷⁸ Vrhovec, Ljubljanski meščanje, str. 105. — ¹⁷⁹ Außgab Buech 1616., fol. 30. — ¹⁸⁰ Außgaben 1606., fol. 32, No. 12. — ¹⁸¹ Außgaben 1606., fol. 33, No. 31. — ¹⁸² Außgaben 1607., fol. 32, No. 13. — ¹⁸³ Außgab Buech 1609., fol. 29, No. 22. — ¹⁸⁴ Außgab Buech 1610., fol. 31, No. 57. — ¹⁸⁵ Außgab Buech 1612., fol. 25, No. 24. — ¹⁸⁶ Težko je dognati, kje je ležal ta kraj. Neki kraj z imenom Elsch leži na češkem v okraju Pfraumberg. — ¹⁸⁷ Cernian = Cervignano, mesto v Furlaniji blizu morja ob železnici Trst—Benetke, ob nekdanji

italijansko - avstrijski meji. — ¹⁸⁸ Außgab Buech 1612., fol. 28, No. 81. — ¹⁸⁹ Außgab Buech 1613., fol. 24, No. 28. — ¹⁹⁰ Ibid., fol. 26, No. 52. — ¹⁹¹ Außgab Buech 1613., fol. 26, No. 53. — ¹⁹² Ibid., fol. 27, No. 71. — ¹⁹³ Außgab Buech 1617., fol. 25, No. 25. — ¹⁹⁴ Danes se ta kraj piše Kitzbühl in je mesto na vzhodnem Tirolskem nekako med dolino Inna in Pinzgausko dolino. Po tem kraju se imenuje tudi del Alp »Kitzbühler Alpen«. — ¹⁹⁵ Außgab Buech 1617., fol. 25, No. 34. — ¹⁹⁶ Eger je pokrajina in mesto na zapadnem češkem. Za to mesto je bila dolga borba med Nemci in Čehi, ki se je končno odločila na korist Čehom. — ¹⁹⁷ Außgab Buech 1617., fol. 25, No. 37. — ¹⁹⁸ Jenko, Ko nam je stekla prva železnica, Kronika I., 3., str. 169. — ¹⁹⁹ Gruden, Zgodovina sl. n., str. 412. — ²⁰⁰ Vrhovec, Ljubljanski meščanje, str. 207. — ²⁰¹ Gruden, Zgodovina sl. n., str. 1084. — ²⁰² Ibid. — ²⁰³ Dimitz, Geschichte Krains, II., str. 56.

Literatura

Ivan Vrhovec, Die wohllöbliche landesfürstliche Hauptstadt Laibach, 1886.
Ivan Vrhovec, Ljubljanski meščanje v minulih stoletjih, 1886.
Ivan Vrhovec, Topografski opis Ljubljane, Letopis Slovenske Matice, 1885.
Ivan Vrhovec, Meščanski špital, LSM 1898., str. 1.—112.
August Dimitz, Geschichte Krains von der ältesten Zeit bis auf das Jahr 1813. Laibach 1874.
Fr. Komatar, Das städtliche Archiv in Laibach, Jahresbericht d. Oberrealsch. Laibach 1903./04.
Fr. Komatar, Kranjski mestni arhiv, Jahresbericht des Gymn. Krainburg 1912./13., 1913./14.
Milko Kos, Zgodovina Slovencev, Ljubljana 1933.
Anton Melik, Slovenija I. Ljubljana 1935.
Dr. Karlin, V Kelmorajn, Celovec 1903.
Dr. Fr. Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku IV., Ljubljana 1915.

GOSPODARSKO ŽIVLJENJE BIVŠE OBČINE CELJE - OKOLICA

J. O R O Ž E N

Dne 7. avgusta 1935. so kraljevi namestniki podpisali odlok, ki je bivšo občino Celje okolica združil z občino mesto Celje v enotno samoupravno telo. S tem je bilo zaključeno 85 let trajajoče življenje samoupravne edinice, ki je imela v naši narodni preteklosti pomembno vlogo: borba, ki so jo celjski Slovenci vodili s svojim narodnim nasprotnikom, se je v odločilnih trenutkih v znatni meri naslanjala ne samo na ozemlje, ampak tudi na ljudske sile okoliške občine.

Bivša celjska okoliška občina je izšla iz stare celjske občine na osnovi občinskega zakona, izdanega leta 1849. Stara celjska občina je izza svoje utemeljitve kot mesto (1451.) poleg neposrednega mestnega ozemlja in treh predmestij (Vodnega — ob Savinji pred Vodnimi vrati, Ljubljanskega — pred Ljubljanskimi vrati in Graškega — pred Graškimi vrati) obsegala tudi mestoma ožji, mestoma širši okolni pas, v katerem je pravomoč mestnega magistrata omeje-

valo pravo raznih gosposčin, posvetnih in cerkvenih, ki so jim bili podložni v njem naseljeni kmetje in hišni posestniki; vendar pa je mestni magistrat sam bil med temi gosposčinami.

Leta 1782. je vlada področje mestnega magistrata — v davčnih in vojnih zadevah — še razširila. Ustanovila je poseben okraj, imenovan »okraj magistrata Celjskega« (Bezirk Magistrat Cilli), čigar področje je razdelila v celo vrsto davčnih ali katastrskih občin: mesto, Zagrad, Lisce, Spodnjo Hudinjo, Ostrožno, Medlog, Košnico, Bukovžlak, Teharje in Kresniko.

Davčne ali katastrske občine so pa tvorile podlago za krajevno razmejitev na temelju zakona iz leta 1849. ustanovljenih, tako zvanih krajevnih občin. Katastrske občine Zagrad, Lisce, Spodnja Hudinja, Ostrožno, Medlog in Košnico, ki so oklepale davčno ali katastrsko občino Celje, so združili v posebni krajevni občini, imenovani izprva krajevna občina Breg pri Celju. To ime je dobila po svoji tedaj najbolj skle-

njeni naselbini Bregu, pripadajočem davčni občini Liscam in zavzemajočem razmeroma ozek dolinski prostor med Miklavževim hribom in Savinjo, ki tvori tu svoj prosluli ovinek, niže Kapucinskega mosta ob tedaj tako zvani laški okrajni cesti.

Šele po petnajstletnem obstoju je okoliška občina dobila svoje poznejše, dejanskemu stanju bolj odgovarjajoče ime: krajevna občina Celje okolica (kratko: celjska okoliška občina). Občinski odbor je prosil za izpremembo imena leta 1865. in 26. junija tega leta jo je namestništvo dovolilo.

Ozemlje bivše okoliške občine je ostalo neokrnjeno do leta 1894. Tedaj se je mestni občini priključil bivši pašnik, ležeč nad Kapucinskim mostom na desnem bregu Savinje, kjer se je med tem razvil mestni park, s sosednim gozdnatim pobočjem Miklavževega hriba in Lisc.

Nadaljnji kos ozemlja je okoliška občina odstopila mestni leta 1898. Mestna občina je dve leti poprej sklenila zgraditi moderno klavnico na svetu Maksa Zime na levem bregu Voglajne in je hotela imeti dotični svet v lastnem samoupravnem okviru. Okoliška občina je na to pristala, mestna občina se je pa morala za to obvezati, da ji bo »na večne čase« plačevala za odpadle doklade 100 fl. (200 K) na mesec. Svet, ki ga je mestna občina tedaj prejela, je zavzemal levi breg Voglajne in je segal više mosta od obrežja do okrajne ceste, to je bil severni del nekdanj velikega Zimovega posestva (z mlinom), služnega Novemu Celju.

V istem času se je začela mestna občina potegovati za priključitev Gaberja in Zavodne (ki ju loči Voglajna) k mestu. Občinski odbor okoliške občine in prebivalstvo sta temu vztrajno nasprotovala. Opirala sta se v svoji borbi predvsem na razloge gospodarskega značaja, saj so bile v mestu znatno višje doklade nego v okolici. Toda pomemben je bil tudi nacionalni razlog, ki je jasno prišel do veljave leta 1906., ko so mestni očetje hoteli iztrgati okoliški občini vsaj južni del Gaberij s tedanjim dijaškim domom (njihovim), Maksimilijanovo cerkvijo in cerkvenim zemljiščem ter Jarmerjevim (zdaj Sodinovim) posestvom. Tudi tokrat so se občinski odborniki sklicevali na gospodarske momente (ne samo na davčne), ali iz njihovih besed in sklepov se odraža tudi zavest, da je treba braniti posest slovenskih ljudi pred ponemčevalnimi namerami mestnih gospodov in mestnega urada. Namere mestnih očetov se radi slovenske odločnosti, ki ji iz razlogov gospodarske uvidevnosti tudi višje oblasti niso nasprotovale, niso uresničile.

Povečalo pa se je ozemlje okoliške občine leta 1906., in sicer na severozapadu; tedaj se ji je priključila dotlej k Veliki Pirešici spadajoča Lopata, ki je itak pripadala celjski župniji in je bila všolana v celjsko okoliško šolo.

Po številu prebivalstva je bila celjska okoliška občina dokaj močna. Leta 1869. je štela n. pr 1373 moških in 1494 žensk, skupaj 2867 duš; število prebivalstva se je pa hitro množilo; 31. decembra 1880. je živelo v občini 1551 moških in 1733 žensk, skupaj 3284 ljudi.

Po gospodarskem značaju je bila občina ob svojem postanku v pretežni meri kmetijska. Celo Breg, ki je bil sklenjena naselbina, je imel še po večini kmetiško prebivalstvo.

Kar je bilo obrti v občini, so imele večinoma vaški značaj. Ob postanku občine je bilo nekoliko večjih, le majhno število podjetij. Med nje bi mogli šteti velik mlin ob spodnji Ložnici, ki je imel skupnega lastnika z Gozdnim dvorcem, in starodavni mlin ob Spodnji Hudinji; ta mlin se je nekoč imenoval »hrvatski mlin«, očitno po lastniku - Hrvat, ob postanku občine se je njegov lastnik imenoval Naeff, ki je hotel peči tudi kruh, pa mu je oblast to zabranila. Naeffov solastnik in naslednik je bil nemški Švicar Lutz; od Lutza je leta 1890. kupil mlin iz Kranja izhajajoči Peter Majdič, mož nacionalnega kova in velike gospodarske podjetnosti, saj je bil v letih pred svetovno vojno — največji davkoplačevalec tedaj že več industrijskih podjetij imajoče okoliške občine. Pomemben je bil tudi Kalvarijski (ali Zimov) mlin, ki se je nahajal ob posebnem rokavu na vznožju Jožefovega hriba ter je obratoval do l. 1880. Večji podjetji, obstoječi ob postanku občine, sta bili tudi dve usnjarni: Herzmannova na Bregu, prva stavba niže Kapucinskega mosta na rečni strani ceste, in Lassnikova v Gaberju, ob glavni cesti in tik ob Koprivnici, sedanja rudarska šola. V Spodnji Hudinji je bila na severovzhodni strani Golovca iz gmajne zrasla starodavna Celjska opekarna, ki je dokaj hitro menjavala lastnike. Na drugi strani občine je bila ob vhodu v pečovniško dolino stara apnenica in globlje v notranjosti doline se je nahajal rudnik rjavega premoga, ki je izprva sestajal iz dveh ločenih manjših rudnikov, eraričnega in Hausmannovega, pozneje se je pa združil, menjaval lastnike in končno leta 1867. nehal obratovati.

Nekdanja zvonarna na zapadnem vrhu Jožefovega hriba, ki so ji bili poslednji lastniki Steinmetzi, ob postanku okoliške občine že ni več obratovala. Polagoma pa so nastajala nova podjetja, ki so prej kmetijskemu Gaberju dala mestni značaj. Ta kraj, ležeč med Voglajno in državno cesto severno od celjskega mostu, je bil s svojim nadaljevanjem, Spodnjo Hudinjo, najbolj pripraven za sprejem industrijskih podjetij.

Prvo novo podjetje, ki je bilo v neki meri industrijskega značaja, tovarna za izdelovanje kisa, je nastalo že v petdesetih letih ter se je naselilo v sosedni Zavodni. Tik ob Spodnji Hudinji je nastala bežigradska pivovarna (v graščini), dočim so si celjski pivovarnarji Tappeinerji otvorili v okolici samo pivnico: Grajsko klet pod Starim gradom, ki se ji je pozneje (pod Mathesi) pridružila sedanja Gozdna restavracija ob Savinji tik nad parkom.

Prvo industrijsko podjetje velikega stila je bila cinkarna, ki jo je država leta 1875. ustanovila v Gaberju ter je bila pod vodstvom kmetijskega ministrstva; nanjo se je pozneje naslonila sicer privatna kemična tovarna (posestna podružnica hrastniške).

V početku devetdesetih let je v Spodnji Hudinji nastala tovarna emajlirane posode, katere lastnik, bivši delavec Westen, priseljenec iz Nemčije, je za Petrom Majdičem postal največji davkoplačevalec okoliške občine.

Po vsej občini so bile že od početka raztresene posamezne gostilne, največ jih je bilo na Bregu, razvoj industrije v Gaberju je rodil tudi v tem kraju mnoge nove gostilne, ki se jim je pridružilo še večje število trgovin.

Pretežni značaj občine je vendar ostal kmetijski. V severnem in zapadnem delu občine so prevladovali srednje kmetije, v južnem, bolj hribovitem delu pa je bilo več manjših kmetij in kočarij, zlasti Za gradom in v Pečovniku; od tod so kmetje skoraj vse svoje skromne pridelke s koši spravljali v mesto.

Med kmečkimi posestvi je bilo tudi nekaj srednje velikih veleposestev z manjšimi graščinami: Spodnji in Gornji Lanovž, Freienberg ali Kristinin dvor (ob državni cesti proti Petrovčam — sedanja mestna ubožnica), dr. Cippla zemljiška posest v Zavodni in Za gradom.

V poedinih delih občine so imeli manjšo posest tudi celjski meščani; tako posest so tvorili vinogradi Za gradom in na Miklavževem hribu ter njive in travniki za dolnjo Ložnico, nastali po parcelaciji nekdanje gmajne. Največji tuji posestnik pa je bila mestna občina sama, poleg velikega gozda v Pečovniku je posedovala Jožefov hrib, zemljišče z mestnim parkom in vzhodni del Golovca, kasneje je postala posestnica še v Zavodni, kjer si je na prejšnjem Zimovem zemljišču zgradila mestno klavnico.

Niti o prebivalstvu mesta se ne da reči, da bi bilo nemško, čeprav je bilo v svoji večini nemškega mišljenja — saj je izviralo največ iz priseljencev iz bližnje in bolj oddaljene okolice; nemški priseljenci so bili večinoma malo stalni uradniki, učitelji, profesorji in oficirji. Glede okoliške občine je pa treba reči, da je bila tako po poreklu kakor po čustveni pripadnosti prebivalstva popolnoma slovenska; Nemci so bili samo posamezniki in niti potem, ko se je v Gaberju in Spodnji Hudinji razvila industrija, niso tvorili znatnejšega dela tamkajšnjega prebivalstva.

Toda spričo vladajočega sistema in spričo volilnega reda je bil nemški vpliv v občini večji nego bi pričakovali. Tja do sedemdesetih let je bilo vodstvo občine po svojem duhu nemško oziroma nemčursko. V sedemdesetih letih je pod županom Karlom Šahom, posestnikom v Liscah, dobivalo slovenski duh, potem pa je zopet sledila reakcija. Od leta 1883. do 1890. se je končno vodila ostra borba za posest tako važne občine, zmagali so Slovenci, ki je poslej že niso več dali iz rok. Okoliškim kmetom so v borbi vneto pomagali celjski Slovenci, ne samo z nasveti, ampak tudi z dejanji.

V 3. razredu so imeli poslej Slovenci prevladujočo večino, tudi 2. razred je bil do svetovne vojne redno v njihovih rokah, 1. razred je pa ostal Nemcem, ki mu je dajala volilcev nova industrija; tudi mnogi gostilničarji in nekateri kmetje, volilci 2. in 1. razreda, so redno volili nemško stranko, ki se je rada posluževala raznih volilnih trikov, n. pr. delitve posestev, s katerimi so ustvarjali nove volilce, predvsem v 2. razredu, čigar posest je bila odločilna za nacionalni značaj občinskega vodstva.

Tak bi bil v kratkem splošni značaj okoliške občine glede na ozemlje, prebivalstvo in ljudsko posestno stanje.

Čim je bila okoliška občina ustanovljena, so jo čakale mnoge po zakonu in običaju predpisane naloge. Morala se jih je lotiti, opirajoč se samo na donos predpisanih doklad, ne pa na kako stvarno premoženje. Tega ni imela, kajti mestna občina ji ob cepitvi ni odstopila nič.

V resnici je imela stara celjska občina znatno premoženje v zemljiščih in stavbah. Že izza dobe celjskih grofov ji je pripadal več tisoč oralov obsegajoči gozd v Pečovniku, ki ni služil samo potrebam mestne uprave in njenih nameščencev, ubožnice in šol, ampak je tudi od časa do časa donasal lepe dohodke. Zemljišče, kjer se je nekdanj nahajal mestni jarek in obdajajoči ga pas je sicer mestna občina že v XVIII. stoletju razdelila med svoje občane. Toda imela je še vzhodni del Golovca, kamor se je iz hiše cerkve sv. Andreja preselila vojaška smodnišnica; ves Jožefov hrib, izvzemši vrh, ki ga je v 2. polovici XVII. stoletja odstopila tedaj zgrajeni cerkvi sv. Jožefa — odstopljeno zemljišče se je ob ustanovitvi samostana oo. lazaristov kmalu po razcepitvi stare občine še razširilo, kar se ni zgodilo brez sporov, pašnik, iz katerega se je razvil mestni park, in svet ob Ljubljanski cesti, na katerem je že bil zasajen drevored »Glazije« in kjer je nastalo vojaško skladišče. Gmajno ob Ložnici je bila mestna občina razdelila med svoje meščane in deloma tudi med kmete že koncem XVIII. stoletja. Poleg mestne hiše je pripadalo stari celjski občini še nekoliko različnih stavb.

Pri razdelitvi ni dobila okoliška občina nič, ne zemljišč ne poslopij. Res so si posamezne naselbine očuvalle svoje gmajne — zlasti velika je bila gornjehudinska gmajna, ki je merila blizu 60 oralov ter je segala od dolnjega konca vasi preko griča, kjer se je začel dobavski svet — toda to se občine kot celote ni tikalo, kvečjemu ji je ustvarjala pripravljajoča se razdelitev gmajn delo in sitnosti. Gornjehudinska gmajna se je razdelila po odločitvi novo ustanovljenega deželne odbora leta 1869., s čimer je bil zaključen prepir med kmeti in kočarji, ki se je pričel že v fevdalni dobi. Kmalu je sledila razdelitev manjše dolnjehudinske in gaberske gmajne. Ostale še manjše gmajne, dobavska, zagraško-pečovniška, polulska in šmiklavška, so deloma pričakale svetovno vojno. Ob Ložnici ležeča, znatnejša levška gmajna, ki še danes ni razdeljena, je deloma tudi bila v okoliški občini, čeprav je Levec sam pripadal petrovški občini.

Okoliška občina je bila torej ob svojem postanku brez vsake stvarne posesti. Ko so se občani dne 30. avgusta 1850. sestali k prvi volitvi odbornikov, so se zbrali v mestnem gledališču, istotam so odborniki sledečega dne izvolili prvega župana, doktorja Viktorja Andreeja.

Občinska pisarna, v kateri je sicer poleg sluge posloval samo 1 občinski tajnik, je bila 14 let na tujem. Šele 22. novembra 1864. je občinski odbor poskrbel za stalni občinski dom. V ta namen je kupil od Uršule Brandenburgerjeve dvonadstropno hišo na Bregu tik pri Kapucinskem mostu za 8000 goldinarjev. K hiši je spadala pritlična hišica, v kateri je bila tedaj gostilna. Hkrati je občinski odbor kupil od Brandenburgerjeve še majhno posestvece, ležeče na breški strani niže Savinjskega kolena in sestoječe iz njive in pašnika. Staro ledinsko ime za obe parceli je bilo »Na brodu« in je tu nekdanj stal kozolec s skednjem.

Uršula Brandenburger je bila vdova po Francu, nekdanjem podoficirju in poznejšem lončarju, kupljeno posestvo pa je bilo v fevdalni dobi služno opatijski gospoščini mestnega župnišča ter se je od nje plačevalo 28 kr. 2 beliča dominikalnega denarja in

36 kr. za ročno roboto, skupaj 1 gld. 4 kr. 2 beliča, in dajala desetina od vseh njej podvrženih plodov.

Že v petdesetih letih se je bila pojavila nevarnost kuge, v osemdesetih in v devetdesetih letih se je ta nevarnost ponovila. Tedaj je oblast zahtevala od občine, naj poskrbi za primer, ko bi morda bolezen resnično nastopila. Posebna komisija občinskega odbora (tedaj še nemškutarskega) je v ta namen predlagala romarsko hišo pod cerkvijo sv. Jožefa, češ da je okrog nje velik smrekov gozd. Toda oo. lazaristi so temu nasprotovali in občinski odbor je leta 1892. postavil na svojem posestvu ob Savinji majhno hišo, imenovano kolera-bolnico, ki so jo leta 1933., ko jo je poškovala povodenj, podrli.

Na hiši gospe Brandenburgerjeve je občina prevzela nekaj dolga pri štajerski hranilnici v Gradcu, ki ga je polagoma odplačala. Isto velja za intabulirane zneske Roefslerjevih, Kodilovih in Brandenburgerjevih otrok. Preostanek kupne vsote je občina v obrokih izplačala gospe Brandenburgerjevi, ki je še dalje stanovala v hiši, v eni sami sobi.

Občinska pisarna je bila v prvem nadstropju, v predsobi je spal sluga, od katerega se je zahtevalo, da je bil neoženjen, poleg pa je bilo tajnikovo stanovanje. Ko se je v devetdesetih letih razširilo poslovanje in pomnožilo osebje, je bilo potrebno povečanje občinske pisarne. Tedaj se je tajnik preselil v drugo nadstropje, ki so ga zapustile privatne stranke, dočim je pisarna zavzela vse prvo nadstropje.

Nujna potreba je prisilila občinski odbor, da je kmalu pomnožil neposredno nepremično posest.

Že dolgo je bilo aktualno vprašanje pokopališča za župnijo sv. Danijela v Celju. Odkar je bilo koncem XVIII. stoletja v notranji zvezi z izpremembo starega mosta srednjeveškega tipa opuščeno pokopališče pri župni cerkvi v notranjosti mesta, so mrličje polagali k večnemu počitku poleg cerkve sv. Duha in sv. Maksimilijana na severni strani mesta, kjer so bila urejena tri manjša pokopališča. Pri sv. Duhu je imel svojo hišico cerkvenik, ki je bil hkrati grobar. Okrog leta 1873. so odstranili njegovo staro in razpadajočo hišico. Poslej so mnogo razpravljali o zgraditvi nove. Inicijativo je imel v svojih rokah opat Wretschko. Leta 1873. je pozval obe občini, naj prispevata potrebne stroške. Leto dni pozneje je predložil še načrt, ki ga je izdelal zidarski mojster Anton Dimec: cerkvenikove hišice naj bi se držala mrtvašnica. S tem bi občinama odpadlo plačevanje za stanarino cerkveniku-grobarju. Okoliška občina se je izjavila pripravljeno, da prevzame svoj delež, mestna občina je odgovorila, da ne prispeva nič, ker bo itak treba opustiti vsa tri pokopališča. Do tega je v resnici kmalu prišlo. Dočim si je mestna občina uredila pokopališče na položni planoti v Čretu (desno od ceste, ki vodi mimo Teharja proti Rogaški Slatini), si je okoliška občina v isti namen izbrala zapadni del lepega, blizu njene severne meje ležečega terciarnega grička Golovca. Od Ivana in Marije Tofant je kupila majhno posestvo, obstoječe iz pritlične hišice in hleva ter travnika v obsegu 111 a 21 m². To zemljišče je uredila kot okoliško pokopališče, le poslopje in majhen del zemljišča je dobil v rabo grobokop. Na zemljišču je občina zgradila tudi mrtvašnico.

Pokopališče je pa bilo kmalu premajhno. Zato je občina že leta 1892. dokupila od Petra Majdiča 4 par-

cele. Občina je naročila zidarskemu mojstru Golovcu, da je predrl zid med starim in novim pokopališčem ter zgradil 10 kapelic; križ za pokopališče je napravil celjski podobar Oblak. S tem se je prejšnje pokopališče razširilo v severni smeri. Toda tudi to povečanje ni zadoščalo. Zato je občinski odbor l. 1908. kupil od Janeza in Ane Brečko Permozerjevo posestvo. Tako je lahko razširil pokopališče v zapadni smeri. Veliko hišo, ležečo v lepem dolu na zapadni strani griča, je prvotno nameraval urediti za občinsko ubožnico. Vendar ni do tega prišlo in jo je po vojni z ostankom posestva prodal. Na severu je kupila občina nekoliko sveta od podpolkovnika Faningerja. Tu je med drugimi našel posmrtno počivališče dr. Ivan Dečko.

Nakup občinske hiše in zemljišč je zahteval znatnih finančnih žrtev. Ker denarja ni bilo vedno pri rokah, si je občina pomagala s posojili pri denarnih zavodih.

Novih žrtev je od občine zahteval po industriji povzročni razvoj Gaberja. Tu je naraslo število prebivalstva in treba je bilo misliti na policijsko zaščito. Prvotno zamisel, da v to svrho predela Sveteljevo gospodarsko poslopje, je občinski odbor opustil in se je odločil za zgraditev večje hiše. V ta namen je od zadruge »Lastni dom« kupil zemljišče, sestoječe iz vrta in travnika, in je na njem postavil enonadstropno hišo, ki ji je dodal še pritlični dvoriščni trakt. V hiši je na občinsko željo državna oblast namestila žandarmerijo, občina je imela v njej stražnika (hkrati slugo) za Gaberje in ostali severni del občine. V prvem nadstropju hiše so bila stanovanja, v pritličnem dvoriščnem traktu je pa občinski odbor namestil za vzgojo gabrske dece tako potreben otroški vrtec, ki ga je vzdrževal sam. To poslopje je občina zgradila leta 1907.—1908.

Zanimiv je način, kako je občinski odbor realiziral posojilo, potrebno za dograditev te hiše. V ta namen je stopil v stik z Mestno hranilnico v Kranju, ki je bila pripravljena posoditi 20.000 K proti zastavi občinskih doklad in brez kakršne koli vknjižbe na občinsko posest. Deželna vlada v Ljubljani je brez pridržka posojilo dovolila. Drugačno stališče je zavzelo namestništvo v Gradcu. Nameravana zastava občinskih doklad ga je presenetila in je akt poslalo notranjemu ministrstvu. Med potekom te procedure je občina hišo dozidala. Da pride do denarja, se je poslužila običajne osnove. Proti vknjižbi na novo hišo v Gaberju ji je posodila 20.000 K Ljubljanska kreditna banka, ki je podpisala pogodbo 3. februarja 1909.

Mnogo težje je bilo reševanje šolskega stavbnega vprašanja, ki ni bilo samo gospodarsko, ampak je zgodaj postalo narodno-politično.

Po delitvi obeh občin se je prvič pojavilo vprašanje posebne trivialne šole za okoliško občino. Bolj pereče je postalo to vprašanje po uvedbi novega zakona o osnovnih šolah, izdanega leta 1869. Tedaj je mestna občina uredila popolnoma nemško osnovno šolstvo. Med občani okoliške občine se je pojavila zahteva po slovenski osnovni šoli. Občinski odbor, ki je plaval v tujih vodah, je temu nasprotoval. Šele v sedemdesetih letih je pod županovanjem Karla Šaha nastopila izpremembra. Tudi višja oblast je jela pritiskati. Tedaj je bilo treba misliti na šolsko poslopje. Občinski odbor je smatral, da je okoliška občina solastnik

starega šolskega poslopja na Slomškovem trgu pred župno cerkvijo, saj so tudi okoličani v XVIII. stoletju in pozneje z delom pripomogli, da se je zgradilo oziroma preuredilo. Mestni svet pa je bil nasprotnega mnenja in okoliška občina se je morala potegniti za svoje pravice s tožbo. Sodišče ji je priznalo manjšo denarno odškodnino. Poslopja mestna občina ni več rabila v šolske svrhe, kljub temu pa okoliški občini ni dovolila, da bi bila v njej nastanila svojo osnovno šolo. Tako se je bilo obrniti drugam. Občinski odbor se je spomnil na tako zvani Kopunov dvor nad mestnim parkom, ki je bil že dolga desetletja cerkvena last. Toda opat mu je na stavljeno vprašanje odgovoril, da je baš v dogovoru s profesorjem Oreškom glede prodaje omenjenega poslopja. Nato je odbor mislil na staro poslopje bivšega mestnega »špitala«. Ta načrt je bil neprimeren in bi tudi mestna občina ne bila poslopja odstopila.

Občinski odbor je rešil vprašanje šele s tem, da je leta 1876. od Jožefa in Jožefe Tappeiner kupil v sedanji Razlagovi ulici hišo za 14.500 goldinarjev, ki jo je na primeren način prezidal ter potrošil za to 3000 goldinarjev. Del potrebne vsote si je občina izposodila pri Mestni hranilnici. Kupljena hiša je v fevdalni dobi pripadala cerkveni gosposčini sv. Daniela. V njej je občina namestila samo deško šolo. Celjski Sokol je kmalu po svoji ustanovitvi (1890.) uredil pri šoli primerno telovadnico, ki se je je posluževala tudi leta 1895. ustanovljena tako zvana slovenska nižja gimnazija.

Vprašanje dekliške osnovne šole je bilo rešeno na drug način. Leta 1872. je knezoškofijski ordinariat v Mariboru dovolil trem sestram iz mariborske matične hiše, da prevzamejo dvorazredno osnovno šolo za celjsko okolico. Toda šele leta 1878. je deželni šolski svet dovolil, da osnujejo šolske sestre v Celju dvorazredno dekliško osnovno šolo. Prostorov pa tudi zanje ni bilo. Šolske sestre so zato računale na drugo nadstropje občinske hiše. Vendar se ta načrt ni izvedel in se je dekliška šola začasno namestila v poslopju deške. Leta 1881. je pa dobila svoj lastni dom v Vodnikovi ulici. Dekliška šola se je lepo razvijala; leta 1886. je dobila otroški vrtec in leta 1906. internat. Leta 1918. se je razdelila v osnovno in v trirazredno meščansko šolo, ki je leta 1924. dobila še 4. razred. Leta 1906. in 1923. so šolske sestre močno razširile svoje prostore. Privatna darežljivost jim je v znatni meri omogočila delovanje. Ko so gradile svoj dom, jih je z darilom 10.000 goldinarjev podprl, sicer slovenskim narodnim težnjam nenaklonjeni, iz celjske ponemčene obrtniške rodbine izhajajoči mariborski knezoškof dr. Maksimilijan Stepišnik. Poprej je skrbelo za njihove gmotne potrebe Katoliško podporno društvo v Celju, ki mu je bil predsednik opat Ogradi, podpredsednik odvetnik dr. Serbec in blagajnik vikar Gorišek. Katoliškemu podpornemu društvu je okoliški občinski odbor redno naklinal svojo pomoč. Vendar je šla šolskim sestram včasih prav trda in so v težkih prilikah morale misliti na uvedbo šolnine. Po vojni se je stanje izboljšalo. Država je dovolila plačo sestram učiteljicam in razširjenje internata v dom, v katerega so sestre začele sprejemati tudi gimnazijke, je prav tako ugodno vplivalo.

Celjska nemška in ponemčena javnost šolskim sestram ni bila naklonjena, ali bile so kolikor toliko za

vetrom, mnogo težjim napadom in nasprotovanjem je bila izložena deška okoliška šola. Poslopje v Razlagovi ulici kmalu ni več odgovarjalo svoji svrhi, treba je bilo misliti na večji in modernejši šolski dom. Zaradi velike razsežnosti občine se je občinski odbor moral odločiti o tem, ali naj se osnuje v poedinih okolicah več niže organiziranih osnovnih šol, ali naj ostane ena, više organizirana šola. Odbor se je odločil za drugo možnost. Ker je okoliška občina obkroževala mestno, je bilo najprirodneje, da bi se šola zgradila v mestu. Leta 1900. je v tem smislu vprašanje dozorelo. Občinski odbor je kupil za šolo Kupljenovo stavbišče v Karolinški (sedanji Gregorčičevi) ulici v Celju. Toda celjski Nemci in ponemčenci so se odločno protivili temu, da bi stala šola v mestu, in akoravno je krajni šolski svet pošiljal sklepe, prošnje in pritožbe na deželni šolski svet, na namestništvo in ministrstvo, se je zidanje zavleklo za mnogo let. Končno se je krajni šolski svet odločil, da se ogne mestu in zgradi šolo v Gaberju. Deželni šolski svet je na to pristal. Tudi občinski odbor se je s tem sklepom strinjal. V pošte v je prihajalo več stavbišč: Gologrančevo, Dečkov, Skobernetovo in Grahovo. Krajni šolski svet, občinski odbor in uradna komisija so se izprva izrekli za Gologrančev prostor. Toda proti temu je nastal odpor: navajala se je kot protirazlog nemirna okolica s tovarnami in državno žrebčarno, predvsem so se pa protesti opirali na dejstvo, da bi nova šola stala ob vzhodnem robu severnega dela občine. Zato je končno zmagalo stališče, naj bi šola stala na Skobernetovem prostoru južno od okoliškega pokopališča. Tu bi bilo treba odkupiti več sveta in dražji bi bil fundament, toda dal bi se bil urediti večji vrt in kar je bilo glavno: za Ostrožno, Lopato in Ložnico bi bila nepotrebna posebna šola. Krajni šolski svet, ki mu je bil načelnik dr. Juro Hrašovec, je začel poizvedovati, kje bi se dobilo potrebno posojilo. S posredovanjem cesarskega namestnika grofa Claryja je bila končno sklenjena pogodba za posojilo 180.000 K. Svetovna vojna pa je izvedbo načrta preprečila in posojilo je občina odpovedala. V novih razmerah je občina končno leta 1927. zgradila lepo in moderno šolsko poslopje na Dolgem polju ob periferiji sklenjenega mestnega naselja, in sicer na tleh tedanje mestne občine.

Sličen potek je imelo tudi vprašanje stavbe novega poslopja za slovensko gimnazijo, za katero so se celjski Slovenci ob podpori širše slovenske javnosti in okoliške občine trajno potegovali. Nemci in ponemčenci so jo še manj hoteli imeti v mestu ko slovensko osnovno šolo. Zato so bili končno Slovenci pripravljeni, da jo sprejmejo v bližnjo okolico: Zimov svet pod sv. Jožefom, Maksimilijanov cerkveni in Dečkov svet v Gaberju so prihajali v pošte v. Toda Nemci so se vztrajno upirali sami ustanovitvi slovenske gimnazije, ne glede na kraj. Pričakala je rešitve šele v svobodni državi.

Velik del materialnih brig občinskega odbora je bil posvečen cestam. Skrb za nje je imela še mnogo let po ustanovitvi občine iz fevdalne dobe prevzet značaj. Izprva se je morala občina v večji ali manjši meri brigati za vse na svojem teritoriju potekajoče ceste.

Najprej se je iznebila skrbi za državno cesto, del proge Trst—Dunaj, ki je bila na podlagi prejšnje deloma iz rimske dobe izvirajoče ceste zgrajena v dobi cesarja Karla VI. Na svojem teritoriju, t. j. od meje

petrovske občine do Celja in od Celja do meje škofje-loške občine pod Vojnikom so morali občani okoliške občine pozimi orati sneg. Tega bremena so bili rešeni leta 1861., ko je tudi to delo prevzel že obstoječi državni cestni urad.

Mnogo bolj mučna je bila skrb za okrajne ceste, ki jih je bilo večje število. Od juga je prihajala na njeno ozemlje laška okrajna cesta, ki so jo s pomočjo tlake in s podporo nadvojvode Ivana okrajne gosposke zgradile v prvi tretjini XIX. stoletja. Nadomestila je slabo, deloma ob Savinji in deloma preko slemen ob reki potekajočo starejšo cesto. V severovzhodni smeri je križala občinsko ozemlje šmarska (rogaško-slatinska) okrajna cesta, ki je imela ob svojem početku dva kraka; prvi je potekal od državne ceste na Spodnji Hudinji mimo starodavnega hrvatskega mlina, drugi, mlajši, pa je bil zgrajen v letih 1775.—1777. ter je zapuščal Celje ob mostu preko Voglajne niže izliva Koprivnice vanjo. Oba kraka sta se združevala na Teharju. V severni smeri je potekala prešniška in v severozapadni zaloška okrajna cesta, prva imenovana tako po graščini Prešniku, nahajajoči se južno od Šmartna v Rožni dolini, in druga po graščini Zalogu nad Petrovčami.

Za okrajne ceste je morala občina skrbeti do leta 1868., ko so bili uvedeni novi samoupravni okrajni zastopi, razpolagajoči z lastnimi dokladami.

Razdelitev cestnih odsekov, ki jih je bilo treba popravljati, je za daljšo dobo vršil okrajni urad. Posebno krivo je bilo občanom, da glede popraviljanja okrajnih cest niso bili vezani samo na teritorij svoje občine. Često so se radi tega pritoževali. Tako je leta 1858. župan Matevž Gmajner, prvi lastnik pozneje tako sloveče narodne gostilne »Pri grenadirju«, predložil okrajnemu uradu tozadevno pritožbo nekaterih posestnikov iz Gaberja, Spodnje Hudinje in Zagrada. Posestniki niso bili zadovoljni s tem, da jim je bil v popravilo rogaškoslatinske ceste dodeljen tudi čret v teharski občini. Toda pritožba je ostala brez uspeha. Okrajni urad jo je zavrnil z utemeljitvijo, da je poprava okrajnih cest odvisna tako od davčne kvote občin kakor od cestne dolgosti in oddaljenosti proda, ki ga imajo občani okoliške občine zelo blizu, v Savinji. Samo v nekem pogledu je okrajni urad pritožbi lahko ugodil; omejil je delo na večja popravila, kajti za čiščenje jarkov, strganje blata in tolčenje proda na spornem odseku ter na laški okrajni cesti je medtem namestil posebnega cestarja. Vendar čujemo še pet let pozneje o nalogu, da se spravlja s cest blato in tolče na njih kamenje.

Zahteva občanov in občinskega odbora po tem, da bi se popravljale okrajne ceste samo na lastnem teritoriju, niti pozneje ni utihnila. Sicer v tem pogledu niso bili prizadeti samo občani okoliške občine, kajti 20 Petrovčanov je z 2 Celjanoma moralo popravljati na teritoriju okoliške občine ležeči del laške okrajne ceste.

Med drugimi cestami so nekatere polagoma postale občinske. Zanje je moralo skrbeti občinsko vodstvo. Večje število cest je pa ostalo v oskrbi posameznih sosesk (krajev, okolic), in skupin posestnikov in posameznikov. To so bila poljska in gozdna pota. Vendar v praksi ni bilo stroge meje med občinskimi cestami in poljskimi oziroma gozdnimi poti. Občinski odbor je delo na okrajnih in občinskih cestah razdeljeval

med posestnike, ozirajoč se na njihovo uporabo in odgovarjajočo davčno moč (na tako zvani »davčni goldinar«). Razdeljevanje se je vršilo za daljšo dobo. Občinski odbor je pazil na to, da se je delo resnično opravljalo. Često je bilo treba opominov in groženj. Za izvajanje svoje volje se je občinski odbor v prvi dobi najčesče posluževal soseskinih županov, tako zvanih rihtarjev, ki so se ohranili iz fevdalne dobe mestoma do današnjih dni kot upravniki eventualnega soseskega premoženja: fondov, zemljišč. Češče in češče pa je izvajal svojo voljo neposredno, po županu in občinskih svetovalcih, po določenih odbor-nikih, po občinskem tajniku in slugi ali redarju.

Okrajni urad je budno nadziral delovanje občinskega predstojništva, pozneje je to vlogo prevzelo okrajno glavarstvo. Nadzorstveno vlogo je imel tudi okrajni zastop, njega prvi načelnik, ponemčeni notar Sajovitz, je bil v tej svoji vlogi vprav nadležen. Lepa sloga je pa vladala med občinskim vodstvom in okrajnim zastopom izza devetdesetih let, ko sta bila oba v slovenskih rokah: župan Matevž Glinšek, pozneje Anton Fazarinc, načelnik okrajnega zastopa dr. Josip Serbec, pozneje dr. Juro Hrašovec.

V prvih letih obstoja občine je bilo najvažnejše prisilno sredstvo, ki ga je okrajni urad dajal občinskemu vodstvu na razpolago, vojaška eksekucija. Iz navodil, ki jih je župan dajal rihtarju, izvemo, kako se je vršila. Navodilo na eksekucijskem seznamu iz l. 1852. se glasi: Občinskemu (soseskinemu) rihtarju se ukazuje, da moža v polni opremi nastani pri vsaki stranki in zahteva zanj ne samo pripadajočo hrano, ampak tudi 6 krajcarjev avstrijske veljave dnevno. Navodilo, ki ga je l. 1856. dal župan Matevž Gmajner soseskinemu rihtarju na Savi, pa odreja: S tem navodilom došlega eksekucijskega moža morate za toliko časa nastaniti pri vsakem občanu, dokler v redu ne popravi dodeljenega mu dela okrajne ceste. V tem primeru je šlo za prešniško okrajno cesto.

Toda že leta 1863. se je na rogaško-slatinski cesti delo vršilo na modernejši način: poverilo se je podjetniku in občina je potem stroške razdelila na posestnike, ki so imeli obveznost, cesto popravljati. V zvezi s tem sistemom se je opustila tudi vojaška eksekucija. V primeru, da direktni poziv ni imel uspeha, je občina odgovarjajoči del ceste popravila sama na stroške prizadetega obveznika. To načelo je polagoma postajalo redno za delo na vseh občinskih cestah: tako sta obstojali vzporedno dve delovni metodi: razdelitev ali reparticija del in razdelitev ali reparticija stroškov. Ko je občina prešla v narodne roke, se je jelo uveljavljati še modernejše načelo: občina je skrbela za občinske ceste iz dohodkov svojega proračuna. To je bila tretja delovna metoda, ki se je uveljavljala poleg obeh prejšnjih.

Prav poučna je zgodovina zagrajsko-pečovniške ceste, ki jo lahko precej točno zasledujemo. Stara cesta, ki so jo uporabljali Zagrajčani in Pečovničani, je vodila preko Grajskega hriba in je služila tudi za dohod k vinogradom. V početku XVIII. stoletja pa so niže Pristave v pečovniški dolini jeli kopati premog, izprva sicer v majhnih količinah. Pred sredo XIX. stoletja sta bila v Pečovniku dva rudnika, lastnik enega je bil erar, drugi pa je pripadal Jožefu Ludoviku Haussmannu, graščaku v Novem Celju, in očetu prve slovenske pesnice Fanice Haussmannove. Rudnika se

nista mogla prav razviti, ker je bila pot ob Savinji navzgor, tako zvana pečovniška pot, k mostu preko Voglajne in v Celje, zelo slaba. Z rudniške strani je zato prišla pobuda, da se ta cesta popravi in uredi. Okrog leta 1845. je bil sklenjen med interesenti dogovor, ki je brigo za cesto med nje porazdelil. Haussmann je prevzel del ceste od mosta preko Voglajne do Zimovega mlina pod Kalvarijo na Jožefovem hribu, Karel Zima je dobil delež od mlina do križa ob brvi preko Voglajne, del ceste od križa do drugega mosta je prevzel erarični premogovnik, dočim naj bi zadnji del ceste do rudnika vzdrževali Pristovčani proti obljubi, da bodo vozili premog. V resnici pa je bilo tako, da je v sledečih letih vso cesto od križa do rudnika popravljali Jožef Jezernik iz Spodnje Hudinje, ki je vozil premog in ga je erarični premogovnik za popravilo ceste tudi nagrajeval.

Kmetje in mnogi drugi interesenti, mestni lastniki vinogradov za gradom so bili torej izločeni iz vrste skrbnikov za cesto. Zato se je pozanimal za zadevo rudarski urad, ki mu je bilo na tem, da razbremeni erarični premogovnik in cesto tudi izboljša. Na njegovo iniciativo se je aprila 1851. leta sestala komisija radi rešitve te zadeve: Kmete iz Zagrada in Pečovnika so pozvali, naj zagrajsko cesto prelože s hriba na zagrajsko-pečovniško gmajno in pod Stari grad k Savinji. Kmetje so kazali interes za to preložitve. Mesec dni kasneje je bil sestanek na rudarskem uradu; ob udeležbi okrajnega urada je bilo sklenjeno, naj kmetje zgrade dobro vozno pot na južni strani Grajskega hriba — od Belaja mimo Jurija Ejnzidlerja na vrh hriba, in sicer naj začno z delom, čim bo erar odkupil svet in začel graditi dobre temelje od Belaja ob potoku Pristavi navzdol do pečovniške poti preko gmajne. Glede skrbi za to pot nam sklep ne pove nič, očitno velja prejšnji dogovor.

Po novi ureditvi se je produkcija premoga znatno dvignila, kajti novi, skupni lastnik obeh rudnikov Karel Winter je zaposloval 90 do 100 delavcev in bi bil po lastni izjavi lahko spravil mesečno na kolodvor po 10.000 centov premoga, ako bi bila cesta v redu. Vrh tega je v tisti dobi ob vhodu v pečovniško dolino nastala večja apnenica.

Cesta se je pa zanemarjala. Okrajni urad je ponovno pozval župana, naj pritisne na občane, da se lotijo dela. Končno je na Winterjevo prošnjo zagrozil z vojaško eksekucijo in proglasil cesto za občinsko. Jasno je, da je Winter breme vzdrževanja hotel zvaliti na občino, da bi se rešil bremena, ki ga je prej že nosil erar. Občinski odbor se je v imenu občanov branil, poseči je moral vmes celo okrožni urad v Mariboru, ki je zadevo rešil tako, da morajo cesto vzdrževati fisti, ki jo rabijo. Tako je padlo glavno breme na rudnik, ki je bil obvezan, da gradi ob Savinji pod gradom nujne oporne zidove.

Rudnik, ki mu je za Winterjem bil lastnik Tappeiner, je pa leta 1867. nehal poslovati, in leta 1868. ga je kupil na dražbi I. Bürgl. Cesta je kmalu prišla v slabo stanje. Okrajni zastop je jel pritiskati na občino, naj jo popravi; občinski odbor je pa upravičeno opozarjal na to, da jo kmetje razmeroma malo rabijo: Zagrajčanom je še vedno ljubša cesta preko Grajskega hriba in revni Pečovničani nosijo ogle in druge skromne produkte s košem v Celje. Na drugi strani pa opozarja občinski odbor, da je tu mesto Celje, ki

ima v Pečovniku 338 oralov in 520 kvadratnih sežnjev obsegajoč gozd, da spravi letno v Celje preko 1000 centov lesa in vozijo po cesti vozovi, obloženi s sežnjem in pol ali s 40 centi, da so na Grajskem hribu vinogradi celjskih gospodov, da ima pivovarnar Mathes, kot Tappeinerjev naslednik, pod gradom svojo pivnico, sedanjo Grajsko klet. Po dolgem natezanju je leta 1873. okrajno glavarstvo potrdilo novo konkurenčno razdelitev cest, ki je v večji meri upoštevala dejansko uporabo in je k vzdrževanju v znatni meri pritegnila tudi mestno občino.

V osemdesetih letih so v gornjem delu spremenili traso te ceste, o čemer so pričeli razpravljati že dvajset let poprej. Prvotno je cesta potekala od Zimovega mlina navzdol do Zimovega križa ob brvi preko Voglajne, in sicer vzporedno z mlinščico, nato pa je sledila bregu Voglajne do njenega izliva. Ker pa je bil svet ob Voglajni preveč moker, so novo traso uredili tako, da je pri križu napravila pravokotni obrat proti vzhodu, nato pa se je pri Zimovem marofu pravokotno obrnila proti Savinji, ki se ji je bližala ob starodavnem, v petdesetih letih obnovljenem mestnem strelišču.

Ali teren za Savinjo pod gradom je bil tako težek, da je bila cesta i v bodoče često v slabem stanju. Spomladi leta 1876. jo je pod gradom v večji dolžini uničil plaz in okrajni zastop je predlagal, naj bi se pod gradom ležeči del ceste opustil, ostanek pa naj bi se preko mosta pod Grenadirjem združil z laško okrajno cesto.

Pod Grenadirjem se je torej že nahajala brv. Posestniki iz Zagrada in Pečovnika so jo v letih 1861. in 1862. naredili deloma z lastnimi žrtvami in deloma z nabranim denarjem. Brv so sami vzdrževali, po posredovanju občine so določili v ta namen poseben odbor. Kakor cesta je tudi brv mnogo trpela vsled velikih voda; v jeseni 1867. jo je voda deloma odnesla in so jo šele po enem letu popravili.

To brv je torej okrajni zastop hotel nadomestiti z mostom in se je v tej zadevi obrnil na okoliškega župana. Ta je sklical na posvetovanje pečovniške in zagrajske zaupnike, ki so izjavili, da sicer radi sprejmejo most, toda stroške bi morale nositi tudi sosedne občine ne samo celjskega, ampak tudi laškega okraja. Zaupniki opozarjajo na stroške, ki bi bili veliki, in na riziko, ki bi ga povzročale poplave.

Okrajni zastop v takih prilikah svojega načrta ni mogel izvesti. Ostalo je pri starem. Zadovoljiti se je moral s skromnim vzdrževanjem ceste. Ker je Savinja kvarila i brv i cesto, zato so bila izza početkov osemdesetih let izvršena neka dela, ki so služila obema: pod Grenadirjem so ob bregu razstrelili skale, ki so ovirale odtok vode, pa so s kamenjem utrdili levi breg nad brvjo in pod njo. Nekoliko pozneje so utrdili obrežje nekoliko nižje, pri vojaški plavalnici.

Nekoliko boljši dnevi so nastopili za cesto, ko se je v početku XX. stoletja v Pečovniku obnovilo kopanje premoga. Podjetje »Bohemia«, ki mu je premogovnik sedaj pripadal, je v znatni meri prispevalo k vzdrževanju ceste. Brv pa je tedaj zadela katastrofa. Velika povodenj leta 1901. jo je popolnoma uničila. Zdaj so Celjani hoteli, da se zgradi most, in sicer mnogo nižje, tako da bi naravnost vodil v mestni gozd. Mesto je podpiralo okrajno glavarstvo in je obnovitev brvi prepovedalo, češ da bi ovirala odtok. Toda ob-

činski odbor ter prizadeti Pečovničani in Zagrajčani so izprevideli, da bi se misel mosta ne dala ustvariti. Namestnija v Gradcu jim je dala prav. Začeli so zbirati denar in stavbenik Gologranc jim je malo niže od prejšnje brvi zgradil novo in lepšo.

Pod brvjo je bilo že tedaj veliko prodišče. To prodišče in breg niže njega je okrajni urad leta 1858. določil za pristajanje splavov in odredil majhno pristojbino 5 krajcarjev, ki jo je poslej občina pobirala od splava, in sicer po mestnem mitničarju ob Kapucinskem mostu. Na levem bregu splavi niso smeli pristajati, med posestniki je bil v tem pogledu občutljiv zlasti bogati vojaški zdravnik dr. Adalbert Cippl.

Občina je morala prispevati tudi za regulacijo Savinje, ki so jo na progi Prihova—Kristinin dvor s prispevanjem države, dežele, okrajev in občin izvršili v dobi od 1876. do 1894., in za ohranitev izvršenih del. Polovico prispevka je dajala občina iz proračuna, drugo polovico je pa razdeljevala med prizadete posestnike v Ložnici in na Liscah. Posestniki so nevoljno in težko prispevali, saj jim regulacija ni nič koristila, nasprotno, donašala je v večji količini prod, ker je poglobitev in skrajšanje struge pospešilo odtok vode in okrepilo jakost struje. Leta 1902. je plačevanje prispevkov sploh zastalo in okrajno glavarstvo je občini zaprlo doklade. Tedaj je občina sama prevzela plačevanje vseh prispevkov.

Potrebna so bila dela tudi pri pritokih, ki so se izvrševala na slični osnovi kot vzdrževanje cest. Še iz fevdalne dobe sem se je vlekl vprašanje čiščenja Ložnice; tu je zlasti nebrižnost celjskih posestnikov povzročala županu in okrajnemu uradu sto križev in težav. Hudinjšani (Spodnji in Gornji) so kakor v starih časih morali skrbeti za nasipe ob Hudinji in na Gaberčane in Zavodnjane je bilo treba včasih pritistiti, da so se pobrigali za bregove Voglajne. Veliko tu izvršeno delo je bila odstranitev Zimovega jeza višje izliva Koprivnice v Voglajno. Zadrževal je odtok in leta 1880. so ga odkupili in odstranili. K znatnim stroškom je prispevala tudi okoliška občina, vendar tako, da je svoj delež kljub njihovim protestom razdelila med prizadete Gaberčane in Zavodnjane.

Paralelo k vzdrževanju cest bi pri vodah lahko še razširili. Na obeh Hudinjah, v Gaberju, na Dobravi in Ložnici je bilo iz prejšnjih časov mnogo jarkov, ki so služili za osuševanje zemljišč, zlasti travnikov. Ker so posestniki jarke često zanemarjali, je morala občinska uprava gledati na to, da so čistili. V ta namen je opozarjala, grozila, opravljala delo na račun posestnikov. Posebno dolg jarek je spremljal občinsko cesto, vodečo iz Gaberja v Dobravo.

Občine se je tikala tudi skrb za varnost proti požaru in proti tatvini ter vlomom — vsaj posredno.

V petdesetih letih so višje oblasti ukazale, da se mora v vsaki naselbini vršiti ponočno straženje. Ta ukaz se je dal le težko izvesti. Za Breg imamo nekaj poročil. V svrhu straženja je občinski odbor združil z Bregom sosedni del Miklavževega hriba. Izprva se je obveznost straženja noč za nočjo vrstila med prizadetimi hišami. Konec šestdesetih let je pa odbor odredil posebnega čuvaja, ki je bil oborožen z helebardo ter je večkrat ponoči napravil predpisano pot, pri tem je moral na določenih mestih klicati, da je s tem izpričal svojo budnost. Toda bilo je vse polno pritožb. Po nekaj letih so to straženje opustili. Ver-

jamemo lahko, da se je po drugih naselbinah jedva moglo izvesti. V zvezi s ponočno varnostjo je občina postavila luči na Bregu in v Gaberju, kasneje je petrolejke nadomestila s plinastimi svetilkami, elektriko je pa začela uvajati šele med svetovno vojno, vaške naselbine so jo dobivale po vojni, nekatere so pa še danes brez nje.

Po ukazu višjih oblasti, ki segajo še v fevdalno dobo, so imele posamezne naselbine sicer skromne gasilske priprave. Večjega pomena za okoliško občino je bilo v mestu ustanovljeno gasilno društvo, ki ga je tudi okoliški občinski odbor podprl, ko je uredilo na Miklavževem hribu opazovalno postajo in jo telefonsko zvezalo z mestom.

Okrog leta 1910. je začel odbor razmotrivati vprašanje kanalizacije Gaberja in Brega, ki jo je polagoma izvedel. Enako važna je bila preskrba Gaberja, Zavodne in Brega s pitno vodo. Izprva je odbor mislil na lastni vodovod, ki bi zajel izvir v Hudičevem grabnu (v ozadju Pečovniške doline), kasneje se je odločil za priključek na mestni vodovod, čeprav so bile v takih stvareh vedno težave, kajti mesto je postavljalo visoke cene. Prej so dajali vodo vodnjaki (kakor tudi v mestu). Zlasti nerodno je bilo na Bregu. Na dolnjem koncu Brega je bil en vodnjak in na gornjem drugi (ob občinski hiši). Res se je tik nad središčem Brega nahajalo več lepih izvirov, ki so bili pred sto leti po žlebeh napeljani v korito ob cesti, in sicer preko travnika, ki je bil tam, kjer je zdaj dijaški konvikt sv. Cirila in Metoda. Travniki je bil tedaj last posestnika Gospodariča. Pozneje je prišel v roke posestnika Neunerja, ki je na tistem mestu zgradil hišo in napravil nad njo bazen, vendar je pod hišo izpeljal vodo k obzidanem koritu niže nje. Druga podzemeljska cev je pa bila speljana v višje ob cesti stoječo sosedno Radejevo hišo. Ko pa je v devetdesetih letih na dražbi kupila Neunerjevo hišo žena ponemčenega odvetnika dr. Schurbija, je uporabo vode pod hišo — iz estetskih razlogov prepovedala in je tudi pred sodiščem uspela. Priključitev na vodovod je bila torej za Breg zelo koristna.

Neposredno na razvoj kmetijstva je občina manj vplivala. Imela je na Jožefovem hribu že v šestdesetih letih pomološki vrt (drevesnico), ki ga je prevzela od mestne občine, posredovala je tudi preskrbo s plemenško živino, ki jo je zdaj pa zdaj dajala na razpolago oblast — v občini je bila (v Gaberju) državna žrebčarna.

V zvezi s podpiranjem kmetijstva je bila ureditev izvoza fekalij na okoliška polja. Ker privatno izvoznitvo ni dobro funkcioniralo, si je občina leta 1912. sama nabavila potrebne vozove in je dajala izvoznitvo prevzemnikom. Toda mestna občina je pri tem izvozu s svojimi užitninskimi postajami nagajala, kolikor je mogla.

Redna skrb občinskega odbora je bila posvečena preskrbi siromakov. Izprva jih je često odpravljala s tem, da jih je pošiljal od hiše do hiše. Kmalu pa je uvedel mesečno podpiranje. Ob pričetku XX. stoletja je imela občina v smislu zakona ubožni svet, ki mu je predsedoval župan.

V daljni zvezi z gospodarskimi funkcijami je bila skrb za zdravje ljudi in živine: mrliški ogled, zdravstvene komisije, kolera-bolnica, nastavev posebnega občinskega zdravnika že pred vojno (to funkcijo je

opravljaj dr. Schwab, znani slovenski komponist); pregled zaklane in na sejem prignane živine.

Brigo in stroške so napravljali občini tudi drugi posli: nastanitev vojaštva ob času vežb in za vojne, sestava spiskov vojnih obveznikov, ljudsko štetje itd.

Občinski odbor je podpiral tudi razna društva: poleg že omenjenih še delavsko stavbno zadrugo Lastni dom, ki jo je v Gaberju l. 1901. ustanovil dr. Ivan Dečko, Čebelarско društvo, Godbeno društvo v Celju, Bralno društvo na Bregu.

O vseh zadevah je sklepal občinski odbor, ki je imel izprva dvajset, kasneje pa štiri in dvajset članov, med njimi župana in pet svetovalcev. Župan in svetovalci so tvorili občinsko predstojništvo, ki mu je bil duša župan. Ko je v zadnjem desetletju preteklega stoletja delo naraslo, je bila ustvarjena potreba za odseke v občinskem odboru: poleg ubožnega sveta se pojavljajo stavbni, pokopališki, šolski odseki.

Tekoče posle je vršila občinska pisarna. Kdo je bil prvi tajnik, ni znano. Leta 1863. je bil tajnik Gorjanc, slovenski človek, ki se je nato v isti lastnosti preselil v Konjice. Nato pa je zavzemal tajniško mesto do konca osemdesetih let Franc Hoffmann, Nemec po imenu in dejanjih.

Za njim sta kratko dobo opravljala tajniške posle Wach in Kosem. Kosmu je sledil Andrej Perc, ki je ostal na tem mestu preko svetovne vojne, ko je stopil v pokoj in mu je sledil Vltavský. Perc je že v začetku imel pomočnika v Vajdi, ki mu je leta 1906. sledil Andrej Presker. Po vojni se je število rednega pisarniškega osebja še pomnožilo. Leta 1910. je bila davčnemu uradniku Watteju poverjena naloga, da uredi in začasno vodi občinsko blagajno, kajti promet je bil zelo velik. Pozneje je ta posel prevzel Gaberšek.

Pomožna osebnost je bil sluga, ki je hkrati vršil službo redarja. Leta 1890. je občina namestila drugega redarja in enajst let pozneje še tretjega. Tako

da je eden izmed njih imel južni, eden severni in eden severozapadni del občine. Po zgraditvi občinske hiše v Gaberju je bil en sluga (redar) službeno vezan na ta del občine.

Svoje finančne potrebe je občina krila iz doklad na davke; doklade na direktne davke so znašale izprva 10 %, na indirektne pa 25 %; radi velikih šolskih stroškov so leta 1871. povišali doklade na direktne davke na 12 %.

Dvajset let je bilo občinsko gospodarstvo precej težavno. Izgleda, da ga dolgoletni župan Karel Frohlik ni mogel spraviti v red in je zastajalo zlasti odplačevanje dolgov. Frohlik je leta 1871. odšel v Gradec in je odložil mesto župana, pri tem se je odpovedal leta 1868. zanj določeni nagradi. Zdaj se je takoj pokazal viden napredek. Dohodki so znatno presegali izdatke, tako da se je odplačevanje dolgov uspešno vršilo. Poznejša posojila, povzročena po nakupih nepremičnin, občinskega gospodarstva niso nikdar spravila v nered. Pač pa so se dvignile doklade, vendar ne preko znosne mere. Doklade na neposredne davke je pobirala občina po davkariji, posredne davke (užitnino) pa po svojih organih, oziroma po zakupnikih; med užitnino je bil izza leta 1914. poseben davek na po-
užito pivo. Vojna je pospešila dvig doklad: leta 1918. se je plačevalo na neposrednih davkih 75 % in na užitnini 20 %.

Poseben dohodek sta tvorili splavarina in najemni-
na lova.

Opomba: Ta pregled je sestavljen na osnovi sicer nepopolnoma ohranjenih zapisnikov in drugih spisov ukinjene mestne občine. Še zanimivejšo stran bi tvorila zgodovina borbe za nacionalni obraz celjske okolice. Tudi o tem govorijo akti, vendar bi bilo iz njih pridobljeno sliko treba dopolniti z drugimi podatki, zlasti še zato, ker je ta borba v tesni zvezi z našim nacionalnim prizadevanjem v vsej pokrajini.

SCHWARZOVA PIVOVARNA NA POLJANAH

DONESEK K ZGODOVINI LJUBLJANSKEGA PIVOVARSTVA V PRVI POLOVICI XIX. STOLETJA

D R. R U D O L F A N D R E J K A

Pričujoči članek ni zgolj topografski opis, kakor bi kdo utegnil sklepati iz naslova. V njem se namreč tudi prikazuje dolgoletna borba podjetnega moža, ki jo je vodil pred 100 leti za pridobitev pivovarske pravice v Ljubljani.

V teh prizadevanjih in borbah posameznika pa se odgrinja tudi nastop in boj novih idej za razširjanje obrtne svobode in pospeševanje domačih produkcijskih obrtov, ki si jih je usvajala takratna avstrijska uprava.

Pri tem je morala zadeti na odpor starega cehovskega duha, ki je še vedno prešinjal ljubljansko obrtništvo, dasi so bili cehi na Kranjskem odpravljeni že izza francoskega medvladja (1809.—1813.) in jih tudi avstrijska vlada po restavraciji ni več priznala.

V vlogah novih prosilcev, pritožbah nasprotujočih jim obrtnikov in v utemeljitvah uradnih odločb je

nabrano obširno gradivo, ki razsvetljuje tedanje razmere in odkriva prve sledove nove obrtne politike, nastopajoče že 20 let pred revolucijskim letom 1848.

I.

Pivovarska obrt je bila v Ljubljani že zgodaj razvita. Njeni početki se javljajo, kakor je to lepo pokazal Vladislav Fabjančič, že na koncu 16. stoletja.¹ Z rastočim prebivalstvom raste seveda tudi število pivovarn, precej počasi v 17., hitreje v 18. stoletju.

¹ Prim: Vladislav Fabjančič, Ljubljanski pivovarji od 16. do 19. stoletja, »Kronika slov. mest« 1937., 137, 223. — Isti: Procvit pivovarstva v Ljubljani v 18. in 19. stoletju, »Kronika slov. mest« 1938., 37, 95, 133, 209. Cenjeni pisatelj nam je ostal dolžan za 18. stoletje še opise pivovarn Schmidt-Jamnik, Merk in Auer, da ne omenimo številnih manjših.

V 17. stoletju je bilo v Ljubljani le dvoje pivovarn. To število se drži do l. 1730., ko naraste na 3, l. 1756. na 4, l. 1762. na 5, l. 1796. na 6 pivovarn, potem pa ostane nespremenjeno do l. 1840., dasi se je število ljubljanskega prebivalstva pomnožilo od l. 1796. do l. 1840. za 6000 na 18.000.

Seveda si teh pivovarn ne smemo predstavljati takih, kakršne so današnje, ki imajo pretežno tvorniški značaj. Bili so to skromni *rokodelski obrati*, nameščeni po navadi v stranskih stavbah na dvorišču ozko zazidanih mestnih hiš in delujoč največ z 2 do 3 pomočniki. Temu primerna je bila tudi njih kapaciteta, ki l. 1834. ni presegala 10.000 vedrov. Tudi kakovost piva ni bila posebna. Zdravnik dr. Lipič poroča v svoji topografiji provincialnega glavnega mesta Ljubljane (1834.), da »ima ljubljansko pivo premalo hmelja in slada v sebi in je zato le malo redilno, grenčico in omamo pa da povzročajo sumljivi dodatki.« Ker ni bilo konkurence, so ljubljanski pivovarnarji varili takšno pivo, kakršno je bilo njim po volji, ne pa meščanom.

V te staroverske razmere pa je na koncu prve tretjine 19. stoletja udaril *nov duh gospodarske svobode*, ki je prihajal z Dunaja in to predvsem iz dvorne komore, predhodnice poznejšega finančnega ministristva.

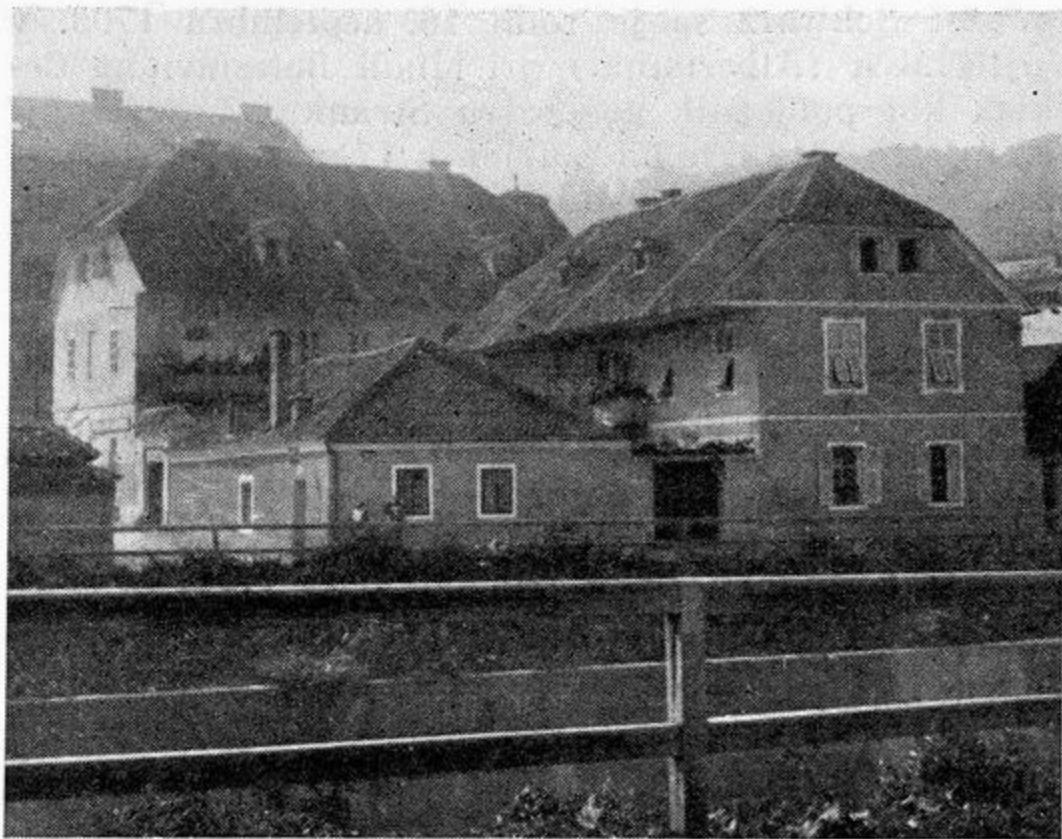
Ker pritožbe o slabi kakovosti domačega piva niso hotele ponehati, je avstrijska vlada skušala povzdigniti domače pivovarstvo s pospeševanjem *novih, modernejših pivovarn*. V tem pogledu je že l. 1813. izšlo navodilo, naj oblastva novim pivovarnam ne delajo ovir. V mislih je imela vlada obrate, ki bi izdelovali pivo v večjih množinah in se tako približali tvorniškim obratom. S svobodne konkurence teh podjetij bi se povzdignila kakovost piva, ki bi se potem lahko izvažalo tudi na večje daljave.² Za take pivovarne se ni več zahteval dokaz usposobljenosti, pridobljen v cehovskih pivovarnah.

Za Kranjsko je bilo to še posebno potrjeno z odlokom dvorne pisarne z dne 3. novembra 1826., št. 30.443, s katerim je ta, pritrdivši predlogu ilirskega gubernija, izrekla »da naj se v bodoče od prosilcev za pivovarniško obrt ne zahteva več dokaz, da so se tega obrta priučili v cehu (zunftmäßige Erlernung), prav tako, kakor se tak dokaz ne zahteva od tvorniških podjetnikov. Med izučenimi pivovarji bo namreč — tako veli odlok — redko najti oseb, ki bi imele razpoložljivih denarnih sredstev za ustanovitev večjih pivovarn, zato zadostuje, da se prosilci za takšne obrti pri podelitvi obrta zavežejo, da bodo v svoji pivovarni imeli izučenega delovodjo.«

Ta navodila je dvorna pisarna ponovila dne 26. junija 1829., pri tem pa še dodala, naj se pri prošnjah za pivovarne *ne postopa preveč strogo, kakor pri (ostalih) policijskih obrtih*, ker se razpečava pivo tudi od zunaj kraja obratovališča.

V tem napotilu dvorne pisarne je pa tudi izdana zadnja koncesija pivovarski obrti, ki pa ni šla tako daleč, da bi te obrti popolnoma izločila iz vrste policijskih (po današnjem: koncesioniranih) obrtov na ta način, da bi se oblastvom ne bilo treba več ozirati na krajevno potrebo. Napori dvorne komore, uvrstiti

² Prim.: Slokar, Geschichte der österreichischen Industrie, 1914., str. 140., 634.

Nekdanja Schwarzova pivovarna s sv. Petra nasipa. Spodaj desno pivovarna, v ozadju gostilniška hiša

18 obratov, med njimi tudi pivovarstvo, med merkantilne obrti, to je med one, pri katerih se ni gledalo niti na dokaz usposobljenosti, niti na krajevno potrebo, ampak so se smele izvrševati brez oblastnega dovolila proti prosti prijavi in vplačevanju dohodnine, so zadela l. 1846. na tako hud odpor cehov in obrtništva, da je moral cesar dne 14. julija 1846. dotično okrožnico dvorne komore z dne 20. aprila 1846. razveljaviti in je dvornim oblastvom še ponovno (1848.) naročil, naj na predpisih o obrtnih koncesijah brez njegovega pritrdila ničesar ne spreminjajo.³

Tako je *ostalo pivovarstvo* tudi na Kranjskem in v Ljubljani *koncesionirana* (policijska) obrt do novega obrtnega reda iz l. 1859., dasi se je že od l. 1840. dalje kriterij krajevne potrebe čedalje mileje tolmačil, češ da se morajo pri pivovarstvu upoštevati ne samo potrebe krajevne potrošnje, ampak tudi medkrajevnega izvoza.

II.

Na levi strani Poljanske ceste (v smeri proti Ambroževemu trgu), tam, kjer se cepi od nje Bergantova uličica, stoji enonadstropna *Ahčinova hiša št. 31* z 8 okni na Poljansko cesto in 3 okni na Bergantovo ulico. Po načinu zidave se poslopju pozna, da je moralo biti že v minulem stoletju v lasti premožnejših ljudi. To potrjujejo tudi stavbe na vseskozi zazidanim dvorišču, ki segajo do Poljanskega nasipa in napravljajo vtis, da so nekoč služile drugim namenom in ne samo stanovanjskim, kakor danes.

V tej hiši in njenih stranskih stavbah je delovala med 1840.—1871. *pivovarna Jožefa Schwarza*, ki se je povzpela od navadnega prostaka 17. pešpolka do premožnega trgovca s hmeljem, gostilničarja in pivovarja.

Sedem let se je boril z nenavadno žilavostjo, da je dobil pravico za pivovarno. Ta borba podjetnega človeka zoper okostenele in času neprimerne predprave je tudi tipična za dobo, ki je že sama pripravljala pot novim naprednejšim načelom v obrtni in industrijski politiki.

³ Prim.: Slokar, o. c. str. 141.

Jožef Schwarz se je rodil 16. septembra 1793. v Vojtěchovu (Albertsthal) pri Mladi Boleslavi na češkem kot podložnik gospostva Stranka. Z devetnajstim leti (1812.) je bil potrjen k 17. pešpolku Reuss-Plauen, ki se je takrat dopolnjeval v Mladi Boleslavi. V tem polku je služil odslej celih 11 let in se udeležil z njim mnogo bojev v Napoleonovih vojskah. Ko se je 17. pešpolk l. 1816. preložil v Ljubljano, je tudi Schwarz prišel v naše mesto, ter še nekaj let služil (morda kot kantiner) vojaška leta. Še kot vojak se je l. 1823. poročil v šentpetrski vojašnici s Korošico Marijo Jožefo Stöckel (tudi Stockl), ki mu je rodila sinova Ferdinanda (1820.) in Jožefa (1823.) in 3 hčerke (Ano, Karolino in Amalijo).

Okoli l. 1825. je dobil Schwarz svoj dopust (Abschied) in je začel po malem trgovati s hmeljem, ki ga je dobival iz Češke. V ta namen je kupil od vrhnjskega pivovarja Jožefa Klemenčiča tako zvano mitniško hišo⁴ (Mauthaus) na Celovski cesti 76. Ker so šli posli dobro izpod rok, je februarja l. 1828. prosil magistrat za podelitev obrtne pravice za trgovino s hmeljem v Avšičevi hiši na Poljanah 20, ter jo dne 12. marca 1828. tudi prejel (fasc. 20, akt 4951 iz l. 1828.).

S časom si je prislužil toliko, da je marca l. 1833. od takratnega lastnika Jožefa Avšiča, sina bivšega izdelovalca kocev, Antona Avšiča, kupil hišo na Poljanah 20, kjer je imel že izza 1829. gostilno. Ker je dobival po svojih zvezah na češkem hmelj bolje in ceneje ko drugi, je začel misliti na ustanovitev lastne pivovarne, čeprav se ni nikdar učil pivovarstva, saj je vedel, da se za ta obrt izza l. 1826. ni več zahteval dokaz usposobljenosti. Ni pa pričakoval, da se bo moral celih sedem let boriti za dosego svojega cilja.

Preden preidemo na podroben opis njegove borbe, bo potrebno, da pojasnimo *stanje pivovarstva v Ljubljani* in po ostalem Kranjskem v dobi od l. 1833. do l. 1840.

V Ljubljani je bilo v začetku l. 1833. šest pivovarn in sicer:

1. Stara pivovarna »pri Kleplatu«, uradno napis »pri sv. Florjanu« (od 1711., odnosno 1727.), Florjanska ulica 96 (danes 24), lastnik Janez Feichter;

2. stara, nekoč Obrezova pivovarna »pri Zvonu« (od 1728.), Gradišče, »Babna dolina« 6 (danes Vegova ulica 8), lastnik Matevž Klobovs;

3. stara Nikolaj Merkova pivovarna »pri belcu« (od 1752.), Gledališka ulica 3 (danes Wolfova ulica 12), lastnica Marija vdova Merk;

4. stara Schmidt-Jamnikova pivovarna (od 1756.), Slonova ulica 52 (danes Prešernova ulica 7), ki jo je bil od Ane Jamnik l. 1831. kupil jerhar Jožef Perles;

5. pivovarna »pri črnem medvedu« (od 1782.), Tržaška, pozneje Rimska cesta 52 (danes Cesta 29. oktobra 17), lastnica Terezija Auer, roj. Prunner, vdova po Tomažu Auerju;

6. pivovarna »pri pramcu« (od 1796.), Sv. Petra cesta 9 (danes 16), lastnik Tomaž Homber.

Od teh šest pivovarn so redno delovale samo Feichterjeva, Klobovsova, Perlesova in Auerjeva, dočim sta

Homberjeva in Merkova komaj životarili; zadnja je bila še vrh tega v hudih denarnih stiskah.

Na deželi je bilo pivovarstvo razvito posebno na Gorenjskem. V Kranju je delovalo že izza l. 1653. V predmetni dobi (1830.) sta Kraljeva in Mayerjeva pivovarna oskrbovali poleg Kranja velik del Gorenjske. V Škofji Loki sta imela pivovarni Gregor Maček (»stara prajarca« ob Sori, prenehala 1840.) in Jožef Jamnik (od 1840. Jurij Deisinger), v Radovljici Stragenegg.

V bližji okolici Ljubljane so delovale Svetlinova pivovarna v Kamniku, Miha Staretova (od 1818.) v Mengšu, Pavličeva v Lukovici in Valentin (od 1817.), potem (od 1831.) Jožef Klemenčičeva na Vrhniki. Od teh sta že v začetku 20. let zlasti Staretova in Klemenčičeva mnogo piva izvažali v Ljubljano. Njih pivo je bilo zaradi nižjih užitnin cenejše, zaradi modernejših naprav pa tudi dosti boljše od ljubljanskega. Pivovarne na Dolenjskem (Novo mesto, Soteska, Kočevje) in Notranjskem (Postojna, Idrija, Senožeče) za izvoz v Ljubljano niso prihajale v poštev.

Jožef Schwarz je vložil sredi l. 1833. svojo *prvo prošnjo* za pivovarno na Poljanah. Mestni magistrat pa mu jo je na protest pivovarnarjev dne 18. oktobra 1833. gladko odbil (fasc. 20, akt 1852 iz l. 1833.).

L. 1836. je Schwarz v *drugič* prosil za podelitev pivovarne na Poljanski cesti 29. Med tem časom je bila Merkova pivovarna po smrti Marije vdove Merk (27. aprila 1833.) na licitaciji dne 30. junija 1834. prodana odvetniku dr. Blažu Ovičaju ter je njena hčerka Ivana Nepomucena Merk dne 21. maja 1835. le z veliko težavo prišla do pivovarniške pravice, ki jo pa zaradi velikih dolgov skoraj ni izvrševala. Tudi Homberjeva pivovarna na Sv. Petra cesti je komaj še delovala, tako je ravno v vzhodnem delu mesta primanjkovalo dobrih pivovarn. Vseeno je magistrat Schwarzovo prošnjo zavrnil (mag. akt št. 2429 z dne 6. avgusta 1836.); Ilirski gubernij je na Schwarzovo pritožbo sicer priznal, da se ljudje pritožujejo zoper kakovost in ceno ljubljanskega piva in da se zato v Ljubljano uvaža pivo boljše kakovosti iz drugih sosednjih krajev, vendar je bil mnenja, da je zaenkrat 6 pivovarn za Ljubljano dovolj in je Schwarzovo pritožbo odbil (odlok z dne 13. oktobra 1836., števil. 23.700).

Schwarz pa se ni dal ugnati. Aprila 1840. je vložil v *tretjič* prošnjo za pivovarniško pravico na Poljanah. Razmere v ljubljanskih pivovarnah so se medtem močneje spremenile. Pivovarno pri Kleplatu v Florjanski ulici je stari, bolehn Janez Feichter vodil v dosti zmanjšanem obsegu, Ivana Nepomucena Merk se je pa pogajala s Tomažem Auerjem, pivovarnarjem na Rimski cesti, za odkup njene prezadolžene pivovarne (ki se je res izvršil 1. septembra 1841.). Tomaž Homber je bil dne 3. aprila 1840. umrl in zapustil svojo pivovarno na Sv. Petra cesti zetu Feliks Pragerju, sinu stavbenika Ignaca Pragerja. Dne 21. januarja 1840. je umrl tudi lastnik pivovarne »pri zvonu« v Gradišču 6, Matevž Klobovs, ki jo je podedoval njegov zet Jožef Eržen, mestni ranocelnik. Prager in Eržen sta skoraj ob istem času ko Schwarz prosila za podelitev pivovarske pravice.

⁴ Ta pritlična hišica stoji še danes, prva od železničarske ambulante v smeri proti pivovarni Union.

Vsi navedeni obrati so delali po starem, patriarhalnem načinu, kakor pred 50 leti. Svojih majhnih in nehigieničnih izdelovalnic niso niti razširili, niti uvedli v obrat modernejših metod. Konkurenca vrhniške in mengeške pivovarne se je čedalje bolj občutila, saj je bilo postalo ljubljansko pivo naravnost neužitno.

V takih razmerah se je ljubljanski občinski zastop, ki je doslej za vsako ceno varoval stare ljubljanske pivovarne, odločil za korenito revizijo svojega stališča. *Zakaj bi se ne odprla vrata zdravi konkurenci v mestu samem, če pa je zaradi zakrknjenosti domačih pivovarjev udarjala ta konkurenca že od zunaj v Ljubljano in odvezemala mestu znaten del dohodkov?!*

To spremenjeno stališče se je bilo pokazalo že dne 6. marca 1840., ko je mestni magistrat Andreju Nennigu izdal dovoljenje za novo pivovarno na Zelenem hribu (Kurja vas 20), pomnoživši s tem število ljubljanskih pivovarn od 6 na 7.

Pragerjeva in Erzenova prošnja za prenos pivovarn na Sv. Petra cesti odnosno v Babni dolini, pa tudi Schwarzova tretja prošnja za podelitev nove pivovarne na Poljanah so se obravnavale na občinski seji dne 13. aprila 1840. Prošnjama prvih dveh se je brez ugovora ugodilo, ker je šlo v bistvu le za prenos že obstoječih pivovarn. O Schwarzovi prošnji pa se je razvila debata, v kateri se je poudarjalo, da se uvaža še vedno mnogo piva iz dežele v Ljubljano; občinski svet je z večino glasov sklenil, da se ima Schwarzu dovoliti pivovarna.⁵ Na osnovi tega sklepa je mestni magistrat Schwarzu dne 8. maja 1840. končno vendarle podelil pivovarniško pravico na njegovi hiši Poljanska cesta 29 (fasc. 20, akt št. 2147 iz l. 1840.).

Sedaj pa so se zoper to podelitev vzdignili štirje izmed šestih ljubljanskih pivovarjev (Janez Feichter, Terezija Auer, Nepomucena Merk in Jožef Perles) ter vložili dne 22. maja 1840. pritožbo na gubernij, ki je v mnogočem zelo poučna.

Pritožitelji so predvsem poudarjali, da »so ljubljanski pivovarnarji doslej zalagali mesto Ljubljano, razen tega pa še Dolenjsko in Notranjsko. Že nekaj let sem pa stalno pada prodaja piva zaradi ustanovitve novih pivovarn na Dolenjskem (mišljeni sta Franc Ser. Skabernetova pivovarna v Novem mestu in Auerspergova v Soteski), še bolj pa s tem, da so nastale v Ljubljani prej neznane, tako zvane poljske kavarne (polnische Caffeehäuser), v katerih se točijo žganje in druge oslajene opojne pijače v fizično in moralno propast ljudstva, ki jih na žalost zelo rado obiskuje. Ljudje iz nižjih slojev, ki so prej popili eno ali pol merice piva, se zdaj za 6 ali 8 krajcarjev opijanijo z žganjem ali tako zvanim rozoljem, da v tem stanju pozabijo na svoje namišljeno trpljenje.«

»Mestni magistrat je dovolil pred kratkim dve novi pivovarni, namreč Andreju Nennigu, dosedanjemu

⁵ Na tej seji so bili navzoči naslednji občinski svetniki: Miha Ambrož, Jožef Gestrin, Franc Gromadzki, Matija Klemenc, Andrej Malič, Ivan Pauer, Janez Prasnik, Anton Samassa in Alojzij Traven.

⁶ Tak rosoglio (oslajeno in pobarvano žganje) se je izdeloval takrat po italijanskem vzoru tudi v Ljubljani. Eden glavnih izdelovalcev je bila tvrdka C. C. Holzer na Dunajski cesti 8 (danes 10).

Nekdanja Schwarzova pivovarna na Poljanski cesti št. 29, danes št. 11 na oglu Bergantove ulice

zakupniku Klobovsove pivovarne, ki jo bo odslej gosp. Jožef Eržen izvrševal na svoj račun, razen tega pa še Jožefu Schwarzu, tako da se je število ljubljanskih pivovarn zvišalo od 6 na 8, kakor da bi bilo ljubljansko prebivalstvo poskočilo za četrtno, kar pa ni, nasprotno, prodaja piva se je za polovico zmanjšala.« (Pritožniki so pozabili povedati, da je Ljubljana l. 1796. s 6 pivovarnami štela 12.000 prebivalcev, l. 1840. pa 18.000.)

»Napačno je tudi mnenje mestnega magistrata, da je dokazana potreba po novih pivovarnah, ker zalaga gospod Klemenčič z Vrhniške nekatere ljubljanske gostilne s svojim pivom. Vzrok pa ni v tem, da je njegovo pivo morda boljše, ampak v tem, da je cenejše. V Ljubljani znaša užitnina za vedro piva 1 fl. 08 kr., na deželi pa le 45 kr. K temu pridejo še višje občinske doklade. Ljubljanski pivovarnarji zaradi teh davščin ne morejo piva prodajati ceneje.«

Pritožniki prosijo naposled, naj gubernij navedene razloge upošteva in podelitev nove pivovarne Jožefa Schwarza razveljavi.

Gubernij pa ni bil tega mnenja. Na predlog kresije je pritožbo pivovarnarjev z odlokom z dne 14. avgusta 1840., št. 20.415, kot neutemeljeno zavrnil.

S tem je bila Schwarzova pivovarna na Poljanah dokončno odobrena in Schwarz se je takoj lotil potrebnih zidarskih del za ureditev pivovarne. V ta namen je dal s stroški 35.000 fl. prezidati na dvorišču

svoje hiše nekdanjo izdelovalnico kočev, ki jo je imel med 1780.—1800. Anton Avšič, dvignil poslopje za eno nadstropje in ga sploh močno razširil za potrebe nove pivovarne.

Ta pivovarna je odslej prav dobro uspevala skozi 30 let ter donasala Schwarzu lepe dobičke, tako da je mogel hčerkama Karolini in Amaliji⁷ ob njihovih porokah izplačati lepe dote. Njegova sinova Ferdinand in

⁷ *Karolina Schwarz*, roj. l. 1829., se je poročila dne 26. maja 1850. s *Pavlom Karnerjem*, asistentom anatomske klinike v Gradcu, s katerim je imela edino hčerko Karolino (r. 1853.). Po njegovi smrti (1860.) se je vrnila v Ljubljano ter se tu v drugič (1862.) omožila s *Klementom Ekertom*, stotnikom 17. pešpolka. Ekert, rojen Ljubljčan (1825.), je bil vojščak starega kova. Že leta 1848. je na laškem bojišču v bitki pri Margheri prejel srebrno svestinjo za hrabrost in bil od narednika povišan v poročnika. L. 1866. se je s 17. polkom udeležil kot poveljnik 21. kompanije bitke pri Kustoci. L. 1879. je šel kot major v pokoj in umrl v Ljubljani 3. januarja 1894.

Jožef sta oba, preden sta dovršila 30. leto, umrla l. 1850.

Jožef Schwarz je umrl dne 11. maja 1871., star 78 let. Hišo na Poljanski cesti 29 je podedovala⁸ njegova hčerka *Karolina*, por. *Ekert*, ki je pivovarno opustila. Po njeni smrti (1910.) je prešla hiša na njeni hčerki *Karolino Karner* in *Marijo*, por. *Achtschin*. Slednja je postala l. 1925. edina lastnica hiše.

Iz zakona s *Karolino Schwarz* so se mu rodili sin *Klement* (1863.) in hčerki *Friderika* (1864.) in *Avgusta Marija* (1866.). Slednja se je dne 17. januarja 1890. poročila s tedanjim pisarniškim uradnikom in poznejšim blagajnikom *Kranjske hranilnice*, *Karlom Achtschinom*.

Amalijo Schwarz, roj. l. 1830., je vzel dne 19. novembra 1852. tedanji pisarniški oficial ilirskega finančnega ravnateljstva in poznejši (1880.) upravitelj ljubljanske tobačne tovarne, *Ignac Elsner*. Izmed petero otrok je postal njegov sin *Adolf Elsner* (roj. 1856.) pozneje (1911.) predsednik deželnega sodišča v Ljubljani, *Jožef* (r. 1861.) pa trgovec v Sofiji.

⁸ Prisojilna listina z dne 2. marca 1872.

ARHITEKT JOŽE PLEČNIK

ČASTNI ČLAN MESTA LJUBLJANE

Na redni seji mestnega sveta, dne 12. oktobra 1939., je stavil župan g. dr. Juro Adlešič tale *nujni predlog*:

Visoki mestni svet!

Domači in tuji obiski nas blagrujejo ter nam z odkritim občudovanjem hkrati bolj ali manj prikrito zavidajo, da so v Ljubljani najtežavnejši problemi naglo in tako rešeni, kakor jih drugje ne morejo pripeljati do lepšega in boljšega zaključka niti po več let trajajoča proučevanja, študijska popotovanja, ankete in natečaji. Spominjam Vas samo na 12 let trajajoča prizadevanja za šablonsko mrliško vežo in na lepoto, združeno s pieteto naših žal! Zato nam prigovarjajo in nas prosijo, naj vsaj obelodanimo dela našega prof. Plečnika, tega uspešnega učitelja graditeljev ter umetnikov in obrtnikov najrazličnejših strok ter vzornika vsem blagim ljudem in dobrim občanom.

Tu in tam nas opozarjajo na prizadevanja vladarjev, kako bi pridobili našega umetnika; tako globoko je občudovanje, tako trdno je zaupanje v našega rojaka in mojstra, da je povsod stalen refren: »O, kaj bi pri nas napravili, če bi imeli Vašega Plečnika!«

Tudi mi se zavedamo, da je najplemenitejši sloves našega mesta — ime Plečnik. Tako s ponosom poslušamo pohvale Ljubljani, toda tem prijetnim občutkom se vselej pridruži tudi — slaba vest...

Vprašajmo se: ali smo vedno tudi mi tako sodili o svojem velikem rojaku?

Ali smo kdaj skušali izmeriti in oceniti njegove zasluge za lepoto in za zdrav napredek našega mesta?

Ali vsaj od daleč slutimo, da je Plečnikova umetnost tista luč, ki se bo v njej blestelo ime Ljubljane od roda do roda v močnejšem sijaju!

Vse pohvale, ki jih s ponosom sprejemamo — ne za svoje, temveč za njegove zasluge — so zato obenem

tudi opomini, zakaj svojemu slavnemu rojaku še nismo izkazali dolžnega mu spoštovanja.

Od Barja do Dravelj in Ježice ter od Rožnika do Žal in Sv. Križa pa gori do Gradu, ki nam ga ustvarja v prelepo krono Ljubljane in Slovenije — v mogočno slovensko Akropolo — povsod nas dokazi njegove vedno požrtvovalne ljubezni do rojstnega kraja prepričujejo o Plečnikovi Ljubljani.

In kakor nekdanj cesarski Dunaj in kraljevska Praga s hvaležnostjo razkazujeta svoja dela našega rojaka, tako je njegova blagoslovljena roka razsipno darežljivo okrasila Slovenijo od Rakeka do Bogojine z najzlahtnejšimi dragulji in je mojster bogato obdaroval Jugoslavijo do Zagreba in Osijeka ter čez Beligrad tja do slavnih Aten sv. Vlaha ob sinjem Jadranu z razodetji svojega od Boga navdahnjenega duha, ki vse v Bogu išče in vse v Bogu najde!

Gospodje predstavniki ljubljanskega mesta, nikakor ne moremo in tudi ne smemo več odlašati s častjo, ki smo jo sto in stokrat dolžni najbolj zaslužnemu občanu, gospodu Jožetu Plečniku, rednemu profesorju arhitekture na vseučilišču kralja Aleksandra I.

Od srca radi bi sicer še nadalje stregli skromnosti, ki je znamenje veličine duha tudi pri našem rojaku, toda očitki nerazumevanja in nepojmovanja njegovih dobrotljivih zaslug se od dne do dne ponavljajo in opomini vsaj k najmanjšemu odplačilu dolga, ki Ljubljana vsega nikdar ne bo mogla plačati, postajajo z vseh strani tako pogosti, da bi zaradi še nadaljnega odlašanja izrazov hvaležnosti trpel — ugled našega mesta.

Teh očitkov ne smemo več trpeti tudi zato in prav zato, ker je vseučiliški profesor Jože Plečnik tudi — Ljubljčan, kar tudi čuti in dokazuje, kakor nikdo drugi!

Da ohranimo glavnemu mestu Slovenije sloves srčne kulture, ki velevala, da častimo svoje zaslužne može in jim izkazujemo hvaležnost, smo po najsvetlejšem vzgledu mojstra samega, ki si ob vsaki priliki prizadeva za povečanje svoje nad vse ljubljene Ljubljane, tudi mi naposled že prisiljeni, da damo glasno in slovesno duška svojim tako dolgo zadrževanim in zaradi samega globokega spoštovanja njegove ponižnosti in skromnosti prikrivanim čustvom.

Ob triletnici našega dela za Ljubljano sem v imenu nas vseh podal na naši seji 22. decembra lanskega leta izjavo, ki ste jo vsi odobrili:

»Izrekamo svojo resno in trdno voljo, da uresničimo tudi one osnutke tega velikana umetnosti, ki jih prejšnje in sedanja mestna uprava zlasti zaradi premajhnih sredstev uresničiti niso mogle.«

Ta izjava naših resnih prizadevanj za uresničenje vseh osnutkov mojstra mi nalaga naslednji nujni predlog, katerega kakršno koli nadaljnje utemeljevanje boste gotovo vsi smatrali za nepotrebno:

Visoki mestni svet prosim, da sklene po § 17. zakona o mestih:

»Mesto Ljubljana za zgledno požrtvovalno ljubezen do rojstnega kraja, ki z njo ureja in zida domačo, lepo, zdravo in zadovoljno Ljubljano, ter za spodbudne vzore in plodonosne nauke gradbenim ter drugim umetnikom in obrtnikom, gospoda Jožeta Plečnika, rednega profesorja arhitekture na univerzi kralja Aleksandra I. in rednega člana Akademije znanosti

in umetnosti v Ljubljani, iz hvaležnosti voli za svojega častnega člana.«

K temu nujnemu predlogu blagovolite sprejeti še dodatni predlog:

»Mestna občina ljubljanska zbere z dovoljenjem svojega častnega člana, gospoda vseučiliškega profesorja Jožeta Plečnika, njegovo delo za Ljubljano v posebni knjigi ter jo njemu posvečeno obelodani.«

Naj živi v zdravju in sreči častni član mesta Ljubljane, gospod Jože Plečnik, v čast rojstnega mesta in v slavo domovine!

Ko se je poleglo odobravanje, s katerim je mestni svet odobril županov predlog, je vstal predsednik kulturnega odbora, mestni svetnik g. dr. Silvo Kranjec, in stavil tale nujni predlog o ustanovitvi »Plečnikove nagrade«:

Visoki mestni svet skleni:

»Ob priliki izvolitve univ. prof. arh. Jožeta Plečnika za častnega člana mesta Ljubljane ustanavlja mestni svet za pospeševanje urbanistične in arhitektonske ureditve ljubljanskega mesta »Plečnikovo nagrado« za slušatelje in absolvente arhitektonskega oddelka tehnične fakultete Univerze kralja Aleksandra I. v Ljubljani.

Izvršilne podrobnosti se bodo uredile s posebnim pravilnikom, ki ga bo po predlogu kulturnega odbora sprejel mestni svet.«

PLEČNIKOVA LJUBLJANA

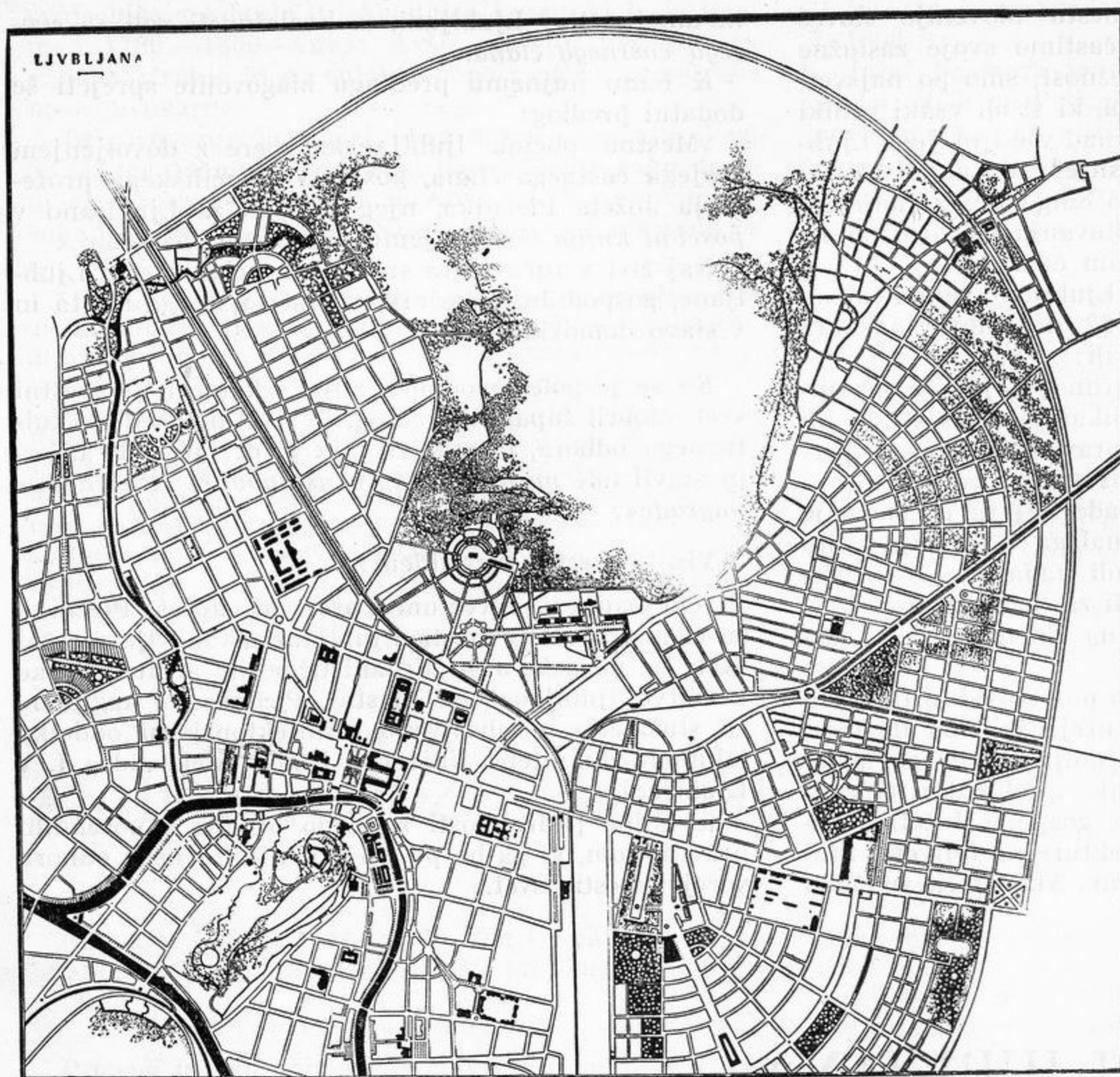
FRANCE STELE

Od potresa l. 1895. sem smo sodobniki v Ljubljani priče začetkov novega razdobja v gradbeni zgodovini našega mesta. Kakor je v 18. stoletju univerzalna kulturna volja baroka na srednjeveških osnovah zgrajeno Ljubljano popolnoma preuredila in ji dala novo, do potresa 1895. merodajno lice, tako so bili po potresni katastrofi voditelji mestne uprave prisiljeni pomisliti o tem, kako zgraditi tretjo, novo, sodobno Ljubljano. Potresno razdejanje pa ni bil edini povod za to, saj pomeni vse 19. stoletje, posebno pa njega druga polovica naglo zoričev ideala mesta sodobnosti in bi se novemu duhu ne bilo moglo dolgo ustavljati. To bi bilo že tudi zato nemogoče, ker je Ljubljana proti koncu 19. stoletja naglo pridobivala nov ugled kot eno izmed ambicioznih središč probujenega slovanstva, kar ji je nalagalo dolžnost, da poskrbi tako po svojem izrazu kakor po simbolih te svoje vloge, po novih, ti vlogi ustreznih ustanovah za vse zunanje znake te svoje pomembnosti.

Da so po potresu to svojo nalogo resno vzeli v pretres, nam dokazuje dejstvo, da so se obrnili za nasvet o regulacijskem načrtu za bodočo Ljubljano na enega največjih zastopnikov urbanistične, mestno graditeljske stroke, Camilla Sitteja, ki je svoj, žal izgubljeni načrt tudi predložil. Sitte je bil zaradi posebnega značaja Ljubljane, ki ima pomembno staro jedro in ki je stala na pragu poprej nepričakovanega razvoja v okolico, posebno poklican, da pove svoje mnenje o bo-

doči Ljubljani, saj je imel izredno razvit čut za urbanistične vrednote starih mest. Razen njega sta izdelala svoje predloge tudi domači arhitekt Adolf Wolf in na Dunaju kot zastopnik nove arhitekture že zelo upoštevani goriški rojak Maks Fabiani. Posledica teh prizadevanj je bil l. 1896. sklenjeni in po oblasti potrjeni, še danes v veliki meri veljavni regulacijski načrt, ki sta ga po raznih, posebno po Fabianijevih pobudah priredila arhitekt mestnega gradbenega urada Duffé in češki arhitekt Jan Hráský.

V prvih desetletjih 20. stoletja pa se je urbanistični ideal tako naglo menjaval, da je po svetovni vojni nastopil tudi za Ljubljano moment, ko si je morala reči, da načela, ki so bila uzakonjena po potresu, ne ustrezajo več. Tudi novi položaj Ljubljane kot tretjega glavnega mesta jugoslovanske države in njeno novo stališče v krogu evropskih mest ter nepričakovani porast kulturno tvorne volje, ki se je nakopičila v njenih zidovih, je zahteval novih pogledov na urbanistični problem bodoče Ljubljane in novih, bolj širokih zasnov kakor so bile one iz l. 1896. Čas tudi ni dopuščal dolgotrajnih posvetovanj in razmišljanj o najprimernejših rešitvah, ampak je zahteval predvsem dejanj. Da so se res naglo lotili dela, je velika zasluga takratnega ravnatelja mestnega gradbenega urada, ing. Maksa Prelovška, ki je brez obotavljanja pritegnil k reševanju teh problemov arhitekta Jožeta Plečnika, ki se je od konca 19. stoletja sem odlično

*Jože Plečnik, načelni osnutek
za regulacijski načrt velike
Ljubljane*

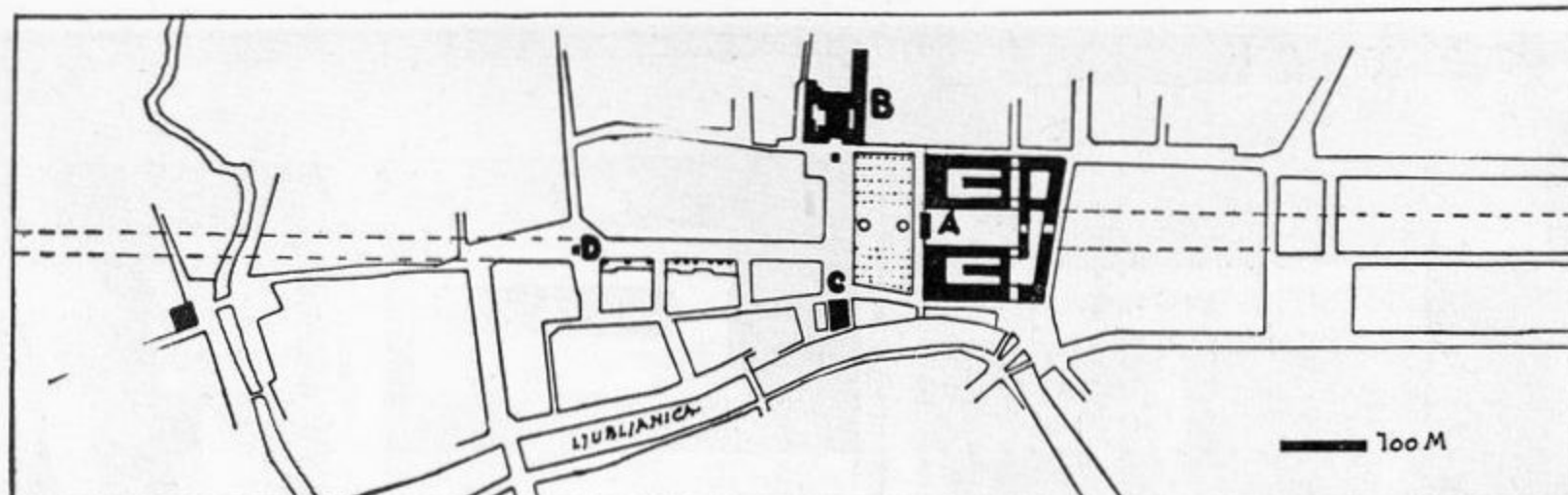
uveljavil na Dunaju in v Pragi, kjer je postal vodilni arhitekt za preureditev Hradčan v sedež prezidenta republike, in ki je po vojni prevzel vodstvo arhitekturnega oddelka na tehnični fakulteti univerze v Ljubljani.

Plečnik je bil takrat med nami nedvomno najbolj poklican, da spregovori besedo o bodoči Ljubljani. Bil je v polni zrelosti svojih moči, imel je za seboj nenadomestljive skušnje iz dveh največjih mest srednje Evrope, v katerih so pogoji in problemi v marsičem podobni ljubljanskim, imel pa je končno še eno in mogoče najvažnejšo lastnost: Ljubezen do Ljubljane kot svojega rodnega mesta in najpodrobnejše poznanje njegovih razmer in potreb. Še ko je bil v tujini, se je ukvarjal z raznimi aktualnimi vprašanji ljubljanske arhitekture in še pred vojno izdelal zanimive ideje za novo farno cerkev v Šiški v zvezi z ohranjenjo staro cerkvijo sv. Jerneja in za povečanje cerkve sv. Krištofa.

Ko se je Plečnik po ustanovitvi univerze l. 1921. preselil v Ljubljano, je bil v največjem razmahu svojih zamislov za preureditev praškega grada v češkoslovaško državno rezidenco. Ta problem pa je takoj spočetka zajel najširše, ne samo kot individualni problem prireditve važnega stavbarskega spomenika za sodobno življenje in njega potrebe, ampak v najširšem okviru kot urbanistični problem, ki je zahteval smotrno preureditev bližnje okolice in novo, sodobno ustrezno ureditev prometnih zvez gradu z mestom

Prago. Tako je bilo takratno Plečnikovo snovanje tesno zvezano z osnovnimi urbanističnimi problemi bodoče Prage in je prinesel v Ljubljano s seboj nebroj že izbistrenih pogledov na razna v Ljubljani podobno postavljena vprašanja.

V Ljubljani se Plečnik ni takoj odločil, da uveljavi svoja naziranja o njeni bodočnosti, ampak je prvih pet let predvsem vestno študiral položaj, vzgajal mladi naraščaj in le v posameznih primerih posegal že tudi v življenje z reševanjem takrat aktualnih nalog. Med prvimi večjimi nalogami, ki se jih je lotil, je bil projekt za novo frančiškansko cerkev v Šiški in prezidava hiše TOI zbornice za zbornične poslovne in reprezentativne namene. Medtem pa je bistro opazoval staro in novo Ljubljano in ugotovil, da ima stara Ljubljana izrazit lasten značaj prijetnega idiličnega okolja, za katerega bistvo je značilna celota tega mesta, sestavljena iz nešteti mikavnih posameznosti, da pa pogreša ta del našega mesta smotrne nege, da je lepoto zanemarjen, da pristne in življenja zmožne urbanistične lepote poteze prerašča plevel brezbržnosti. Drugo, kar je spoznal, je bilo, da stoji ob starem mestu že daleč v okoliške planjave razpredeno novo selišče, da pa zija med obema nepremoščen jez ter da mora biti naloga sodobnega urbanista, ako hoče ohraniti Ljubljani njen pristni osebni čar, zadovoljiva lepota spojitev teh dveh sestavin. Tretjo sestavino tega problema pa je dodajala sodobnost, novi položaj Ljubljane v državi in svetu in zahteve sodobnega, v

izročenem urbanizmu revolucionarno se uveljavljajočega prometa. Vsa ta vprašanja, združena v celoto, niso pomenila nič več in nič manj kakor da je treba revidirati do sedaj veljavni regulacijski načrt iz l. 1896., ga prilagoditi iz teh spoznanj izvirajočim načelom in razširiti ga predvsem tudi v okolico, da bo gosta pajčevina ljubljanskega prometnega omrežja dosledno vključena v deželno in evropsko prometno mrežo. Posledica tega spoznanja je bil Plečnikov generalni načrt za bodočo veliko Ljubljano, ki je nastal nekaj let prej, preden je novi državni gradbeni zakon l. 1931. naložil jugoslovanskim mestom, da si preskrbe take načrte in preden se je ljubljanska javnost sploh zavedla aktualnosti tega vprašanja. Plečnik je, opazujoč nesmotrno izgrajevanje novih predmestnih in okoliških naselbin, tudi prvi spoznal in v okviru splošne regulacijske skice za Ljubljano tudi prvi uveljavil misel enotnega zasnutka vsega novega mestnega dela v Svetokriškem okraju. Ideje, ki jih je Plečnik ugotovil s to generalno regulacijsko skico za naše mesto, so predstavljale pri poznejših že prisilnih pripravah za nov, predpisom gradbenega zakona ustrezen regulacijski načrt važen pomoček in tudi danes noben resen projektant ne more brezbržno mimo njih.

Načrt za enotno zazidavo Svetokriškega okraja je bil osvojen po mestnem svetu in tvori danes osnovo za izgraditev tega dela mesta. Praksa pa kaže, da razmere, v katerih se pri nas zida, še niso dozorele za take velikopotezne rešitve, ker so individualne težnje posameznih lastnikov in premalo razvit čut za kakovost načrtov še vedno kar nepremagljiva ovira za uresničenje lepih enotnih zasnov. Zgleden primer, kako bi bilo treba reševati naloge v okviru tega idealnega načrta, je dala doslej edino Vzajemna zavarovalnica s svojo stanovanjsko kolonijo za Stadionom.

Drugi delni načrt, ki ga je po Plečnikovem predlogu v okviru celotne zasnove osvojila mestna gradbena uprava, je regulacijski načrt za Krakovo in Trnovo, ki predstavlja v okviru Ljubljane prvi poskus z novo zazidavo rešiti in bodočemu življenju prilagoditi posebni milje tega karakterističnega dela nekdanje Ljubljane. Precej nekdanje privlačnosti tega dela mesta pa je rešil Plečnik že z regulacijo toka Gradaščice in Malega grabna, ki postaja nekaka urbanistična hrbtenica tega, jedro Ljubljane z okoliško naravo prirodno združujočega konca mesta.

Največ ljubezni pa je posvetil Plečnik staremu delu Ljubljane in problemu soglasitve starega in novega mesta. Značilno za njegovo snovanje je, kako si je izbral urbanistično in lepотно najbolj kočljive točke mesta in jih obdelal z ljubeznijo vestnega restavra-

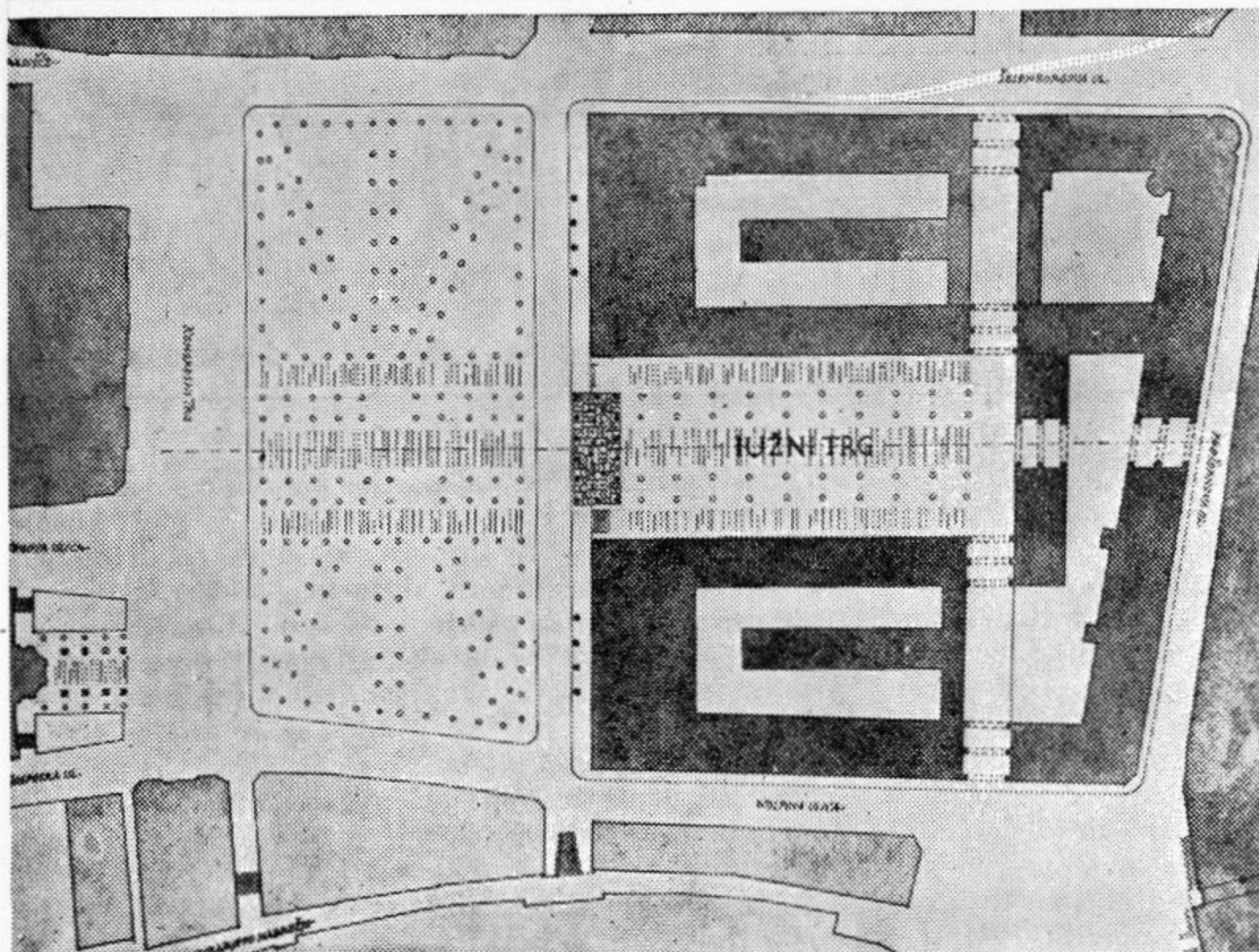
torja, ki čuti vrednoto najmanjše podrobnosti in skuša rešiti njen življenjski mik. Ko so začeli padati košati kostanji na Cojzovem grabnu, ki so zakrivali pogled na križniški samostan in vrsto hiš, ki so nastale za nekdanjim mestnim ozidjem od samostana do Brega ob Ljubljani, so Ljubljanci majali z glavami in niso mogli razumeti, zakaj tolika potratnost za na videz nesmiselna dela. Ko je bil Cojzov graben odprt, cesta na novo urejena in zasajena in se je pokazal pogled na poprej zakriti del mesta, smo vsi spoznali, da se nam je odkrila doslej s plevelom preraščena vrednota. V zvezi s tem je dobil novo obliko šentjakobski trg, pozneje je bila urejena okolica cerkve sv. Florijana in ob nji dohod na Grad, dalje obupno neurejena Vegova ulica, ki je dobila svoj cilj v Ilirskem stebru, lepo poživitev pa z ureditvijo spomeniškega parka ob Glasbeni matici, in ljubljanski »travnik«, Kongresni trg, kjer je bil pred uršulinsko cerkev predstavljen izpred Evrope baročni steber sv. Trojice. Ves ta kompleks predstavlja danes mikaven sprehodni aranžma, ki vodi potnika iz Zvezde mimo sv. Florijana prav na Grad, ki naj bi bil končna in seve najvažnejša točka te ureditve.

Druga točka, katere problem je bil zelo občuten že pred vojno, je bila razširitev ali nadomestitev z novim zadostnim mostom lepega frančiškanskega mostu. S posrečeno zamisljo, naj se staremu mostu, ki bi služil voznemu prometu, dodata za pešce dva pomožna mostova, je bila s tromostjem, ki sprejema tu osredotočeni promet in ga kakor po lijaku prevaja v Stritarjevo ulico, ustvarjena posebnost, ki šteje danes že med značilnosti sodobne Ljubljane.

V zvezi z ureditvijo reguliranih Ljubljaničinih bregov in regulacijo Gradaščice, so bili po Plečnikovih načrtih postavljeni trije novi mostovi, od katerih je vsak posebnost zase po svojem lepotnem izrazu in po svoji tehnični zamisli, most pred trnovsko cerkvijo. Čevljarski most in most čez Ljubljanico pri prisilni delavnici. Ljubljanica pa dobi v kratkem novo obogatitev z zatvornico, ki se gradi pri Sv. Petru.

Tri točke širše Ljubljane so dalje Plečnika kot urbanista neprestano mikale, Mirje, Grad in Tivolski park s svojim zaledjem v Rožniku in Šišenskem hribu.

Mirje je bilo Plečniku pri srcu radi spominov na otroška leta in radi častitljivega zgodovinsko-miljejskega duha, ki ga je dihal ta kraj tudi v svoji zapuščenosti. Zato je energično izrekel svojo besedo za ohranitev ostankov rimskega zidu, ko so mnogi začeli zagovarjati, naj se odstrani. Urejeni rimski zid s svojo okolico je danes izredno privlačna, lepотно mikavna točka našega mesta.

Jože Plečnik, Načrt za Južni trg s preurejeno Zvezdo in propilejami

Za Grad je zamislil Plečnik dostojnejši, zgodovinskemu in lepotnemu duhu ustreznejši namen kakor je bil dosedanji. Stavba naj se prenaredi v muzej, urede naj se udobnejši dohodi, predvsem pa sprehajališča in razgledišča. Koliko so Ljubljancani že zmanjevali z glavami radi mečkanja, ki se jim je zdelo, da ga opazajo pri izvrševanju na videz brezplovnih in brezpomembnih del na Gradu, saj gre po njih mnenju samo za to, da se premeče toliko in toliko kubičnih metrov prsti, pa bi bila zadeva narejena! Danes, ko se del teh del bliža koncu, ko dohodi še vedno niso zadostno urejeni in ko se poslopja gradu še niti dotaknili nismo, pa bi že težko dobili v mestu človeka, ki ne bi spoznaval velikosti v podrobnostih na videz brezpomembnega zasnutka in lepota, ki se odpirajo grajskemu sprehajalcu.

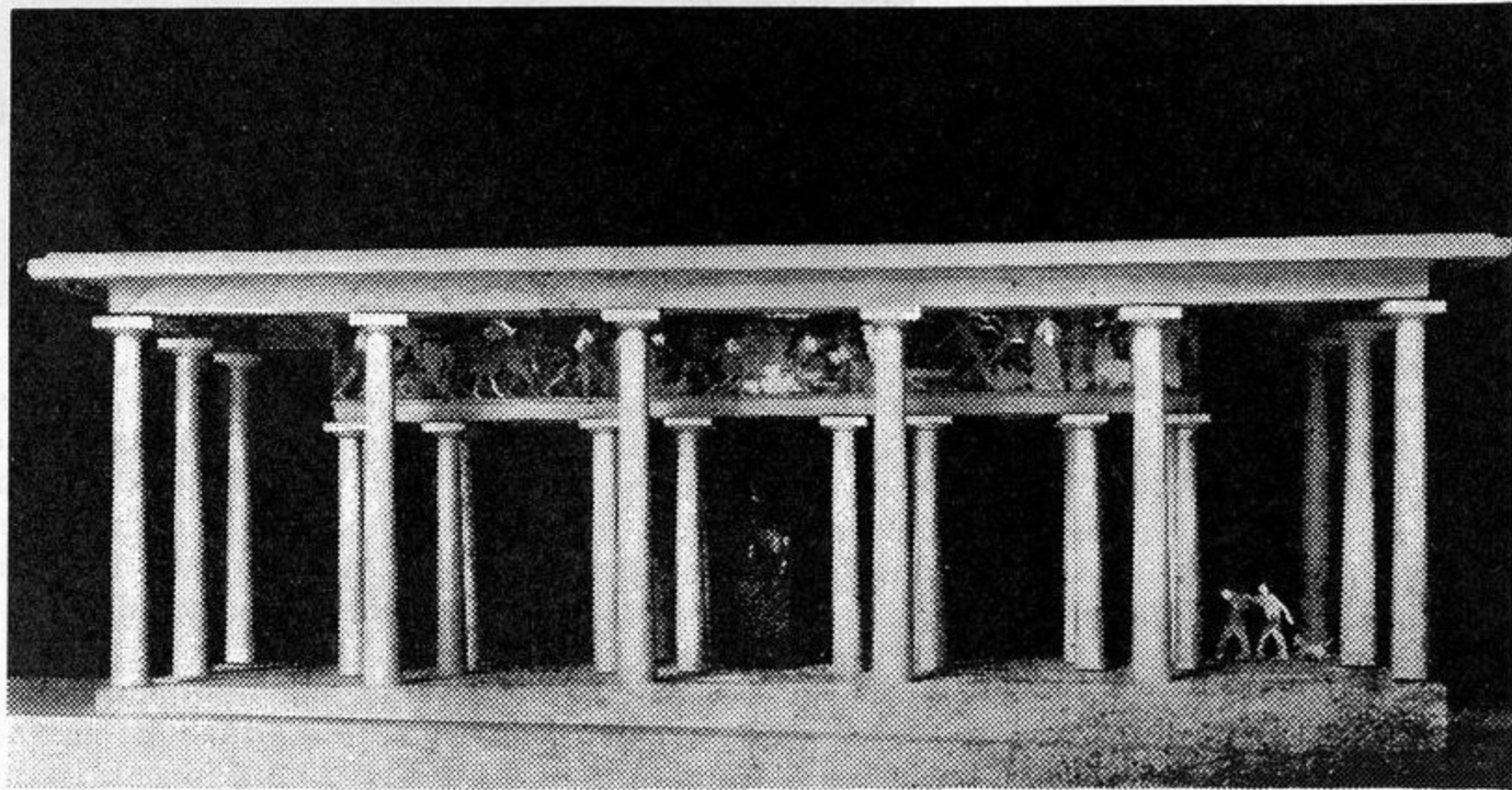
Vprašanje bodočnosti Tivolija in soseščine je Plečnik načel z obsežnim projektom, po katerem naj se Koslerjev svet ob Cekinovem gradu porabi za univerzo ali kako drugo reprezentativno javno ustanovo. Predvsem pa je bil po njegovem načrtu preurejen glavni drevored v široko, s kandelabri po sredi opremljeno cesto, ki podaljšuje Aleksandrovo cesto izpred Slona daleč v naravo, do parka pod tivolskim gradom. Od tam je bila speljana po hribu na Rožnik prijetna sprehajalna pot; zamislil pa si je arhitekt še drugo zvezo od gradiča k Rožniku v ravni črti med obema, ki bi vodila potnika »čez drn in strn« preko Čadovega zemljišča na Rožnik. Ta velikopotezni načrt je dobil v Ljubljani sicer malo razumevanja, ker nam pač manjka predstav o velikopoteznih osnutkih in jih sprejemamo najraje samo po drobcih ter po dolgem obotavljanju priznavamo pravilnost dovršenih dejstev, ostal pa bo priča velikih pogledov, ki so vodili arhitekta pri urejevanju tega dela ljubljanske okolice.

Značilna za tako razmerje javnosti do načrtov, ki sežejo nekoliko v stran od izhodenih poti, je usoda na-

črta za preureditev Zvezde, za Južni trg in za tako zvane Propileje. Po ureditvi Kongresnega trga, s katero je ozko zvezan načrt za Zvezdo, in po posrečenem aranžmaju na Vegovi ulici je danes marsikomu žal, da se je mestna gradbena uprava dala ostrašiti od »glasov iz občinstva« in je odložila izvršitev preureditve, za katero je bilo že vse pripravljeno. Ko je bil objavljen in odobren načrt novega »Južnega trga« v kompleksu med Zvezdo, Schelenburgovo, Wolfovo in Prešernovo ulico, se je marsikomu posvetilo, kako so vsi ti predlogi ozko in premišljeno zvezani med seboj. Načrt za Južni trg je bil od začetka simpatično sprejet, ker so ljudje uvideli, da naše mesto potrebuje novega osrčja, zaprtega, mirnega trga, katerega nima več, odkar je tramvaj pregnal idilo z Mestnega in Starega trga. Z Južnim trgom, preurejeno Zvezdo in Kongresnim trgom bi Ljubljana dobila naravnost zavidno urbanistično osrčje, od katerega bi imeli korist javnost, lepota mesta in posestniki ob njem. In kljub temu se ta načrt, ki je realnejši od večine načrtov o bodoči podobi našega mesta, proglašja za utopijo, za sanjo nerealnih ljudi.

V zvezi z akcijo za spomenik kralja Aleksandra I. Zedinitelja je Plečnik izdelal predlog, da se spomenik postavi v »propilejah«, v arhitektonsko dekorativnem stebriščnem zaključku bodočega trga proti cesti, ki teče tod mimo ob Zvezdi. Ljubljana bi bila zadela dve muhi na en mah, led na strani Južnega trga bi bil prebit, temeljni kamen zanj tako rekoč položen, rešen bi bil važen urbanistični problem z zelo kočljivim elementom svoje bodočnosti, propilejami, obenem pa bi dobil kraljev lik tako monumentalni okvir, da bi zopet enkrat pokazali, kako znamo reševati važne probleme sodobnosti po svoje. Važno bi to bilo tembolj, ker ambiciozni ljubljanski spomeniki, kakor so Prešernov, Vodnikov in Valvasorjev obupno samevajo in samo čakajo, kdaj jih bo kdo postavil v srečnejše

*Predlog za propileje,
združene v spomenik kralja
Aleksandra I. Zedinitelja*

okolje. Urbanistično s svojo okolico in svojim prostorom dobro spojen spomenik je namreč najboljša garancija za trajnost svojega estetskega življenja, kateremu poleg spominskega namena predvsem služi.

V okviru pereh potreb Ljubljane in svojega regulacijskega zasnutka je Plečnik v zadnjem desetletju neumorno snoval in zamišljal rešitev za tiste točke, ki so urbanistično lepotno najbolj občutljive. Tako je zamislil v zvezi s potrebo po novem magistratnem poslopju in ureditvi nevdržnih tržnih razmer idejo, kako naj bi se ta naloga rešila na Vodnikovem trgu, z arhitektonskim naslonom na stolnico. Izdelal je idejo za stavbo Baragovega semenišča na opuščnem pokopališču pri sv. Krištofu. Na začetku Poljanske ceste je postavil kot primer, kako je mogoče reševati urbanistično kočljive točke, t. zv. peglezen. Projektiral je monumentalni dozidek, ki naj povzdigne vtis skromne cerkve na Rožniku za pogled iz daljave. V Šiški je na odličnem način uredil okolico cerkve sv. Jerneja itd. itd.

S tem pa Plečnikovo delo za Ljubljano še daleč ni izčrpano. Izčrpan je le prav površno njegov pomen za urbanistični izraz Ljubljane kot celote, zajeto tisto, kar je najbolj vidno. Njegovo delo pa sega daleč za te vidne kulise v bivališča in zbirališča ter v zasebno okolje ustanov, uradov in meščanov. Med prva njegova, v Ljubljani izdelana dela spada dozidek jezuitskemu samostanu in nekatere ureditve na samostanskem vrtu. Vzor male hiše je skušal rešiti s t. zv. stadionsko silo, mestnemu gradbenemu direktorju je uredil pisarno, preuredil hišo in vrt ing. M. Prelovšku in tako tu in tam s svojim delom posegel v okolje zasebnega bivališča; prezreti sevé ne smemo njegovega lastnega vrtnega doma v Trnovem.

Stopnišče, dvorana in podstrešje zbornice za TOI je bila prva večja celota, ki jo je izvršil po njegovi zamisli njegov učenec arh. Fr. Tomažič. Isti je izvršil tudi impozantno glavno poslopje Vzajemne zavarovalnice na Masarykovi cesti. Plečnik sam pa je dal z univerzitetno knjižnico samostojen, resno monumentalen tip palače, ki naj postane za Ljubljano znamenje, da svoje snuje brez naslona na popularizirane vzore.

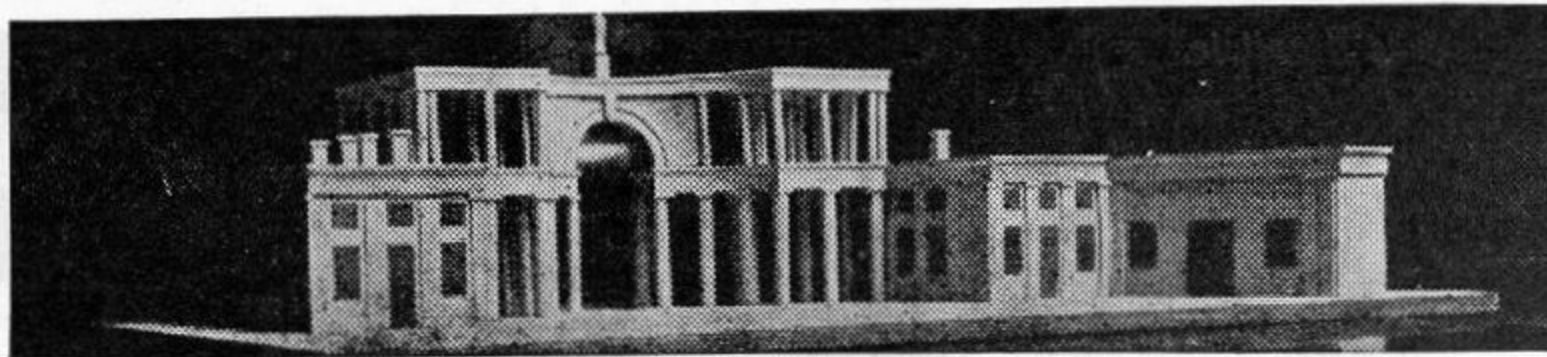
Posebno pri srcu je bilo Plečniku tudi ljubljansko pokopališče. Spoznal je, da je tudi tu velik del tiste

reprezentance, po kateri se kako mesto uveljavlja kot kulturno središče. Ko je bil odstavljen z dnevnega reda »hram slave«, simpatični monumentalni načrt za preureditev velikega dela opuščnega pokopališča pri sv. Krištofu v častno pokopališče zaslužnih Ljubljančanov in slovenskih pomembnih mož, je zamislil kot gaj zaslužnih mož, ki ga je mesto v zadnjih letih zgledno uredilo v tako zvano Navje — vrt mrtvih.

Veliko pozornost je posvetil tudi novemu pokopališču pri sv. Križu, ki je bilo na najboljši poti, da postane pusto grobišče naših rajnkoh kot nesmotrna zbirka raznih kamnov in oblik. Najprej je projektiral nekaj zasebnih spomenikov in pri tem pokazal največjo iznajdljivost. Pozneje je uredil več skupnih pokopališč, za nadškofa Jegliča, za ljubljanske župnike itd. Zasnoval je tudi spomenik vojnim žrtvam v originalni obliki arhitektonsko stiliziranega Triglava, za katerega kot simbol domovine je tekla kri v svetovni vojni. Vrhunec prizadevanj za to, da postane tudi pokopališče vreden in zanimiv spomenik sedanosti, pa je njegov načrt za Žale, kjer se na izredno pieteten, slovenskemu čustvu prilagoden način rešuje problem t. zv. mrliške veže in vsega, kar je z njo v zvezi. Skupina poslopij, razvrščenih v vrtu, priča zopet o neizčrpnih živahnosti Plečnikove domišljije v arhitektonsko konstruktivnem, lepotno spekulativnem in posebno v pomenskem oziru. Monumentalni vhod žal bodo tista slovesna vrata, skozi katera bo vodila pot naše ranjke v večnost, kapelice s svojo simbolično izraznostjo pa bodo pretresljiva pesem, ki bo nemo spremljala to zadnjo pot.

Izmed velikih zasnov ne smemo prezreti tudi Stadiona, ki je bil po Plečnikovem načrtu zgrajen ob Tyrševi cesti. Graditi so ga začeli ne malo po Plečnikovi pobudi že takrat, ko je bila ideja Stadiona pri nas pa tudi še v nam sosednji Evropi prav malo znana, še manj popularna.

Kadar govorimo o Plečnikovem delu, ni mogoče molče mimo tiste panoge, v kateri njegova arhitekturna umetnost, njegova domišljija in lepotna spekulacija posebno zaživi, mimo njegovih cerkvenih načrtov. Poleg urbanistične panoge, je cerkvena arhitektura najvažnejša sestavina njegovega snovanja. Tudi v Ljubljani se je odlično uveljavila, čeprav je to, kar kaže v tem oziru njegovo ljubljansko delo, le majhen

drobec ogromne sanje o sakralnem, nabožno uglašnem prostoru krščanske cerkve, ki ga naš arhitekt nosi od mladosti v svoji duši, ki se ga loteva z največjo, naravnost revolucionarno brezobzirnostjo in ki v njegovih načrtih dozoreva do najbolj nepričakovanih oblik. Važno mesto v tem snovanju predstavlja cerkev sv. Frančiška v Šiški, kjer je imel pred očmi ustvaritev impozantne stebriščne cerkvene dvorane, vklenjene v enostaven zunanji okvir. Šišenska cerkev je važna stopnja na potu k enostavno kubični prostornini, ki jo je uresničil pozneje v cerkvi Srca Jezusovega na Vinohradih v Pragi.

Zanimiv primer enostavno, a mikavno uglašnega prostora je uresničil v povečani cerkvi sv. Cirila in Metoda pri Sv. Krištofu. Poseben primer zunanje monumentalne zasnove pa je dal v novi cerkvi na Barju.

Pa tudi s tem še daleč ni izčrpan Plečnikov pomen in njegovo delo za povojno Ljubljano. Plečnik ni bil samo graditelj, ampak tudi pedagog. Toda ni bil učitelj samo svojih učencev na tehniki, katerih lepa vrsta danes že samostojno deluje v Ljubljani, ampak tudi nešteti obrtnikov, podjetnikov, rokodelcev in aranžerjev, ki so imeli srečo, da so delali z njim in pod vodstvom njegovega bistrega očesa. Plečnik nas je učil, kako bolje urediti tisk in opremo naših knjig in tiskovin, od kar je kmalu po prihodu v Ljubljano začel uveljavljati svoje zamisli po Dom in svetu, po delih za Blasnikovo tiskarno, Mladiko, Mohorjevo družbo, univerzo in drugod.

Plečnik nas je učil ceniti in porabljeni doslej prezirana domača gradiva, ko je uveljavil lepoto podpečana in drugih naših kamenitih vrst v zbornici za TOI, na pokopališču, lepoto surove opeke pa v šišenski cerkvi in na Vzajemni zavarovalnici. V kamnoseštvu je uveljavil zopet lepoto detajla, preciznost izdelka in značaj materiala.

Plečnik je učil pasarje, zlatarje in kovače, kako z vestnim rokodelstvom zopet poplemeniti po fabriškem brezosebnem izdelovanju iz umetniškega repertoarja že na pol izbrisano obdelovanje kovine. Nebroj fantastično raznolikih cerkvenih svetilk pri jezuitih, pri sv. Frančišku in drugod, nebroj kelihov in drugih posod, nebroj spominskih predmetov, izdelanih pod njegovim vodstvom, priča o tem njegovem prizadevanju in o vzgajanju pokvarjenega okusa naše javnosti, ki se je zbistril ob teh predmetih.

Plečnik, ki od mladosti pozna mizarstvo, je učil mizarje, kako naj lepoto rafinirano, stvarno pa tudi duhovito igračkasto porablja les za pohištvo, kako naj dvigajo konstruktivne naloge do estetskih vrednot in kako naj ustvarjajo iz izbranega lesa tako in to, kar dano gradivo tektonsko in lepoto prenese.

In še in še bi lahko naštevati, pa bi ne izčrpali vsega, kar pomeni Plečnik za našo sodobno umetnostno kulturo in za sodobni izraz in vsebino Ljubljane. Ako danes tujec v Ljubljani čuti, da se po nji izraža nek poseben svojstven značaj, da po njenih prostorih veje diha tople človeške duše, je to predvsem zasluga Plečnikova. Tujec namreč na našem mestu ceni predvsem to, kar mu priča, da to ni Salzburg, ne Gradec, ne Zagreb, ne kako moderno modno mesto, ampak, kar mu govori o tem, da tu živi rod, ki se skuša po svoje izraziti, ki se čuti povezanega s stoletnim izročilom, ki je snovalo tod in ki z ljubeznijo živi z okoljem, ki mu je dano kot okvir njegovega življenja.

Toda kdor bo hotel Plečnikovo Ljubljano razumeti samo z ozkega ljubljanskega stališča, je ne bo popolnoma doumel. Plečnikovo delo za Ljubljano je najožje zvezano z njegovim povojnim delom za Prago in za razne kraje v Jugoslaviji, posebno za Beograd in Zagreb. Le v celoti načrtov za vsa ta mesta je popolnoma razumljivo njegovo ljubljansko cerkveno stvarstvo. In le v poznanju njegovih del na Hradčanih v Pragi so popolnoma razumljiva Plečnikova urbanistična prizadevanja v Ljubljani. Enkrat je Praga preskušala probleme, ki jih je Plečnik pozneje reševal v Ljubljani, pa tudi narobe. Le v ti vzajemnosti moremo razumeti tu in tam marsikaj, kar se sicer zdi samo fragment, ker je vse Plečnikovo povojno delo, kolikor ne celo vse njegovo življenjsko delo, ena sama nerazdružna enota. Saj so mnogi zamisleki iz dunajske Wagnerjeve bližine doživeli svoje uresničenje šele po vojni.

Tretja Ljubljana v zgodovinski zapovrstnosti srednjeveške baročne in popotresne Ljubljane je danes v polnem pomenu besede Plečnikova Ljubljana. Plečnikova Ljubljana je sicer osebna Ljubljana, posledica njegove močne osebnosti, ki se je po nji udejstvovala, je pa tudi naša skupna, kolektivna Ljubljana, ker je Plečnik prisluškoval utripom naše ljubezni zanjo in tistim pobudam, ki jih je Ljubljana preteklosti latentno, skrito hranila za sedanji čas.

POKLICNE ŽELJE 10 DO 13 LETNIH LJUBLJANSKIH OTROK

FRANCÈ BRENNK

Pričujoči sestavek obravnava nekatere probleme, ki jih moramo uvaževati, ko svetujemo mladini, kakšen poklic naj si izbere, in predstavlja odlomek dela ter zaključkov ljubljanske poklicne svetovalnice.

*

Problem. — V tej razpravi me zanimajo naslednja vprašanja:

1. Kakšne so poklicne želje 10 do 13 letnih otrok v Ljubljani in kako jih otroci utemeljujejo?

2. Kakšne poklice želijo svojim otrokom starši in zakaj?

3. V kakšni medsebojni zvezi so poklicne želje otrok in staršev?

4. Ali si izbirajo otroci poklice tako, da bo v bližnji bodočnosti z njihovimi ponudbami krito povpraševanje obrtniških mojstrov po vajencih?

5. Označba poklicne miselnosti¹ okolja, v katerem žive otroci, in zaključki, ki iz odgovorov sledijo.

Zakaj so važna gornja vprašanja?

Četrty razred ljubljanskih osnovnih šol konča letno približno 1400, peti razred pa 680 učencev in učenk. Ta dva razreda predstavljata pri naši ureditvi šolstva mejo, ob kateri se otroci delijo s tem, da se odločajo za nadaljnje šolanje na višji ljudski šoli, na meščanski ali na gimnaziji. Odločitev seveda ni dokončna in je smer bodočega poklicnega udejstvovanja mogoče menjati s prehajanjem iz ene vrste šole v drugo; vendar pa je prestopanje izjemno in v splošnem velja, da v tej odločitvi deset, enajst, dvanajst in trinajstletnih otrok leži kal njihovega bodočega življenja, njihovega poklicnega udejstvovanja. Kakšni so tedaj vidiki, nagibi, ki usmerjajo otroke pri tej samoodgovorni odločitvi?

Poleg sposobnosti in nagnjenj poedincev k določenim poklicnim skupinam, na izbor poklica najsilneje vpliva okolje, ali določneje: poklicna miselnost okolja. 10 do 13 letnim otrokom pa pomenjajo v večini primerov starši najintenzivnejšo miljejsko stvarnost. V tem utegne biti pomembnost odgovorov na 2. in 3. vprašanje, ki morejo predstavljati solidno osnovo sodobni poklicni vzgoji, vzgoji k poklicnemu izboru.

Upoštevati pa je treba tudi dejstvo, da je samo v Ljubljani letno do 1500 otrok pred usodno odločitvijo in da je poklicna izbira tolikšnega števila ljudi izredno važna za bodočo kulturno in gospodarsko raven določenega kolektiva, še več, od takega izbora celo zavisi obstanek nekaterih poklicev: poklici brez naraščaja morajo propasti, poklici brez *sposobnega* naraščaja izgube na svoji veljavi, ker ne morejo izdelovati kakovostnih proizvodov, in poklici s prevelikim številom naraščaja ustvarjajo brezposelnost. Tako terja tudi ta stran poklicne izbire, razdelitev delovnih sil v posamezne poklicne panoge, posebno pozornost

¹ Pod izrazom razumevam spreminjajoče se mnenje in sodbe okolja o poedinih poklicih, ki so v najtesnejši zvezi s širokim narodnim kulturnim, gospodarskim in političnim razvojem.

in v njeni problematiki je važnost četrtega vprašanja. Omejeno pa je samo na obrt zato, ker podatkov o letnem povpraševanju po ljudeh tako imenovanih »učenih poklicev« (profesorjev, zdravnikov, pravnikov, učiteljev, uradnikov itd.), o povpraševanju po industrijskih delavcih in trgovskih učencih v Ljubljani nimamo na razpolago zavaljo netrdnih in nestalnih zaposlitvenih razmer v teh poklicnih panogah.

Metoda: Osnova temu sestavku je 1020 odgovorov na naslednja vprašanja, ki so bila stavljena otrokom: a) Kakšen poklic bi rad izvrševal? b) Zakaj te ta poklic veseli? In njihovim staršem: a) Kakšen poklic želite svojemu otroku? b) Zakaj?

Odgovore je poslalo 518 deklet in 502 fanta ter njihovi starši v maju in juniju leta 1939. Banovinski poklicni svetovalnici in posredovalnici. So to otroci četrtega in petega razreda naslednjih ljubljanskih ljudskih šol: od I. do VI. drž. mešane ljudske šole, I., III. in V. drž. deške ljudske šole in I., II. in III. drž. dekliške ljudske šole.

Po takem ti otroci ne predstavljajo izbrane skupine niti po svojem družbenem izvoru niti po duševnih lastnostih (otroci višjih oziroma nižjih slojev, nadpovprečno ali podpovprečno inteligentni i. dr.). Zato morejo kot neizbran kolektiv prikazati za naše okolje splošno veljavne, tipične znake in lastnosti.

Delovna metoda pričujočega sestavka je eksperimentalna in ne duhoslovna. Zaključke delam samo na osnovi odgovorov, ki sem jih dobil z zgoraj omejenim načinom.

Ni mi do tega, da bi se na tem mestu vnaprej ukvarjal z izsledki duhoslovnih evropskih psihologov ali jih celo citiral, in sicer iz dveh razlogov:

1. ker ti psihologi svoja dognanja dobivajo predvsem na osnovi razmišljanja, ne pa iz konkretnega preučevanja stvarnih dejstev, in

2. kolikor pa se na njihove izsledke lahko zanese mo, t. j., če so jih dobili empirično, veljajo vendarle samo za njihove prilike, ne pa za naše. S tujimi izsledki si bomo mogli pomagati šele takrat, kadar jih bomo mogli primerjati z dognanji, ki smo jih empirično pridobili na naših domačih tleh.

Razumljivo je, da gradivo, iz katerega izvajam zaključke, tudi kritično motrim. Mnogi bodo sestavku očitali, češ, otroci so svoje odgovore napisali kar tja v en dan. Očitek pa je neutemeljen in pomena razprave ne zmanjšuje, ker to dejstvo uvažujem in ker celo iz njega izvira eden izmed najvažnejših zaključkov.

V naslednji razpredelnici, tabeli 1., navajam vrsto poklicev, v katerih bi se po svojih izjavah radi udeleževali otroci, in vsakemu poklicu sta pripisani dve števili: prvo pomenja, koliko izmed 1020 otrok želi izvrševati vsakega izmed poklicev, drugo pa, koliko izmed 1020 staršev želi tisti poklic svojemu otroku. Deške poklice ločim od dekliških. Zaradi lažjega pregleda jih delim v štiri skupine: 1. Učeni poklici (pod izrazom razumevam poklice, ki jih je mogoče izvrše-

vati najmanj s srednješolsko maturo; v tabeli sta izjemi »uradnik«, »uradnica«, poklica, ki sta za 10 do 13 letne otroke širok, nediferenciran pojem, in zato prištevam semkaj tudi tiste, ki utegnejo postati ev. nižji uradniki, za kar zadošča nižja matura in specialna strokovna izobrazba: dvorazredna trgovska, razni trgovski in drugi tečaji). 2. Umetniški poklici. 3. Ročni poklici s tremi pododdelki: obrt, trgovina, industrija. 4. Vojaški, policijski in 5. razni poklici, kjer so naštetni vsi tisti, ki v prejšnje skupine ne spadajo.

Vrstni red poklicev pod poedinimi zaglavji določa število otrok in staršev, ki so se zanj odločili, in sicer v smeri od večjega do manjšega, od poklica, po katerem je večje povpraševanje, do poklica, po katerem je povpraševanje manjše.

Izsledki:

I. Poklicne želje.

Tabela 1.

502 fanta in njihovi starši žele naslednje poklice:

Poklic:	Poklic želi fantov:	Poklic želi staršev:
I. Učeni poklici:		
uradnik	35	46
inženir	27	24
učitelj	15	13
profesor	15	9
duhovnik	12	11
zdravnik	11	8
tehniki	5	12
odvetnik	3	2
lekarnar	2	3
stavbenik	2	2
prometnik	2	2
sodnik	3	0
»akademska izobrazba«	0	3
»znanstvenik«	2	0
zobotehnik	1	1
politik	2	0
arhitekt	0	1
agronom	0	1
novinar	1	0
II. Umetniški poklici:		
glasbenik	6	4
slikar	4	2
kipar	2	1
pisatelj	0	1
III. Ročni poklici:		
A. Obrt		
mehanik	71	62
ključavničar	11	10
mizar	12	5
avtomehanik	8	9
pek	10	5
mesar	10	5
krojač	9	9
tiskar	6	7
šofer	8	4
elektrotehnik	5	6
strojni ključavničar	1	7
pečar	4	4

Poklic:	Poklic želi fantov:	Poklic želi staršev:
črkostavec	1	7
elektromonter	2	5
vrtnar	3	4
klepar	2	4
strojnik	3	3
dimnikar	2	4
brivec, frizer	2	4
tapetnik	2	4
krznar	2	3
litograf	1	4
tipograf	2	2
avtoklepar	1	2
kovinar	1	2
pleskar	1	2
kovač	2	0
kuhar	1	1
bandažist	1	1
tekstilec	1	1
aeromehanik	2	0
strojni mehanik	0	1
precizni mehanik	0	1
črkoslikar	0	1
knjigovez	0	1
sedlar	0	1
umetna obrt	0	1
avtotapetnik	0	1
kovinski strojnik	1	0
vodni instalater	1	0
čevljar	1	0
zidarski predelavec	1	0
urar	1	0
slaščičar	1	0
B. Trgovina:		
trgovec	19	33
trgovski pomočnik	2	2
trgovski potnik	1	0
C. Industrija:		
delavec	0	1
IV. Vojaški, policijski poklici:		
pilot	29	4
častnik	18	13
mornar	21	7
vojak	2	3
kapitan	3	0
stražnik	2	0
detektiv	1	0
V. Razni poklici:		
železničar	22	3
kmetovalec	13	9
»študij«	1	12
strojevodja	4	1
poštna služba	2	2
državna služba	0	3
uslužbenec elektr. cest. žel.	3	0
rokodelec	0	3
svoboden poklic	0	2
vlakovodja	1	1
obrtnik	0	2
ravnatelj	1	0
kurjač	1	0

Poklic:	Poklic želi fantov:	Poklic želi staršev:
gostilničar	1	0
lovec	1	0
financar	1	0
gozdar	0	1
sluga	0	1
za poklic NE VE	10	60
Skupaj: 96 poklicev	502 fanta	502 star.

518 deklet in njihovih staršev želi naslednje poklice:

I. Učeni poklici:

Poklic:	Poklic želi deklet:	Poklic želi staršev:
uradnica	77	76
učiteljica	70	72
profesorica	19	11
zdravnica	14	8
lekarnarica	4	4
tehničarka	1	1
blagajničarka	1	1
juristka	1	0

II. Umetniški poklici:

glasbenica	1	1
operna pevka	1	1
igralka	1	0
filmska igralka	1	0
balerina	1	0

III. Ročni poklici:

A. Obrt

šivilja	127	121
frizerka	42	26
kuharica	10	5
pletilja	5	5
modistka	2	6
vrtnarica	1	1

B. Trgovina

trgovka	80	71
---------	----	----

C. Industrija

delavka	7	6
---------	---	---

IV. Razni poklici:

gospodinja	9	10
kmetica	4	7
zaščitna sestra	3	4
redovnica (nuna)	4	1
pestunja	1	0
gostilničarka	0	1
za poklic NE VE	31	79
Skupaj: 27 poklicev 518 deklet		518 staršev

Poklicne želje otrok in poklicne želje staršev *soglašajo* v 562 (65,5 %) primerih;

ne soglašajo v 296 (34,5 %) primerih.

Neodločenih primerov je 162 (t. j. takih, ko otroci vedo za poklic, ki jim je všeč, starši pa ne vedo, kakšen poklic bi otroku želeli; ali narobe, da starši vedo za poklic, ki bi bil otroku primeren, otrok pa se za poklic še ni odločil; ali da niti starši niti otrok ne navedejo poklica).

Iz tabele 1. sledi:

1. da so najpriljubljenejši poklici:

a) fantom:

mehanik	71
uradnik	35
pilot	29
inženir	27
železničar	22
mornar	21
trgovec	19
častnik	18
učitelj	15
profesor	15
kmetovalec	13
duhovnik	12
mizar	12
zdravnik	11
ključavničar	11
pek	10
mesar	10

b) njihovim staršem:

mehanik	62
uradnik	46
trgovec	33
inženir	24
učitelj	13
častnik	13
tehnika	12
»študij«	12
duhovnik	11
ključavničar	10

Omenjenih 10 poklicev (izmed naštetih 96 poklicev je to ca 10 %) želi svojim sinovom 236 staršev ali ca 53 % vseh (442) staršev, ki so v tab. 1. navedene poklice izbrali svojim fantom.

Teh 17 poklicev (izmed naštetih 96 poklicev je to ca 18 %) si želi 351 fantov, kar predstavlja približno 71 % vseh (492) fantov, ki so si v tabeli 1. navedene poklice izbrali.

c) dekletom:

šivilja	127
trgovka	80
uradnica	77
učiteljica	70
frizerka	42
profesorica	19
zdravnica	14
kuharica	10

d) njihovim staršem:

šivilja	121
uradnica	76
učiteljica	72
trgovka	71
frizerka	26
profesorica	11
gospodinja	10

8 poklicev (izmed naštetih 27 ženskih poklicev je to 2,96 %) si želi 439 deklet, kar predstavlja 90 % vseh (487) deklet, ki so si v tab. 1. navedene poklice izbrale.

Teh 7 poklicev želi svojim otrokom 387 staršev, kar predstavlja ca 88 % vseh (439) staršev, ki so v tab. 1. navedene poklice izbrali svojim hčeram.

2. Fantom priljubljenejši poklici so nepriljubljeni njihovim staršem: pilotov bi hotelo biti 29 fantov, a le 4 starši so za to; železničarjev 22 fantov 3 starši; mornarjev 21 fantov 7 staršev; mizarjev 12 fantov 5 staršev; pekov 10 fantov 5 staršev in prav toliko mesarjev; ali manj priljubljeni: profesorjev 15 fantov 9 staršev; kmetovalcev 13 fantov 9 staršev; zdravnikov 11 fantov 8 staršev. Prav tako velja obratno, da so staršem priljubljeni poklici manj priljubljeni njihovim sinovom, n. pr.: 12 staršev bi hotelo, da bi bil njihov sin tehnik, pa je le 5 fantov s tem poklicem zadovoljnih; »študij« želi svojim sinovom 12 staršev, s tem pa se zadovolji le 1 fant; strojni ključavničar 7 staršev in 1 fant ter črkostavec 7 staršev in 1 fant.

3. V tabeli 1. je navedena vrsta poklicev, ki jih naštevajo fantje, starši pa ne in narobe. Fantje navajajo n. pr. poklice: sodnik, politik, novinar, kovač, aeromehanik, kovinski strojnik, vodni instalater, čevljar,

zidarski predelavec, urar, slaščičar, trg. potnik, kapitan, kurjač, gostilničar, lovec, financer, ki jih starši ne omenjajo in nasprotno naštevajo starši poklice, n. pr.: arhitekt, agronom, »akademska izobrazba«, pisatelj, strojni mehanik, črkoslikar, knjigovez, sedlar, umetna obrt, avtotapetnik, delavec, državni uslužbenec, rokodelc, »svoboden poklic«, obrtnik, gozdar, sluga, ki so fantom neznani ali ki jih ne zanimajo.

492 fantov navaja tako skupno 78, 442 staršev 75, oboji skupaj pa 96 različnih poklicev.

4. Nekoliko manj razčlenjeni so ti pojavi pri poklicnih željah deklet in njihovih staršev. 487 deklet si je izbralo 26, 439 staršev jim želi 22 in oboji navajajo 27 različnih poklicev; *torej 69 poklicev manj kot jih navede približno isto število fantov.*

Dekletom priljubljenejši poklici in obenem manj priljubljeni staršem so: profesorica 19 deklet 11 staršev; zdravnica 14 deklet 8 staršev; frizerka 42 deklet 26 staršev in kuharica 10 deklet 5 staršev. Staršem priljubljenih poklicev, ki pa bi bili dekletom manj po želji, ni. — Dekleta naštevajo poklice: igralka, juristka, filmska igralka, balerina in pestunja, ki jih starši ne omenjajo in nasprotno omenjajo starši le v 1 primeru poklic (»gostilničarka«), ki ga nobena izmed deklet ne navede.

5. Posebno pozornost zahtevajo anomalni pojavi v odgovorih otrok in staršev:

V 5. razredu ene izmed ljubljanskih ljudskih šol je vrsta fantov napisala za svojo poklicno željo poklic mornarja; na drugi šoli spet se je večja skupina odločila za poklic črkostavca in za pilota, in 4. razred ene izmed mešanih ljudskih šol je razred šivilj ter frizerk (izmed 56 deklet jih hoče biti 18 šivilja in 8 frizerka). Po vrstnem redu odgovorov, ki so bili zbrani po klopih, je mogoče ugotoviti, *da so otroci v teh primerih svoj bodoči poklic drug od drugega prepisali.*

Med bolne pojave spadajo odgovori v naslednjem, svojevrstnem smislu, n. pr.:

Otrok bi hotel biti mehanik, starši pravijo, da bo duhovnik, ker ga veseli in ga pošiljajo v meščansko šolo; drug dečko bi hotel biti duhovnik, oficir ali pa šofer in spet nekdo duhovnik ali pa čevljar; desetleten otrok bi bil rad učitelj zaradi pokojnine; drug fant spet mehanik, starši pa pravijo, da se bo lotil česar koli, da bi le učno mesto dobil; dekle bi bilo zelo rado kuharica, starši pa poklic odklanjajo, češ da je za kuharico že starejša izučena; hči bi hotela biti frizerka, starši pa ji želijo advokatski ali medicinski poklic (»da bi imela lepo življenje«) in menijo, da ima posebno veselje za učiteljico; dekle bi bilo rado operna pevka ali tovarniška delavka in spet drugo filmska igralka ali frizerka, dočim ji žele starši poklic šivilje z utemeljitvijo, da ima za šiviljo največje veselje. Itd.

*

Iz ugotovitev teh odstavkov sledi:

10 fantov in 31 deklet *ne ve*, kakšnega poklica naj bi se lotili in to v letih, ko je vsak izmed naših otrok, kot sem že v začetku omenil, prisiljen, odločiti se za smer svojega bodočega poklicnega udejstvovanja. Prav tako si 139 staršev ni na jasnem, kakšen poklic naj bi želeli svojim otrokom. Podatki kažejo na zadrego in nejasnost, ki vladata v vprašanjih poklicne izbire; na komaj razumljivo površnost in preziranje

tako važnega vprašanja, na gesto, ki je opazna zlasti pri starših, ki svoje otroke prepušča slučaju, usodi. »Bo že kako! Če je šlo včasih, pojde tudi zdaj!« Ta nebrižnost je bila mogoče včasih opravičljiva, včasih, ko so se poglavitni poklici naštevali lahko še na prste: mizar, čevljar, mlinar, pek, kovač, kmet, trgovec, duhovnik, učitelj, zdravnik, stavbenik; in vsakdo je približno vedel, kaj se v teh poklicih dela. Danes pa poznamo na svetu čez 40.000 različnih poklicev, gospodarsko življenje je silno zamotano in kdor ni sposoben v poklicu tekmovali, ne more v njem uspeti. Na pomanjkanje posluha staršev za otroke, na pomanjkanje medsebojnega kontakta v tako važnem vprašanju kot je poklicna izbira, kaže dejstvo, da poklicne želje otrok z željami staršev *ne soglašajo* v 296 primerih, kar predstavlja celih 34,5 %. Temu utegneta biti vzrok nevzgojenost in nestvaren odnos do življenja. — Iste nezdrave klice prikazujejo primeri, ki sem jih navajal v drugem, tretjem in četrtem odstavku, dočim so do kraja presenetljivi pojavi otrok, ki drug od drugega poklice prepisujejo, in primeri anarhičnih poklicnih želja: kako nevzgojeni in kako brez odnosa, brez lastnega mnenja so otroci, ki od šolca prepišejo poklic kot račun pri šolski nalogi! Zdi se, da je tej skupini otrok bilo stavljeno vprašanje po njenih poklicnih željah prvič, da tem otrokom ni še nikdar nihče govoril o poklicih in o poklicnem življenju. *Primer naravnost kriči po tem, da se pri nas že vendar začne s poklicno vzgojo otrok, z vzgojo k poklicnemu izboru.* Anarhične reakcije otrok in staršev na stavljeno vprašanje te zaključke potrjujejo in kažejo še posebej na to, da so v navedenih primerih tudi staršem bila naša vprašanja čisto nova in da so verjetno prvič v življenju premišljali, kakšnemu poklicu naj bi se njihov otrok posvetil. Razumljivo je, da prihajajo tako do poplave želja, ki med seboj niso v nikakršni zvezi.

Mimo teh, povsem negativnih pojavov, ki so jih prikazali navedeni podatki, pa sledi še naslednje: Ženski poklici so mnogo manj razčlenjeni od moških. Od tod prevelika obremenitev poklica šivilje, uradnice, trgovke, učiteljice. Dekletom bo treba utreti pot v nove poklice, število ženskih poklicev se mora povečati z boljšo organizacijo in intenzivnejšimi prizadevanji na posameznih delovnih področjih, posebno na socialnem, kjer se dekletom utegnejo odpreti široke mogočnosti poklicnega udejstvovanja: varstvo in skrbstvo otrok, nega bolnikov itd. — Najhujši modni poklic v Ljubljani je za fante mehanik in — kar bo nedvomno presenetilo mladinske ideologe — uradnik; za dekleta pa šivilja, trgovka (v večini primerov je mišljena trg. sotrudnica) in spet — uradnica. Z drugimi besedami: ideal naše mladine je 1000 din mesečnega zaslužka in če le pojde — pokojnina. Suhoparna stvarnost, s katero si je velika večina teh 1020 otrok izbrala poklic, kaže na vso težo razmer, na neusmiljene življenjske pogoje, ki so mladino že pri desetih, trinajstih letih oropali prešernega optimizma, bujne domišljije in zanosa, lastnosti, ki so najnaravnejša pravica otrok v tej starosti in »čara otroških let«, ki so ga bile deležne še generacije iz polpreteklih let. Namesto raziskovalcev Afrike, Robinsonov, stratosfernih letalcev, skakalcev s padali, ministrov, škofov, cesaric, devic Orleanskih, slavnih plesalk in filmskih igralk, hočejo biti naši otroci mehaniki, šivilje, uradniki in uradnice.

Tako si sodobna mladina že pri desetih letih »ne zida več svetlih gradov v oblake«.²

Kakor so na eni strani nevarni bolni, izmaličeni pojavi pri poklicni izbiri, tako je poklicna izbira večine otrok nekam težka, stvarna; prvemu je mogoče od pomoči z načrtno poklicno vzgojo, drugo pa je atribut časa in okolja, v katerem vsi ti otroci živijo in jim smiselna vzgoja more pusto vsakdanjost le omiliti s tem, da pogosto kaže na svetle strani, ki jih ima vsak poklic za poštenega in sposobnega človeka.

II. Utemeljevanje poklicnih želja.

Kako pa otroci svoje poklicne želje utemeljujejo in kako jih utemeljujejo njihovi starši?

Na vprašanji: »Zakaj te ta poklic, za katerega si se odločil, veseli?« in »Zakaj želite svojemu otroku ta poklic?«, so otroci in starši odgovarjali v najrazličnejših oblikah. Odgovore pa je bilo po smislu, po vsebini mogoče zajeti v šest skupin, ki bi jih mogli poimenovati: I. Rodbinski nagibi. II. Pristni nagibi. III. Gospodarski nagibi. IV. Razni nagibi. V. Nesmiselni nagibi in VI. Nemotivirane poklicne želje.

I. *Rodbinski nagibi pri izbiri poklica*: sem prištevam naslednje utemeljitve:

- a) fantje: ker poklic vrše starši, sorodniki;
- b) starši: ker je oče v tem poklicu, naj bo tudi sin; ker je poklic že v rodu; ker je prvi otrok v družini;
- c) dekleta: ker so starši, sorodniki v tem poklicu;
- č) starši: da bo koristila družini (naj bo n. pr. šivilja); da bo doma pomagala (naj bo n. pr. kuharica).

V tem smislu je izmed vseh svojo poklicno željo utemeljilo 30 ali 6 % fantov, 15 ali 3 % staršev, 26 ali 5 % deklet in 15 ali 3 % staršev.

II. *Pristni nagibi pri izbiri poklica* bi bile po svojem smislu naslednje utemeljitve:

- a) fantje: poklic me veseli, me zanima, mi ugaja; všeč mi je delo, ki ga bom v poklicu vršil;
- b) starši: ker otroka poklic veseli; kar ga veseli, naj dela; za poklic je sposoben, zanj ima smisel; zanima ga delo v poklicu;
- c) dekleta: poklic me veseli; rada delam, kar poklic zahteva; rada imam otroke (n. pr. učiteljica); veselje imam do učenja;
- č) starši: ker jo poklic veseli; naj dela, kar jo veseli; rada opravlja dela, ki jih poklic zahteva.

Izmed vseh otrok in staršev je v tem smislu utemeljilo poklicno izbiro 171 ali 34 % fantov, 236 ali 47 % staršev, 363 ali 70 % deklet in 249 ali 48 % njihovih staršev.

² Te misli potrjuje tudi naslednje: V II. razredu dekliške meščanske šole so dekleta pisala šolsko nalogo pod naslovom: »Če bi imela zlato pero z Gorjancev« po Trdinovi bajki »Ptica Zlatoper«. Vrsta deklet si s tem zlatim peresom, s katerim je mogoče doseči vse na svetu, ni vedela pomagati, začudena so stala pred pravljичno mogočnostjo, ki ji njihova domišljija ni mogla slediti. Večina deklet si je želela: zdravja staršem in sebi; da bi čimprej končala šolo in takoj dobila službo; da bi toliko zaslužila, da bi lahko živela; da bi dobila za zimo gorko obleko. Ta okvir so prešla le tri dekleta: prvo si želi avto in hišo, drugo, da bi oživel vsi, ki so ji umrli, in tretje, da bi ne bilo vojne.

Gdč. učiteljici Vidičevi, ki mi je dala na razpolago naloge in jih komentirala, se lepo zahvaljujem za ljubeznivost.

III. *Gospodarski nagibi pri izbiri poklica*: Sem spadajo naslednji odgovori:

a) fantje: dober zaslužek me mika v poklicu; rad bi zaslužil denar; da bi postal bogat; da bom preskrbljen za bodočnost; da bi se preživel; zaradi stalne službe;

b) starši: poklic ima bodočnost; ne bo brezposeln; da bo živel bolje od mene (očeta, matere); ker bo največ zaslužil; v poklicu se obeta »dobra služba«; zaradi stalne službe; preskrbljen bo za starost;

c) dekleta: da bom takoj, veliko zaslužila; da si bom prihranila denar; da bom bogata; da bom imela bodočnost; preskrbljena bom za starost;

č) starši: ta poklic želim hčeri, da bo mogla živeti; da bo kmalu zaslužila; zaradi bodočnosti (drž. služba, stalnost, pokojnina); da bo imela dobro plačo; da si bo sama služila kruh; da bo čimprej pri kruhu; da si bo lažje služila kruh; ker v poklicu ni brezposelnosti.

Takih in podobnih gospodarskih utemeljitev je navedlo v celoti 90 ali 18 % fantov, 90 ali 18 % staršev, 31 ali 6 % deklet in 78 ali 15 % staršev.

IV. *Razni nagibi pri izbiri poklica*: Semkaj spadajo vsakovrstna utemeljevanja, n. pr.:

a) fantje: ker je poklic lahek; ker sem slaboten; da mi ne bo treba dolgo hoditi v šolo; da bom vedno na zraku; ker sem vaje delal;

b) starši: ker je delo lahko; ker je slaboten;

c) dekleta: da se ne bom trudila (bi bila rada n. pr. uradnica); ker sem boleha; izučila se bom za domačo potrebo;

č) starši: ker je poklic »življenjsko« potreben; ker nimamo sredstev, da bi jo dali česa drugega učiti; ker se ji bo bolje godilo kot delavkam; ker je poklic za dekle primeren; da bo dobra gospodinja; izbrala sem ji poklic, ker mi (materi) ugaja; ker je boleha; ker se rada uči; ker se težko uči.

Na tak in podoben način je utemeljilo svojo poklicno izbiro 40 ali 8 % fantov, 20 ali 4 % staršev, 15 ali 3 % deklet in 67 ali 13 % njihovih staršev.

V. *Nesmiselni nagibi*: Semkaj prištevam vrsto nagibov, ki so jih v odgovorih navajali otroci in starši, ki pa pod običajnimi vidiki po svojem smislu ne morejo utemeljevati poklicne izbire. Nekateri fantje utemeljujejo svojo poklicno izbiro n. pr. takole: rad bi bil učitelj, da bi imel mnogo prostosti; učitelj, da bi zaslužil dosti denarja; mehanik, ker bi imel rad motor; šofer, ker avto vedno bolj izpodriva vozove; krojač, ker sem slabega zdravja; 11 leten fant bi bil rad mehanik, da bi prodajal kolesa; dečko v četrtem razredu ljudske šole želi biti politik, češ, da ima vpogled v mednarodno življenje; 12 leten fant bi hotel postati duhovnik zaradi stalne službe; nekdo bi hotel biti pek, ker rad jê kruh in nekdo krznar, ker potrebuje krznar malo orodja.

Izmed deklet bi hotelo biti neko dekle: uradnica, ker ima tuberkulozo in je uradniško delo lahko; frizerka, ker je poklic zabaven; uradnica, ker rada piše; zdravnica, ker ljubi zdravje; zdravnica, ker ji to ugaja; uradnica, da ne bo imela žuljavih rok; uradnica, da bo bogata; trgovska sotrudnica, ker jih je najmanj.

V tem smislu utemeljujejo poklicne želje starši takole: otrok naj bo: mehanik, ker ima veselje do aviatike; rokodelc, ker mu bo prišlo prav v državni službi; uradnik, ker ga boli noga; elektromonter, ker je slaboten; mornar, ker je delo lahko; stavbenik, da

bo na lahek način veliko zaslužil; železničar, ker se rad vozi; učiteljica, ker je bolehná; trgovka, ker rada tehta.

Na tak način je opravičilo svojo poklicno željo 75 fantov, 40 njihovih staršev, 52 deklet in 26 njihovih staršev.

VI. *Nemotivirane poklicne želje*: Semkaj spada — od skupnega števila — 96 ali 19 % fantov, 101 ali 20 % njihovih staršev in 31 ali 6 % deklet ter 83 ali 16 % njihovih staršev, ki na stavljena vprašanja po nagibu poklicne izbire niso odgovorili. To je predvsem omenjenih 41 otrok in 139 staršev, ki se tudi za nobenega izmed poklicev niso odločili, češ, premlad(a) sem, da bi se že mogel(gla) odločiti za poklic, ali: otrok je še premlad, preotročji i. dr., da bi vedeli, kaj bo iz njega. — Del teh pa navedenega klica ne zagovarja in se utemeljitve poklicne izbire vzdržuje.

Da bodo najvažnejši podatki omenjenih šestih skupin nagibov poklicne izbire preglednejši in da bo odgovor na vprašanje po medsebojni zvezi poklicnih nagibov razumljivejši, ponavljam omenjenih šest skupin v naslednji tabeli:

Tabela 2.

Nagibi pri izbiri poklica	Fantje	Starši	Dekleta	Starši
1. Rodbinski	30— 6 %	15— 3 %	26— 5 %	15— 3 %
2. Pristni	171— 34 %	236— 47 %	363— 70 %	249— 48 %
3. Gospodarski	90— 18 %	90— 18 %	31— 6 %	78— 15 %
4. Razni	40— 8 %	20— 4 %	15— 3 %	67— 13 %
5. Nesmiselni	75— 15 %	40— 8 %	52— 10 %	26— 5 %
6. Nemotivirane želje	96— 19 %	101— 20 %	31— 6 %	83— 16 %
Skupaj	502—100 %	502—100 %	518—100 %	518—100 %

Tabela nam kaže:

1. da je pri 1020 otrocih in 1020 starših izbiro poklica odločal:

I. Pristni nagib pri	1019 ali	49,75 %
II. Nemotivirana želja pri	311 ali	15,25 %
III. Gospodarski nagib pri	289 ali	14,25 %
IV. Nesmiselni nagib pri	193 ali	9,50 %
V. Razni nagibi pri	142 ali	7,00 %
VI. Rodbinski nagib pri	86 ali	4,25 %
Skupaj	2040 ali	100,00 %

2. Nagibi, ločeni po spolu:

Nagibi:	fantje	dekleta
I. Pristni	171	363
II. Nemotivirane poklicne želje	96	31
III. Gospodarski	90	31
IV. Nesmiselni	75	52
V. Razni	40	15
VI. Rodbinski	30	26
Skupaj	502	518

Vrstni red nagibov velja tedaj za fante, za dekleta ne. Drugo največje število pomenjajo pri dekletih »nesmiselni nagibi« in »rodbinski nagibi« stopijo na predzadnje mesto. — Največja razlika med dekleti in fanti je v navajanju pristnih motivov; 192 deklet več kot fantov utemeljuje svojo poklicno željo s pristnim motivom. (To je obenem edin primer, da dekleta po pripadnosti k eni vrsti utemeljevanj, po številu prese-gajo fante.) — Na drugi strani pa ne utemelji poklicne izbire 65 fantov več kot deklet, 59 fantov več navaja

gospodarske nagibe, 25 več razne nagibe, 23 več jih poklicne želje utemeljuje z nesmiselnimi nagibi in 4 več z rodbinskimi nagibi.

3. Med starši fantov in starši deklet z zgoraj ome-njenih vidikov ni omembe vrednih razlik.

Na osnovi teh medsebojnih primerjanj moremo ugotoviti, da predstavljajo »pristni nagibi« skoraj 50 % vseh drugih mogočih utemeljitev poklicnega iz-bora. Iz tega sledi in so do popolnoma enakih zaključ-kov prišli tudi v tujezemstvu, da si *polovica otrok svoj poklic izbere prav, druga polovica pa ga zgreši*. Vsi drugi poklicni nagibi so namreč napačni; razum-ljivo je sicer, da starši žele, da bi bili njihovi otroci čim bolj preskrbljeni in jih zato silijo ali jim sve-tujejo poklice, ki imajo, kakor pravimo, »bodočnost«. Toda poklic ima »bodočnost« le za tistega, ki se ga je *sposoben* temeljito izučiti in se nato *pošteno ter uspešno* v njem udeleževati. V toliko so torej gospo-darski nagibi pri izbiri poklica zgrešeni. Prav tako je z rodbinskimi nagibi: ta vidik je med mnogimi dru-gimi vzroki napačen predvsem zato: starši ali sorod-niki svetujejo ali odsvetujejo otroku določen poklic s svojega vidika, iz svojih izkušenj, brez nepristran-skega ozira na otrokove sposobnosti in lastnosti. Več ko dovolj je primerov za trditev, da ljudje, ki žive tesno povezani drug z drugim, drug drugega ne znajo in ne morejo nepristransko presojati. Kako se začu-dijo n. pr. starši, ko jim zdravnik pove, da ima njihov otrok ploske noge, stisnjene prsi, da je slep za barve, da ima slab vid, razširjeno srce i. dr. Leta in leta so vsak dan živeli z njim, pa tega niso opazili! Prav tako je z otrokovimi duševnimi lastnostmi, ki so še bolj skrite ko telesne in jih je zato še težje opaziti ali celo nepristransko presojati. — O nepravilnosti drugih utemeljevanj poklicnih želja nima smisla podrobneje razpravljati. — Zmožnost in nagnjenje sta edini opravičili izbranemu poklicu. Na raziskavanju teh dveh faktorjev temelji tudi delovanje sleherne poklicne svetovalnice, ki ji je geslo: pravi človek na pravo mesto.

S tem, da je polovica otrok svoj poklic prav ute-meljila, pa še ni rečeno, da si je poklic tudi prav izbrala. Če je n. pr. nekdo napisal, da želi postati elektromonter zato, ker ga ta poklic veseli, je to željo sicer prav utemeljil, bo pa lahko v tem poklicu kljub temu razočaran, ker ga mogoče ne pozna in bo po-klicno delo terjalo od njega nekaj drugega kot si je predstavljal, ko je izjavil, da ga poklic veseli. Zato ni poklicna svetovalnica potrebna le za tisto polovico otrok, pri katerih že na osnovi njihove poklicne želje sklepamo, da bodo poklic zgrešili, temveč tudi za ono, ki poklicne želje prav utemeljuje.

Drugo pomembno dejstvo pa je, da 192 deklet več kot fantov svoj poklic utemeljuje *prav*, iz česar skle-pamo (v skladu z izsledki mladinoslovja), da so de-kleta po svojem notranjem občutju mnogo bližja zdravim, naravnim in stvarnim življenjskim zahte-vam kot fantje.

III. Primerjava poklicnih želja z mogočostjo zaposlitve

V Ljubljani je po podatkih od junija 1939., ki jih je Banovinski poklicni svetovalnici in posredovalnici stavila na razpolago Zbornica za TOI, 1889 obrtniških

mojstrov, ki imajo skupno 1740 vajencev. 416 vajencem je končala učna doba leta 1939. in 508 vajencem bo končala leta 1940.

Normalne izpremembe v nastajanju, razvoju in odmiranju posameznih obrtniških poklicev zavise na eni strani od kulturnih in gospodarskih potreb kolektiva, na drugi pa od sposobnosti ljudi, ustvarjati zmeraj nove in zmeraj take izdelke, ki v kolektivu vzbujajo interes, povpraševanje, občutje nujnosti. Ta proces pa je — vsaj pri nas — zaenkrat še zmeraj počasen in potrebna so desetletja, da so znaki razvojnih izprememb opazni, znatni.

Tako je mogoče trditi, da so ljubljanski obrtniki sprejeli leta 1939. okoli 416 novih vajencev in jih bodo leta 1940. vzeli v uk približno 508.

Potreba po vajencih — letno od 400 do 500 — predstavlja tedaj verjetno konstanto, veljavno tudi za bodoča leta — če slovensko gospodarsko življenje ne bo deležno posebnih izprememb ali če ne bo utrpelo pomembnejših pretresov.

Tabela 3. prikazuje *maksimalno* in *minimalno* število vajencev, ki jih bodo mojstri posameznih obrti *predvidoma* letno sprejeli v uk.

T a b e l a 3.

O b r t :	Število mojstrov:	Sprejmejo letno vajencev od - do:
Lončarji, pečarji, keramiki	12	1—5
Steklarji, steklobrusci	9	1—2
Kovači in podkovači	12	1—3
Puškarji	3	0—1
Nožarji	1	0—1
Pilarji	2	0—2
Ključavničarji, str. ključavničarji	41	26—33
Izd. proizvodov iz pletene žice	1	0
Kleparji	54	5—23
Kotlarji	3	0—3
Livarji	3	0—1
Pasarji	8	1—4
Kovinski stiskarji	4	0—2
Zlatarji	10	0—4
Graverji, pečatarji	4	0—1
Galvanizerji	2	0—2
Mehaniki	40	4—24
Elektromehaniki	1	0—1
Precizni mehaniki	13	2—3
Optiki	6	0
Urarji	21	1—3
Izd. glasbenih instrumentov	9	0—1
Košarji	1	0
Kolarji	14	2—5
Sodarji	3	0—1
Mizarji, parketarji, lesni stru-		
garji, mod. mizarji	113	4—39
Kiparji	3	0—1
Usnarji	1	0
Sedlarji, izd. tov. sedel; torbarji;		
vozni ličarji in vozni tapetniki	29	1—15
Knjigovezi	21	1—8
Ščetarji	4	0—1
Vrvarji	2	0—2
Pozamentniki	2	0
Tapetniki in dekoraterji	26	2—7
Izd. prešitih odej	2	0

O b r t :	Število mojstrov:	Sprejmejo letno vajencev od - do:
Pozlačevalci pohištva, okvirarji	4	0—2
Tkalci	3	0—1
Pletilci	47	8—23
Krojači	162	43—54
Krojačice in šivilje	132	44—71
Izd. perila	17	2—4
Čevljarji	191	3—14
Rokavičarji	1	0
Izd. steznikov in pasov	2	0
Ortopedi in bandažisti	3	1—2
Dežnikarji	3	0
Klobučarji	3	0—1
Krznarji	13	4—7
Modistinje	44	16—21
Izd. umetnih cvetlic	2	0—1
Brivci, frizerji, kozmetiki	259	51—83
Izd. lepotic in vonjav	3	0
Mlinarji	1	0
Peki	69	11—19
Slaščičarji, medicarji, svečarji	30	3—8
Mesarji, klobasičarji, črevarji	126	10—26
Milarji	1	0
Cementarji	12	0—4
Krovci	12	0
Sob. slikarji, pleskarji, črkoslik.	68	15—29
Štukaterji	3	0—2
Tiskarji, litografi, klišarji	17	2—17
Fotografi	36	2—3
Inštalaterji vodn. in plin. naprav	36	1—11
Inštalaterji kurjave	9	1—5
Elektroinštalaterji	26	5—11
Stavbeniki	44	15—20
Zidarji, vodnjakarji	18	1—4
Tesarji	10	3—10
Kamnoseki	5	1—4
Dimnikarji	20	1—4
Vrtnarji	17	2—10

Nastane vprašanje, če bodo ta, čez dve, tri leta prosta vajeniška mesta krita s ponudbami, to je tedaj, ko bo del naših 1020 otrok stopal iz šol v razne obrtniške poklice.

Na to vprašanje nam odgovarja projekcija tabele 1. na tabelo 3., vendar je takoj v začetku potrebna malenkostna korektura: 1020 otrok predstavlja približno dve tretjini vseh tistih otrok, ki so bili leta 1939. v vseh četrtih razredih ljubljanskih ljudskih šol. Po indukciji pa moremo trditi, da bi tudi preostala tretjina otrok na stavljena vprašanja odgovarjala v smislu in duhu znanih dveh tretjin.

Iz tega sledi, da bo čez tri, štiri leta na razpolago ljubljanskim obrtnikom — če upoštevamo le otroške poklicne želje — približno 570 vajencev in vajenk (290 vajencev in 280 vajenk). Število obeta, da bodo ponudbe vajenških mest krite s povpraševanjem, da se je že danes za razne obrtniške poklice odlóčilo zadostno število fantov in mogoče za malenkost preveliko število deklet.

To je prvi, grobi zaključek projekcije obeh tabel.

Ob podrobnejši primerjavi obrtniških poklicev, ki v Ljubljani obstajajo in ki letno potrebujejo vajencev ter vajenk, in obrtniških poklicev, ki so si jih 10 do 13 letni otroci izbrali, pa opazimo, da je posameznih

obrotnih skupin znatno več kot jih omenjajo otroci. Tako nihče izmed otrok noče biti n. pr. steklar, puškar, nožar, pilar, kotlar, livar, pasar (1—4 vajence letno!), kovinski stiskar, zlatar (do 4 vajence letno!), graver, galvanizer, kolar (2—5 vajencev letno!), sodar, ščetar, vrvar, pozlačevalec pohištva, okvirar, pletillec, izdelovalec perila, klobučar, izdelovalec umetnih cvetic, cementar (0—4 vajence letno!), štukater, fotograf, inštalater kurjave (1—5 vajencev!), tesar (3 do 10 vajencev!) in kamnosek (do 4 vajence letno!).

Nekaj izmed teh poklicev je resnično takih, ki že počasi prehajajo ob svojo veljavo, ki odmirajo, ker so njihove izdelke prevzele v izdelavo tovarne in stroji. Večina pa je živih, še potrebnih poklicev, ki vajencev potrebujejo in jih *vsako leto tudi dobijo*.

Od kod pa bodo te obrti dobile vajenški naraščaj čez tri, štiri leta, če verjamemo poklicnim željam otrok, navedenim v tabeli 1.?

Za primer naj omenim dva poklica, po katerih je povpraševanje največje: mehanikov je 71, po indukciji za 1500 otrok 107, predvidoma pa jih bo potrebnih največ 24; ostanek 83; in šivilj 127, po indukciji za 1500 otrok 190, potrebnih pa bo največ 71; ostanek 119.

Iz tega nujno sledi odgovor: Učni naraščaj za poklice, ki jih otroci ne omenjajo, se bo po potrebi jemal iz ostankov naraščaja, ki zaradi prevelikega povpraševanja po učnih mestih v zaželenih poklice ne bodo mogli. Tako bodo mehaniki postajali: pasarji, kolarji, tesarji, kamnoseki i. dr., šivilje pa frizerke, fotografke, izdelovalke umetnih cvetic i. dr. To se pravi, da bodo pod pritiskom razmer otroci postavljeni pred dejstvo, da se bodo morali lotiti poklica, na katerega prej še nikoli niso mislili, ki ga po takem sploh ne poznajo. Otrok bo prišel v poklic, ki mu je tuj, ki ga zato ne zanima in mu torej od vsega početka manjka osnovnega pogoja za uspeh v poklicu. Zato bi bila naloga vseh, ki imajo opravka z mladino, da v teku razvoja ustvarijo v otrocih pripravljenost, da jih pozanimajo, informirajo o vrsti poklicev, na katere mladina sama ne misli, ki pa poklicni naraščaj potrebuje.

IV. Poklicna miselnost okolja

Iz vseh navedenih dejstev pa smo spoznali tudi že poklicno miselnost našega okolja, ki jo moremo izraziti na kratko:

Poklicne želje in utemeljitve otrok ter njihovih staršev so v skladu z duhom časa utesnjene, resne, stvarne, dejal bi, boječe. Težnja, hoditi po uglajenih, solidnih poteh, čim manj tvegati, pa vsaj za silo živeti, je več ko opazna. Bolni primeri, ki izpadajo iz večinskega okvira, pričajo o nevzgojenosti in nestvarnem odnosu do vsakdanjega življenja, do njegovih zahtev in potreb. — Te oznake, ta dejstva so razumljiva, ne obetajo pa razmaha, napredka, bodočnosti,

kar je za milijonski narod negativna postavka. Poklicnemu življenju je statika tuja: je napredek, razvoj ali nazadovanje, propadanje; krivuljast, sunkovit razvoj konjunktur in kriz zadnjih let je poklicnemu življenju skrajno škodljiv. Želimo si solidne, naravne rasti in menimo, da gre v našem primeru za rast v globino, bolj za kakovost izdelkov (s čimer je teža položena prav na obrt), kot pa za količnost. Milijonski narod more uspešno tekmovali z drugimi narodi z dleti, žagami in pilami, težko kdaj s tekočimi trakovi.

Zveza staršev z otroki, medsebojen kontakt v vprašanjih poklicne izbire sicer obstaja, pa pogosto na napačnih podstavah in je pomanjkljiv ter površen; v mnogih primerih pa o takem kontaktu sploh ne moremo govoriti: starši in otroci hodijo drug mimo drugega brez razumevanja za enega izmed najvažnejših vprašanj slehernega človeka.

Ponudbe vajenških mest bodo *predvidoma* krite s povpraševanji. Razlika v poedinih primerih — več povpraševanj kot ponudb in narobe — je negativen pojav. Vzrok mu je pomanjkanje poklicne vzgoje, sistematične priprave otrok na poklicno življenje, predvsem pa preohlapno, premalo povezano, netrdno in nenačrtno gospodarsko življenje. — Posebno pozornost zahteva vprašanje ženskih poklicev, ki so po naših dognanjih še zelo nerazčlenjeni, nerazviti, v začetni razvojni fazi. Treba je ustvarjati nove ženske poklice in tudi dekletom dajati vso mogočnost razvoja in polnega izživljanja sil na posameznih področjih. S tem ni rečeno, da naj zasedajo dekleta moške poklice. Pač pa to, da jih je treba navajati v razmeroma nerazvite in po delavkah premalo zasedene poklice, ki se ženski duševni in telesni konstituciji najbolj prilagajajo.

Če izvzamemo iz poklicne miselnosti našega okolja nekakšno kolektivno bolezen, ki obstaja v utesnjenih odnosih do poklicnega življenja, se vsi negativni primeri poklicnih želja, njihovih utemeljevanj, medsebojnih odnosov otrok in staršev strnejo v eno: *pomanjkanje poklicne vzgoje*.

Potrebna je načrtna poklicna vzgoja, ki naj bi obstajala v stalnem pripravljanju otrok na poklicno življenje; otroke je treba poučevati o tem, kakšne poklice imamo, kaj se v poedinih poklicih dela, kakšne so dobre in kakšne slabe strani poklicnega udejstvovanja, kakšne telesne in kakšne duševne sposobnosti terjajo poedini poklici i. dr. — Če otrok na koncu leta ve, koliko milimetrov ima kilometer, naj bi vendar vedel še to, kje in kako bo preživel več ko polovico svojega zavestnega življenja in kaj je potrebno, da mu to življenje ne bo pretežko, da bo vsaj do mogočih meja srečen ter zadovoljen v svojem poklicu.

Poklicna vzgoja je nujna. To je osnovna zahteva ekonomije narodnih sil in to je podlaga načrtnemu gospodarstvu s človeškimi duševnimi in telesnimi silami.

NOVO MESTO

Foto: prof. Fr. Veselko

OB USTANOVITVI „MUZEJSKEGA DRUŠTVA ZA POLITIČNA OKRAJA KRŠKO IN BREŽICE“ V KRŠKEM

U N I V. P R O F. D R. B. S A R I A

Dne 30. septembra 1939. se je v posvetovalnici mestnega gospodarskega odbora v Krškem ustanovilo Muzejsko društvo za okrožje Krško—Brežice—Sevnica s sedežem v Krškem. V Krškem se bo osnoval tudi lokalni muzej, in sicer je v ta namen že določena lepa baročna cerkev sv. Duha, nekdanja »špitalska cerkev«. Delokrog novega muzejskega društva je od strani kr. banske uprave določen tako, da ne bo konkurence z Narodnim muzejem v Ljubljani. Novo društvo pa čaka še druga velevažna naloga: Varstvo raznih zgodovinskih spomenikov na terenu. Pričujoči članek ima namen, opozoriti na posebno skupino teh spomenikov, na poznoantične utrdbe v okolici Krškega.

Antične utrdbe v okolici Krškega

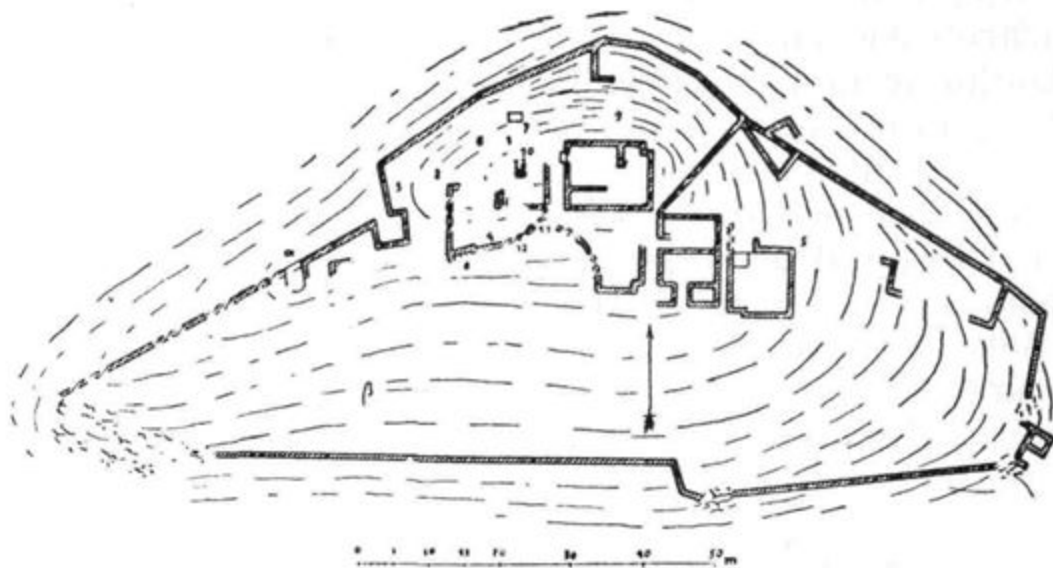
Krško polje, kot nadaljevanje velike panonske ravnine, kaže že po svoji zemljepisni legi iz tega velikega evropskega rezervoarja v Italijo potujočim narodom in plemenom prirodno smer preseljevanja. Mnogoštevilne prazgodovinske najdbe na robu Krškega polja in dalje na Dolenjskem nam jasno kažejo prastaro pot, po kateri so se premikali različni narodi in plemena. Vse kaže, da so bili prvi stalni naseljenci Iliri, katerim pripisujemo velike utrdbe ob robu Krškega polja, kakor na pr. Libno, Gradišče pri Vel. Malencah itd. Toda ne le kot prehodna cesta od vzhoda proti zapadu ima ta kraj svoj pomen, ampak se je tu tudi zajezilo preseljevanje Keltoev, usmerjeno od zapada proti vzhodu. Kelti so tukaj prvič naleteli na gostejšo ilirsko naselitev, ki je preprečila sklenjeno keltsko kolonizacijo v vzhodni smeri. Tu na Krškem polju se je naselilo keltsko pleme Latobikov in ustanovilo svoje »novo mesto«, to je Nevio-dunum. Sledeča rimska naselitev je vse ostanke starejšega keltskega mesta očitno tako temeljito odstranila, da vsaj do sedaj niso našli nobenega sledu o njih. Morda bodo sistematična izkopavanja prinesla večjo jasnost, istotako pa natančno opazovanje in registriranje vseh slučajnih najdb, kar bi bila zelo hvalevredna naloga novega muzejskega društva.

Ni namen teh vrstic, podati zgodovino rimskega mesta, ki nadaljuje starejšo keltsko naselbino. Z ene strani manjkajo do sedaj sistematična izkopavanja v Neviodunu, z druge strani pa zgodovina mesta ne more zabeležiti bog ve kakšnih dogodkov. Mesto namreč ni imelo takega pomena za rimsko državo kakor na pr. Poetovio (Ptuj) ali Siscia (Sisak). Imelo tudi ni kake vojaške posadke. Šele ob začetku 3. stoletja po Kr. se tu ustanovi večja orožniška postaja (beneficarii consulares), ki so se rekrutirali iz obeh zgornjepanonskih legij.¹

Ko je v drugi polovici 3. stol. postal pritisk sovražnikov na meje rimske države večji in večji in ko so

obdali sam Rim z novim močnim obzidjem, je tudi stara prehodna cesta v Italijo, ki je tekla po Krškem polju in skozi tkzv. Brežiška vrata, dobila svoj stari pomen. Na Gradišču pri Vel. Malencah, točno tam, kjer so stale že prazgodovinske, halštatske utrdbe, se zgradi sedaj močna trdnjava, ki ima nalogo braniti prehod čez Krko.² Točnega datuma, kdaj se je to zgodilo, še ne poznamo; morda pod cesarjem Dioklecianom, morda pa že malo prej. Ob istem času so utrjevali s kohortnimi kasteli tudi prehod čez Kras med Vrhniko in Ajdovščino. Ali vsi ti ukrepi, kakor sploh vsa ta naravnost edinstvena reorganizacija rimske države pod Dioklecianom in Konstantinom, so propad le odložili, nikakor pa ne preprečili. Konec 4. ali na začetku 5. stoletja se obnovijo utrdbe pri Vel. Malencah, podobno kakor se ob istem času zgradijo dolgi obrambni zidovi nad Vrhniko. Nad starejšim obzidjem se postavljajo kvadratični stolpi, a izven obzidja močni kontrafori, ki naj bi ojačili obzidje. Na jugovzhodu dobi trdnjava nova vrata, ki jih branita levo in desno močna stolpa. V notranjosti pa se sezida majhna krščanska cerkev, prva do sedaj odkrita na kranjskih tleh. Trdnjava ima ogromen obseg, dolga je ca. 440 m, široka na najširšem mestu ca. 300 m. Zidovi so skoraj 2 m debeli. V notranjosti niso našli razen cerkve nobene druge stavbe. Posadka je bivala najbrž v lesenih barakah ali pod šotori. V poznejšem času pa rimska država ni imela več moči, da brani svoje meje z lastnimi ljudmi in je najela za to službo predvsem germanska plemena. Poznoantični pisatelj Prokop pripoveduje, da je cesar Justinian I. 546. po Kr. izročil Langobardom utrdbe ob panonski meji. Prav gotovo je med njimi tudi Gradišče pri Vel. Malencah. Izkopavanja na tem mestu, ki sem jih prevzel v glavnem v letih 1929. in 1930., so pokazala, da so kmetje sistematično odkopavali obzidje, da bi dobili stavbni material. Mlin pri mostu čez Krko je na pr. ves sezidan iz materiala, ki so ga dobili na gradišču. Zelo hvalevredna naloga novoustanovljenega Muzej-

² Saria, Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo X, 1929., 11 sll, in XI, 1930., 5 sll.

Poznoantične utrdbe nad Vranjem pri Sevnici

¹ O Neviodunu glej: B. Saria, Pauly-Wissowa, Realencyklopädie der klass. Altertumswissenschaft, XVII, 152 sll.; Ložar, Glasnik Muz. društva za Slovenijo XV, 1934., 82 sll.

Pogled na Gradišče pri Vel. Malencah. V ozadju Krško polje, kjer leže razvaline Nevioduna

skega društva v Krškem bo prevzem varstva nad tem zgodovinsko tako važnim spomenikom. Najbolj ohranjena so bila vrata proti jugozapadu. Nameravano je bilo konzerviranje vrat, ali manjkala so sredstva. Zemljišče, na katerem stojijo, je že lastnina Narodnega muzeja v Ljubljani.

Širša krška okolica ima še druge poznoantične utrdbe, toda čisto drugačnega značaja. To je tkzv. Ajdovski gradec nad Vranjem pri Sevnici. Severno od vasi na strmem hribu, ki se dviga približno 100 m nad dolino Lončarskega potoka, se nahajajo razvaline manjše poznoantične trdnjave, ki so jo odkopavali pod vodstvom rudarskega svetnika E. Riedla v letih 1901.—1905.³ Riedl sam ni bil stalno navzoč, zato niso vsi problemi rešeni. Tudi na tem mestu so še potrebna sistematična izkopavanja, toda le pod vodstvom strokovnjaka. Sodeč po vsem, kar se je našlo, gre tu za utrdbe čisto drugačnega značaja kakor pri Vel. Malencah. Izgleda namreč, da so se zadnji ostanki romanskega prebivalstva zatekli v to samotno dolino in iz različnega materiala, iz nagrobnikov, posvetilnih kamnov itd. sezidali zasilno trdnjavo. Obzidje je komaj 60—80 cm debelo. Zadnji novci, ki so se tu našli, so iz 7. stol. po Kr. Pod vznožjem hriba so se našli grobovi.

Novo muzejsko društvo v Krškem ima, kar se tiče starin, zelo bogato okolico. Upamo, da bodo ti zgodovinski spomeniki imeli v društvu svojega vestnega varuha. V interesu znanosti pa želimo, da se nova izkopavanja prepustijo le strokovnjakom.

Če se naloga novega Muzejskega društva tako pojmuje, potem bo prav gotovo zelo koristen pomagač arheološke znanosti. Znanstveniki vedo zelo dobro, koliko se morajo zahvaliti ravno lokalnim muzejem. Lokalni muzeji so tesno povezani s svojo okolico. Kjer dobro funkcionirajo, je tudi zanimanje ljudstva za preteklost in za starine dotičnega kraja veliko bolj živo kakor drugod. In nič ne more znanstveniku bolj pomagati pri raziskovanju kakor živ interes samega ljudstva. Eno pa mora biti izključeno: Nepotrebno tekmovanje s centralnim, odnosno pokrajinskim muzejem. Eden in drugi ima svoje posebne naloge, ki jih je ravnatelj dr. Mal ob priliki prve kulturne kon-

ference slovenskih mest 24. novembra 1935. točno orisal (glej Kroniko III, 1936., 74). Ti muzeji naj zbirajo predmete, ki so važni za čisto lokalno zgodovino kraja. Razumljivo je, da se lokalni muzeji potegujejo tudi za različne arheološke predmete, ki so se našli na njihovem področju. Vendar pa se mora pri tem upoštevati, da so taki predmeti za lokalni muzej manjšega pomena kakor za centralni. Glavni obiskovalec lokalnega muzeja, povprečni meščan, ki se sicer lepo zanima za svojo domačo zgodovino, jih ne bo mogel pravilno ocenjevati, medtem ko so ti predmeti v okviru celotne provincialne kulture, ki jo predstavlja centralni muzej, čisto drugega pomena. Razen tega je znanstveniku, zlasti inozemskemu, včasih nemogoče obiskovati vse male muzeje. To seveda ne izključuje, da centralni muzej lahko odstopi iz svoje zbirke to ali ono dubleto, ki mu je nepotrebna in razbremeni svoje shrambe. Pri lokalnem muzeju je pa vedno nevarnost, da mu zmanjka potrebnih sredstev za konserviranje in restavriranje, kar je posebno pri arheoloških objektih velevažno. Da so ti v centralnem muzeju bolj varni kakor v majhnem lokalnem, ki nima zadostnega nadzorstva, je splošno znano. Največja nevarnost pa, ki grozi našim lokalnim muzejem, je pomanjkanje sposobnih ljudi, ki bi bili odgovorni za zbirke. Prvotno navdušenje pojema kakor povsod na svetu. Osebe, ki so se res brigale za muzej in si s tem stekle velike zasluge, izumirajo ali zapustijo svoj dosedanji delokrog, ni pa mogoče najti človeka, ki bi prevzel njihovo nasledstvo. Zbirke se zavržejo ali se sploh likvidirajo itd. Ta nevarnost grozi danes celo našim največjim lokalnim muzejem, kljub temu, da uživajo v znanstvenem svetu že velik sloves. V majhnem mestu pa je ta nevarnost še večja.

Upamo, da Muzejskemu društvu v Krškem nikdar ne bo grozila ta nevarnost in da se bodo vedno našli ljudje, ki bodo z veseljem in z navdušenjem delali na polju domoznanstva.

Gradišče pri Vel. Malencah

³ E. Riedl in O. Cuntz, Jahrbuch für Altertumskunde III, 1909., 1—34.

PETDESET LET MESTNE HRANILNICE V LJUBLJANI

1. oktobra 1939. je preteklo petdeset let, od kar je začela poslovati Mestna hranilnica v Ljubljani. Uprava Mestne hranilnice je ob tej priložnosti izdala lepo spominsko knjigo, iz katere posnemamo sledeče podatke.

Ustanovil je ta, danes največji slovenski denarni zavod v zvezi z naraščajočo težnjo za gospodarsko organizacijo slovenskega naroda ljubljanski občinski svet. Že na prvi seji novega, prvega slovenskega občinskega sveta po volitvah l. 1882. je po dogovoru z Iv. Hribarjem stavil predlog za ustanovitev mestne hranilnice občinski svetnik dr. Alfonz Moschè, čigar predlog je kljub odporu nemških članov občinskega sveta dobil večino. Pravila je izdelal hranilnični odsek občinskega sveta in jih predložil občinskemu svetu 11. sept. 1883. Dobila so potrebno večino in bila predložena deželni vladi v odobritev, na katero pa je bilo treba čakati skoro 6 let. Dne 8. nov. 1886. je kranjski deželni odbor sprejel deželni zakon, na podlagi katerega je mestna občina prevzela splošno in posebno poroštvo za bodočo mestno hranilnico. Vlada je pravila potrdila šele 15. jan. 1889. Med tem so se izvršile vse priprave, izvoljen je bil tudi prvi predsednik Fr. Ks. Souvan in se je dne 1. okt. 1889. izvršila slovesna otvoritev hranilnice, ki je začela poslovati isti dan ob 9. dopoldne.

Kljub težavam, ki jih je morala v prvih letih premagati, je naglo napredovala in je po desetletnem obstoju dosegla stanje s 15.073 vlogami v znesku 14.403.664'86 K. Ves denarni promet od ustanovitve do 1899. je znašal 197.875.051 K 10 h; lastnega premoženja pa je prigospodarila K 249.138'10. Imela je 4880 hipotečnih dolžnikov, ki so dolgovali skupno K 8.721.980'34, občinska posojila, ki jih je do takrat dala raznim slovenskim občinam, pa so znašala K 1.134.308'22.

V drugem desetletju je denarni promet tako naraščal, da je ob dvajsetletnici v letu 1906. dosegel že K 58.135.626'88. Dne 9. maja 1908. je naznanila slovenska zastava, izobešena na hranilničnem poslopju, da so vloge prekoračile vsoto 25.000.000 K. L. 1905. se je s 1. majem preselila v novo reprezentativno poslopje v Prešernovi ulici, ki ga je zgradilo podjetje Filip Zupančič po načrtih arhitekta Jos. Vancaša. Iz Mestne hranilnice je izšla tudi misel ustanovitve Zveze jugosl. hranilnic, ki je začela poslovati l. 1910.

V zadnjih predvojnih letih se vidi občuten padec denarnega prometa, ki je l. 1913. dosegel že znižanje na 41.000.000 K.

Vojni in povojni pretresi so močno spremenili pojmovanje nalog Mestne hranilnice. Tako je dala leta 1919. 4.000.000 K posojil mestni občini za nakup živil, 1920. pa žitnoprometnemu zavodu in Vnovčevalnici za živino in mast v Ljubljani kredit do zneska 15 milijonov. Mnogo je storila tudi za omiljenje stanovanjske krize. L. 1928. je bilo v Ljubljani že okrog 1500 hiš, na katerih je bila vknjižena. Vloge so stalno napredovale in dosegle svoj višek tik ob nastopu sve-

točne gospodarske krize l. 1931. 472.225.000 din. V smislu zaščitne uredbe, ki jo je izdala vlada 26. dec. 1932., je tudi Mestna hranilnica sklenila s 1. jan. 1933. urediti izplačevanje vlog po določeni lestvici, nove vloge pa je izplačevala brez vsakega pridržka. To dejansko zaščitno stanje, ki je 1. marca 1934. postalo tudi formalno, je trajalo do 31. marca 1938. Do konca l. 1938. so po padanju ali valovanju od 1931. dalje, ko so znašale 478.991.988 din, narastle zopet na 406.848.693 din. Dne 1. aprila 1938. so bile popolnoma oproščene vloge do 100.000 din; z lastniki višjih vlog pa je bil sklenjen sporazum, da se jim te vloge najkasneje v treh letih izplačajo. Tako je stopila Mestna hranilnica ljubljanska kot prvi slovenski denarni zavod iz zaščite.

Da bi čimbolj pospeševala smisel za varčevanje med mladino, je v začetku l. 1935. sklenila, da bo vsako leto podarila »v priznanje pridnosti in v vzpodbudo k varčevanju med mladino« najboljšemu učencu ali učenki v vsakem razredu vseh šol na ozemlju Ljubljane posebno vložno knjižico — »zlati knjižico« — z vlogo 50 din. Te vloge so izplačljive ob polnoletnosti nagrajenca. Do svojega jubileja je izdala 1725 takih vložnih knjižic v skupnem znesku 86.250 din. Na enak način je sklenila obdarovati vsakega novorojenca in izdala takih knjižic 1365 v skupni vrednosti 68.250 din.

Kmetu je pomagala s tem, da je odstopila Privilegirani agrarni banki 280 kmetov dolžnikov v skupnem znesku din 8.890.494'20 in pri tem izgubila na obrestni razliki oziroma odpisala 3.119.168 din.

Od začetka svojega obstoja je dala Mestna hranilnica mestni občini ljubljanski okrog 150.000.000 din posojil. Ta posojila so bila porabljena za zidanje stanovanjskih hiš, za regulacijo Ljubljane, za ureditev cest, za električno železnico, za mestno klavnico in hladilnico, za gasilsko in reševalno postajo, za šolske zgradbe itd. Samo v zadnjih 5 letih je razdelila na podporah 2.300.000 din, za zgraditev nove mestne ubožnice pa je prispevala 5.000.000 din. Danes razpolaga z lastnim čistim premoženjem v vrednosti nad 20.000.000 din in s pokojninskim skladom svojih uslužbencev v višini 8.468.885 din.

Vodstvo hranilnice predstavljajo upravni odbor, katerega člane voli za dobo 3 let občinski svet, in ravnateljstvo.

V okviru hranilnice deluje že 31. leto tudi Kreditno društvo Mestne hranilnice ljubljanske, ki služi predvsem interesu ljubljanskih obrtnikov in malih trgovcev.

Mestna hranilnica ljubljanska je bila v vseh 50 letih svojega obstoja važen činitelj slovenskega in posebej ljubljanskega gospodarskega življenja. Ona je nekaka idejna matica slovenskih mestnih hranilnic, ki so ji sledile in katerim je postala zgled: Kranj 1893., Novo mesto 1894., Radovljica 1896., Kamnik 1901., Črnomelj 1905., Postojna 1907., Idrija 1907., Kostanjevica 1907. in Vrhnika 1909.

Vprašanje preskrbe mest z mlekom se je obravnavalo dosedaj v naši državi le prav malo. Ljubljana se je začela intenzivneje baviti s tem problemom šele v zadnjem času in še to več ali manj zaradi dostave odnosno higijene pri producentih. Polemika se je vodila v dnevnem časopisju. Sedaj izhaja v Ljubljani celo »Slovenski mlekarski list«, po katerem se moremo poučiti, kaj bi bilo potrebno urediti in kako malo je prav za prav že urejenega. Tu tudi lahko vidimo, kakšne so razmere glede tega v drugih državah.

Aktualnost vprašanja preskrbe mesta z mlekom nam je popolnoma razumljiva, če pomislimo, da uživamo v večji ali manjši meri mleko od rojstva do smrti. Pri tem se začudimo, če pomislimo, kako malo je pri nas pravega zanimanja glede tega. Kako malo se Ljubljana interesira za mlekarstvo in kmetijstvo sploh, se vidi že iz tega, da ni mogoče dobiti nobene prave statistike. Dobimo sicer statistike živil, ki jih mesto potrebuje odnosno porabi, od kod in kako pridejo ta živila v mesto, za to se nihče ne briga, četudi je zelo važno.

Kontrolo po kvaliteti mleka, ki ga kmetice - mlekarice ali prekupci uvažajo v Ljubljano, izvršuje mestno tržno nadzorstvo skupaj s higienskimi zavodom, kjer se lahko prepričamo, da oskrbujejo producenti Ljubljano z mlekom, ki je včasih v manjši meri pomešano z vodo, huje pa je to, da premalo skrbe za pravilen dovoz s stališča higijene. Vsako jutro lahko vidimo na ljubljanskih ulicah, da način dostave mleka ni baš idealen. Na mnogih ročnih vozičkih in vozeh opazimo polne mlečne vrče med sočivjem in celo med kuretino. Na vozeh prelivajo mleko iz večjih posod v manjše, pri tem se pomeša mleku pogosto kajpada tudi oblak prahu, ki prihaja izpod metle cestnega pometača.

Z mlekarstvom je v neposredni zvezi tudi živinoreja. Ker je glavni vir živinoreje ravno dobro in donosno mlekarstvo, je to edina kmetijska panoga, pri kateri posredno sodeluje tudi kmet sam.¹ Važnost tega vprašanja je postala za Ljubljano zelo velika po odloku ministrskega sveta 5. sept. 1935., s katerim je bila dne 1. aprila 1936. izvršena inkorporacija nekaterih sosednjih občin večinoma kmetskega značaja; kajti čisto kmetijski teritorij mesta Ljubljane, ki je obsegal do tedaj okoli 3000 ha, se je povečal za okoli 2500 ha plodnih njiv in travnikov.²

Ker nimamo stalne celoletne statistike, po kateri bi mogli ugotoviti variiranje količine mleka v posameznih letnih časih, skoro ni mogoče reči, kdaj je dovoz mleka v mesto večji, kdaj manjši. Pisec članka v »Slovincu«³ pravi, da imamo poplave mleka zlasti v oktobru, septembra, juniju in maju. Seveda je to mleko v tem času »redkejš«, to se pravi, da vsebuje manj hranilnih snovi, kajti sveža krma poveča količino in zmanjša njegovo kakovost, medtem ko suha krma v zimski dobi množino sicer zmanjša, a je zato mleko mnogo boljše in »gostejše«, ker vsebuje več tolšče.

Moj namen pa ni, opisovati in razmotrivati, kako naj se mesto dobro preskrbi z mlekom, ali kako naj uredi, da bodo konsumenti in producenti zadovoljni, temveč le geografska proučitev razprostranjenosti vasi, ki pošiljajo mleko v mesto Ljubljano. Pri ravnateljstvu dohodarstvenega urada sem dobila podatke za 7 dni meseca novembra, in sicer za čas od 23. do 29. v letu 1936. To pa je edina podrobnejša statistika, ki jo imam; kajti, kakor sem že rekla, se Ljubljana ne briga za to, od kod je blago in kako je prišlo v mesto, njo zanima le njegova množina, ki jo ljubljanski želodec konsumira. Seveda nam taki podatki za natančno proučitev nudijo premalo. Zaradi pomanjkljive statistike pa zlasti za posamezne vasi ni mogoče dognati, ali mlekarstvo pri nas nazaduje ali napreduje.

Popis mleka so na mitnicah, ki so postavljene ob mestni meji, napravili po tehle obrazcih: 1. tekoča številka, 2. ime producenta, 3. bivališče, 4. kmetovalec — številka legitimacije, 5. trgovec, prekupec, 6. zadruga, 7. dnevna množina, 8. označba načina uvoza, t. j.: ročni voziček, voz s konjem, bicikel, tricikel, avto, železnica, tramvaj, nosi. Glede 3. in 4. točke naj omenim, da dobimo vtis netočnosti, ker popis navaja presenetljivo malo prekupcev. To pa se pojasnjuje na tale način: h kmetom se prištevajo vsi tisti, ki se izkažejo z legitimacijo, med njimi pa je po mnenju Obrsnela⁴ 40 % prekupcev. Svojo trditev utemeljuje s tem, da so se prekupci s tako legitimacijo lahko izkazali, da so kmetje. Ti prekupci pa najbrž vozijo poleg tujega tudi mleko iz lastnega hleva. Prav lepo bi bilo, če bi popis vseboval še število krav, ki jih pomolze tisti, ki preskrbuje Ljubljano z mlekom. Tako bi tudi lahko ugotovili kvaliteto živinoreje.

Kakor kaže ta popis, se s preskrbo Ljubljane z mlekom bavi 125 krajev: Bizovik, Dobrunje, Fužine, Sp. Hrušica, Zg. Hrušica, Sostro, Zadvor, Devica Marija v Polju, Zg. Kašelj, Sadina vas, Slape, Studenec, Vevče, Sp. Zadobrava, Bršča, Beričevo, Dolsko, Dragomelj, Hrastje, Jarše, Obrije, Sv. Jakob, Podgorica, Pšata, Sneberje, Šmartno, Tomačevo, Črnuče, Dobrava, Gor. Gameljne, Srednje Gameljne, Sp. Gameljne, Gmajna, Ježa, Ježica, Koseze, Moravče, Mala vas, Nadgorica, Podboršt, Prevoje, Radomlje, Rašica, Stožice, Šenkov turen, Trzin, Kleče, Koseze, Savlje, Brnik, Brod, Dvor, Dolnice, Glince, Guncle, Bukovica, Dobruša pri Vodica, Polje pri Vodica, Hraše, Medno, Naklo, Podgora, Poljane, Pržanj, Gor. Pirniče, Kamna gorica, Repnje, Skaručna, Stanežiče, Sp. Pirniče, Selo, Škofja Loka, št. Vid, Šmartno pod Šmarno goro, Tacen, Trata, Utik, Vodice, Vižmarje, Zavr, Cep, Podutik, Bokavce, Kozarje, Stranska vas, Šujca, Vrhovce, Draževniki, Dobrova, Gaberje, Razor, Dragomer, Brezovica, Log, Lukovica, Notranje gorice, Vnanje gorice, Podsmreka, Črna vas, Lipe, Hauptmanca, Babna gorica, Ižanska cesta in cela vrsta stradonov: Ilovški, Jeshor, Knezov, Mihov, Lahov stradon in Volarjev stradon, dalje Perucijeva cesta, Na požaru, Jurčkova pot, Dolenjska cesta, Matena, Tomišelj, Ig, Predoslje, Pleši-

¹ »Slovenski mlekarski list« I., št. 4, str. 63.

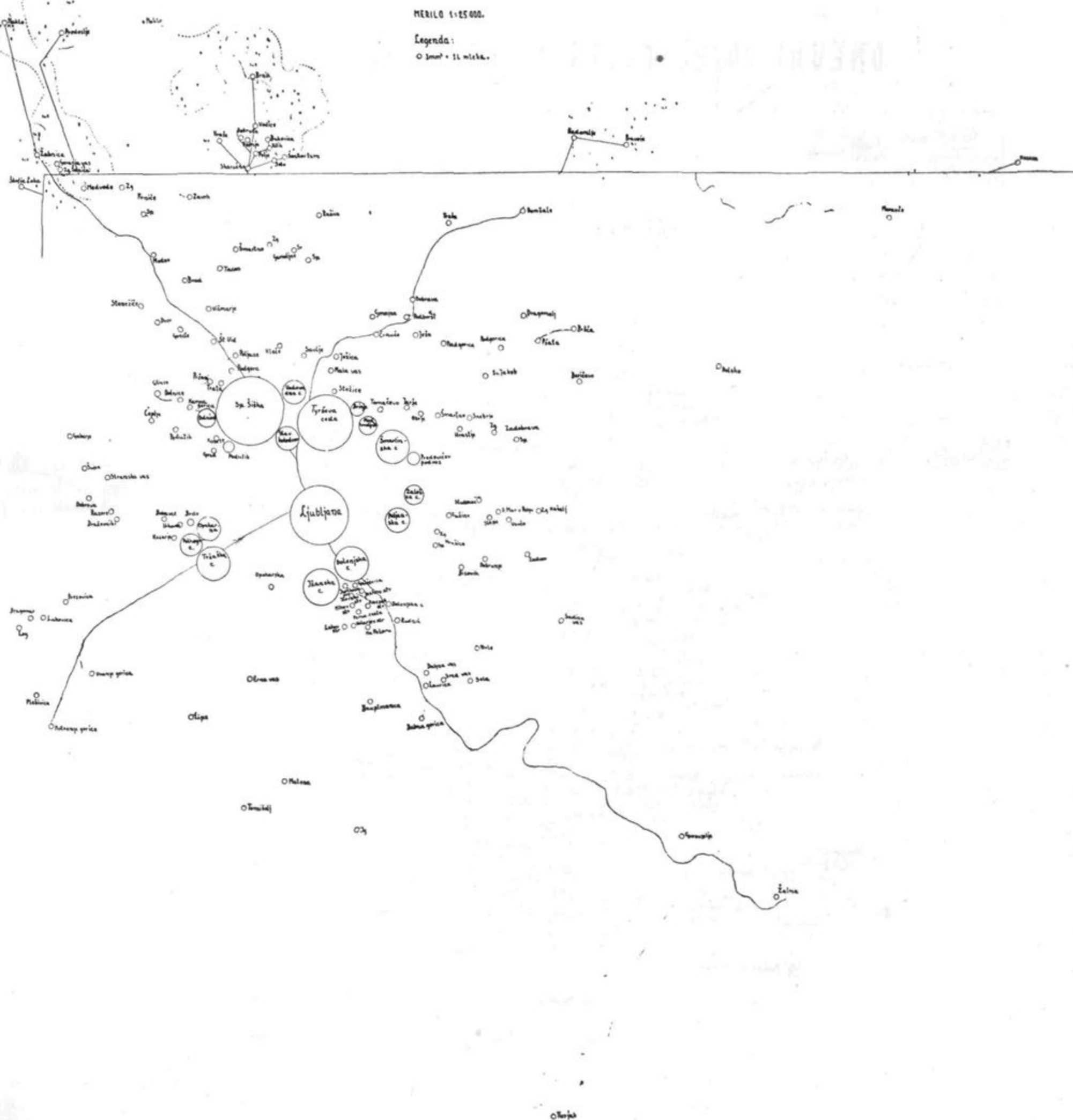
² »Kronika« II., št. 3, str. 232.

³ »Slovenec« 26. IV. 1936.

⁴ Obrsnel, dopisnik članka v »Slovincu« 14. III. 1937.: »Preskrba Ljubljane z mlekom«.

DOVOZ MLEKA V LJUBLJANO.

I

vica, Grosuplje, Žalna, Domžale, Medvode, Srednja vas, Zgor. Senica, Sora in Žabnica.

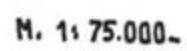
Na osnovi zbranih podatkov sem izdelala štiri priložene karte.

Na prvi veliki karti so vasi, ki se udeležujejo prekrbe Ljubljane z mlekom. Karta je zrcalo moči posameznih mitnic. Izdelana je v merilu 1 : 25.000, označene so tudi glavne ceste, ki bi prišle v poštev, in železnice. Težava je bila pri vnašanju zelo oddaljenih krajev, kot je Naklo, Predoslje, Brnik, Vodiška oko-

lica, Prevalje, Radomlje in Škofja Loka. Te sem vnesla izven okvira.

Z drugo karto sem skušala prikazati množino mleka, ki ga konsumira mesto vsak dan. Karta je izdelana po metodi Dr. Gerove gostotne karte. Na njej znači vsaka pika 5 l mleka. Ker sem iz danih podatkov izračunala množino mleka vsega tedna in jo delila s 7, sem dobila povprečno množino uvoženega mleka na dan. Pri številih, ki niso deljiva s 7, sem uporabila aritmetično metodo z običajno korekturo. Enako sem ravnala tudi pri določanju števila pik.

II

Tretja karta kaže količino mleka, ki pride povprečno na dovoznika. Izdelana je zaradi medsebojnega razmerja po isti metodi, tako da se pokaže relacija vse množine s količino, ki pride na posameznika, ki dobavlja mleko mestu Ljubljana.

Četrta karta predstavlja vozila. Ker ima vsako vozno sredstvo svoj znak in ker vsak producent na svoj način dobavlja Ljubljani mleko, tudi lahko ugotovimo, koliko oseb se iz posamezne vasi ukvarja z dovozom.

Pripomniti moram, da so zadnje tri karte prirejene po merilu 1 : 75.000.

Ker sem se pri svoji študiji omejila v prvi vrsti na geografsko proučitev, preidem takoj k tolmačenju kart.

Za osnovo sem vzela veliko karto, ki nam pokaže predvsem, koliko mleka je zabeležila posamezna mitnica. Pri obdelavi sem se ravnala po geografski razporedbi tako cest, kakor tudi vasi. Skušala sem podati, kolikor se da, točno sliko o vsaki vasi glede na vso množino izvoženega mleka, dalje glede na količino, ki pride povprečno na dovoznika, kakor tudi na prevozno sredstvo. Vasi, ki dobavljajo mestu mleko posredno po kraju, v katerem je mlekarska zadruga, sem označila z njih začetno črko.⁵ Področje zadruga sem obdala s črto, da se vidi obseg teritorija. Za zadruge v Naklem sem vzela črtasto črto, da se njeno področje bolje razloči, ker imamo vmes delokroge tudi drugih zadrug, tako n. pr. Predoslje in Brnik. Da bo slika o količini mleka, ki ga posamezna vas premore za izvoz, jasna, sem razdelila vse vasi v 61 skupin, ki sem jih porazdelila po številu pik na II. karti.

Preden pridem k statistični obdelavi dovoza mleka v Ljubljano, naj se ustavim pri Ljubljani sami. Količino mleka, ki jo premorejo kmetje-meščani, je zelo težko določiti, ker nam nudijo mitnice le podatke o količini mleka, ki prihaja v mesto od zunaj, a podobnega popisa za mesto nimamo. Prav tako ni mogoče reči, koliko je kmetij, ki sploh prodajajo mleko. Pisec članka v »Slovenecu« navaja za take kmete količino 4000—5000 l.⁶ Ker nimam drugih virov, pa bo ta nemara kar dober, sem se pri primerjavi vasi, ki so v neposredni bližini mesta, n. pr. s Kozarjami, odločila za povprečno število 4500 l. V resnici konsumira mesto iz kmetij mestnih kmetov več mleka. Zato sem snov o količini mleka, ki prihaja iz Barja, obdelala posebej. To pa sem storila zato, ker sta mitnici na Ižanski in na Dolenjski cesti pomaknjeni na mejo ožjega mestnega gradbenega okoliša.

Pri navajanju mitnic bi mogli dobiti zanimivejšo sliko, če bi se bilo mogoče zanesti na podatke glede količine po prekupcih uvoženega mleka. Ker pa to iz že navedenih razlogov ni mogoče, sem vzela količino, ki jo je zabeležil mitniški urad.

Po podatkih o tem popisu dobimo tole sliko:

Na važnih točkah komunikacijskih žil so od mitniških uradov, ki so postavljeni ob mestno mejo, zabeležili količino in način dovoza mleka v Ljubljano tile: na Tyrševi cesti, Vodovodni cesti, uradi: Spodnja

Šiška, Dolnice, Podutik, Gozd, Brdo, Opekarna, na Polhograjski cesti, Tržaški cesti, Opekarski cesti, Ižanski cesti, Dolenjski cesti, dalje na Poljanski cesti, Zaloški cesti, Predovičev podvoz, na Šmartinski cesti, Med hmeljniki, Brinje in urad na glavnem kolodvoru.

Mitnica na Tyrševi cesti je zabeležila 3517 l ali 13,77 % vsega mleka, ki ga Ljubljana porabi. Pripeljalo ga je 86 kmetov, 2 zadrugi in 10 prekupcev, slednjih je bilo najbrž več iz že navedenega razloga, da prekupčevalci uporabljajo kmečke legitimacije. To velja za vse mitnice.

Takoj na mestni meji je vas Stožice, od koder dovažajo 10 mlekaric direktno od kmeta 163 l mleka na 9 ročnih vozičkih in 1 vozu s konjem. Povprečna količina, ki pride na vsako mlekarico, je 16 l (dejansko pride na posamezne mlekarice od 7 l do 34 l mleka). Mala vas oddaja mestu 117 l mleka, ki ga pripelje 10 mlekaric na ročnih vozičkih povprečno po 12 l (količina na posamezne mlekarice od 3 do 25 l). 342 l mleka pripelje, povprečno po 20 l, 17 mlekaric-kmetov na ročnih vozičkih iz Ježice (posamezno 10—50 l). 9 kmetov pripelje na 1 triciklu in 8 ročnih vozičkih 193 l mleka iz Savelj. Iz Črnuč dovažajo 1 prekupčevalka na vozu s konjem 25 l mleka na dan, 9 kmetov pa ga pripelje na ročnih vozičkih 191 l. Iz Ježe dovažajo 144 l mleka 6 mlekaric na 1 triciklu in 5 ročnih vozičkih povprečno po 20 l (posamezno 15—38 l). Iz Nadgorice pripelje v Ljubljano prekupčevalka 60 l mleka na vozu s konjem in 5 mlekaric 107 l, in sicer na 3 ročnih vozičkih in 2 triciklih. Povprečno pride na vsakega dovoznika 28 l (posamezno 15—60 l). Iz Podboršta pripelje 1 kmetica na ročnem vozičku 25 l mleka, na biciklu pripelje prav tako samo ena mlekarica 17 l iz Dobrave. Po Tyrševi cesti uvažata tudi dve mlekarici na ročnem vozičku in biciklu 49 l mleka iz Sp. Gameljna, iz Sred. Gameljna pa prekupec 25 l na triciklu in 3 kmetice 63 l na 2 ročnih vozičkih in 1 na biciklu. Povprečno pride na mlekarico 21 l (posamezno 17—30 l). Gor. Gameljne oddajajo mestu 178 l mleka; po prekupčevalki, ki ga dovažajo s konjem 78 l, ostalo po 4 kmeticah-mlekaricah na 3 ročnih vozičkih in 1 vozu s konjem. Povprečna količina znaša 36 l (posamezno 16—20 l). Iz Gmajne uvažata 2 kmetici in 1 prekupčevalka na ročnih vozičkih 63 l mleka, povprečno torej 21 l. Največ mleka pride po Tyrševi cesti iz Trzina, in sicer 453 l. Prekupec ga dobavlja po 190 l, ostalo pa zadruga, oba ga dovažata s konjem. Zadruga zbira mleko iz Domžal, Dobenega in Depalje vasi. Koliko mleka posamezna teh vasi dobavlja Ljubljani, ni mogoče reči, kajti mleko, ki ga združniki oddajajo zadrugi, se najprej pasterizira, nato zadruga določeno količino odvede v Ljubljano, ostalo pa uporablja za lastne potrebe. Na isti način poslujejo tudi druge mlekarske zadruga. Iz Rašice dobavljata kmetici 49 l mleka na 1 ročnem vozičku in 1 vozu s konjem. Prekupec iz Šenkovega turna pripelje na dan 122 l mleka s konjem. Zadruga v Moravčah preskrbuje Ljubljani 416 l mleka na dan. Mleko dovažajo s konjem. Združniki, ki oskrbujejo z mlekom moravško mlekarsko zadrugo, so iz naslednjih vasi: Hrastje, Soteska, Šerjuče, Selce, Koseze, Peče, Mošenik, Drtija, Gorica, Tuštanj, Češnjica, Vrhpolje, Selo, Kostuje in Goriče. Zadruga v Radomljah dobavlja 181 l mleka, ki ga prevažajo s konjem. Zadrugo oskrbujejo z mlekom sledeče vasi: Dob, Gorjuše, Čemšenik, Presuše, Koli-

⁵ Podatke za te vasi sem dobila na kmetijskem oddelku banske uprave v Ljubljani, za Škofjo Loko - Žabnico pa na mlekarski šoli v Škofji Loki.

⁶ »Slovenec« 14. III. 1937.: »Preskrba Ljubljane z mlekom«.

5 L. MLEKA

M, 1,75.000,

čevo, Šrjančevo, Hudo, Volčji potok, Rudnik, Rove, Žiče, Zagorica, Dolenje Dupeljno, Vrhole in Preserje. Prevojska zadruga dovaža na vozu s konjem 277 l mleka na dan. Mleko zbira iz: Vrbe, Št. Vida, Imovice, Prevalj, Škocjana, Krtine, Rafolča, Vrhpolja, Straže, Krašnje, Čepelj, Znojila, Preserja, Obršc, Zlatega polja, Imovice, Brezovice, Male Lašnje, Lukovice, Brda, Trdnjave, Praperč, Krajnega brda, Vrh, Korena, Gor. Loke, Sp. Loke, Žinovš, Svinj, Njegastrane, Gradišča, Sp. Kosez, Vidma, Imenja in Hriba. Slednjič pripelje v mesto na vozu s konjem še po Tyrševi cesti iz Kosez 230 l mleka prekupec.

Glede na količino iz vseh krajev v Ljubljano uvoženega mleka pride: Trzin na 8. mesto, Stožice (s količino, uvoženo po Tyrševi cesti in zabeleženo pri mitnici Dolnice) na 11. mesto, Moravče na 12. mesto, Ježica na 15. mesto, Prevoje na 20. mesto, Koseze na 24. mesto, Radomlje na 29. mesto, Savlje na 15. mesto (s količino, uvoženo po Tyrševi cesti in Vodovodni cesti), Črnuče na 26. mesto, Gor. Gameljne na 29. mesto, Nadgorica na 33. mesto, Ježa na 34. mesto, Šenkov turn na 39. mesto, Mala vas na 40. mesto, Sp. Gameljne na 45. mesto, Gmajna na 49. mesto, Rašica na 52. mesto, Dobrava na 59. mesto, Podboršt na 57. mesto.

Mitnica Brinje je zabeležila 279 l mleka, t. j. 1'1 % vsega, ki ga Ljubljana konsumira. Pripelje ga 13 mlekaric na ročnih vozičkih 279 l iz Stožic. Če prištejemo še količino, ki jo je zabeležil mitniški urad na Tyrševi cesti, vidimo, da dobavljajo Stožice 442 l mleka in da se s tem poslom bavi kar 23 mlekaric.

Mitnica na Vodovodni cesti je zabeležila 2'52 % vse preskrbe Ljubljane z mlekom, in sicer ga pripelje 25 mlekaric 664 l.

Ljubljani najbližja vas so Koseze, od koder dovaža na ročnem vozičku kmetica po 30 l mleka dnevno. Dalje dobavljajo Kleče 472 l mleka po 18 mlekaricah na 16 ročnih vozičkih in 2 voze s konjem povprečno po 26 l (posamezno 10—45 l). Dobaviteljice mleka iz Savelj, ki ga prevažajo po Tyrševi cesti v mesto, sem že navedla pri mitnici na Tyrševi cesti. Tiste izmed dobaviteljic mleka iz Savelj, ki ga uvažajo v Ljubljano po Vodovodni cesti, pa so uvozile 412 l mleka, med njimi 17 na 16 ročnih vozičkih in 1 s konjem. Iz te vasi torej pride v mesto 605 l mleka. Iz Skaručne pripelje 1 kmetica v mesto dnevno po 20 l mleka na biciklu.

Glede na količino v Ljubljano uvoženega mleka pridejo Kleče na 7. mesto, Koseze pa na 56.

Mitnica Spodnja Šiška. Največ mleka je zabeležil mitniški urad Spodnja Šiška, in sicer 22'17 % vsega, kar ga Ljubljana konsumira. 5826 l mleka je pripeljalo 73 dovoznikov, in sicer 59 kmetic, 6 zadrug in 8 prekupčevalk.

Iz Podutika pripelje 1 mlekarica v mesto 13 l mleka na ročnem vozičku in iz Kamne gorice ena 20 l mleka na tramvaju. Iz Dolnic pride v mesto po tej poti 25 l mleka, ki ga pripelje 1 mlekarica na ročnem vozičku. Na ročnem vozičku dovaža 1 mlekarica 22 l mleka iz Pržanja, 2 pa ga 56 l pripeljeta iz Trate. Iz Podgore pripelje 6 mlekaric 101 l mleka na 1 triciklu in 5 ročnih vozičkih. Še enkrat toliko pa ga pripelje 9 mlekaric na ročnih vozičkih iz Poljan. Št. Vid pa beleži izredno majhno količino, komaj 10 l mleka po mlekarici na ročnem vozičku. Na 2 ročnih vozičkih dova-

žata mlekarici iz Guncelj 41 l mleka, iz Dvora pa 49 l, 2 mlekarici na vozu s konjem in ročnem vozičku. Zelo pestro sliko glede vozil pa nam dajo Stanežiče, od koder dovažajo mleko 4 mlekarice na ročnih vozičkih, 1 na biciklu, 2 na triciklu in 1 na tramvaju 174 l mleka. Povprečno 22 l (posamezno 10—20). Iz Vižmarij prevažajo 6 mlekaric na 3 ročnih vozičkih, 1 s konjem, 1 na biciklu in 1 s tramvajem 194 l mleka; povprečno torej 22 l (posamezno 10—30). Iz Broda dobavlja 1 mlekarica na ročnem vozičku 19 l mleka. Točno 100 l mleka pripelje 5 mlekaric na 2 ročnih vozičkih in 2 s konjem ter 1 na tramvaju iz Tacna. Dve kmetici dobavljata na 2 voze s konjem 79 l mleka iz Medna, na enak način 2 mlekarici iz Šmartna pod Šmarno goro 69 l, isto velja za Zavrh, le da ga ti dve mlekarici skupaj dovažata komaj 43 l na dan. Iz Sp. Pirnič dobavljata 2 mlekarici na 2 voze s konjem 41 l mleka; več pa premorejo Zgor. Pirniče, kjer gre 100 l na račun 1 prekupca, ki ga dovaža s konjem, in 1 mlekarice, ki ga pripelje 15 l na biciklu. Zadruga v Skaručni dobavlja Ljubljani 290 l mleka s konjem. Ako prištejemo temu še 20 l, ki jih je zabeležil mitniški urad na Vodovodni cesti, dobimo količino 310 l mleka, ki ga dobavlja Skaručna. Zadruga zbira mleko iz: Sela, Golega, Povodja, Vesce, Polja in Vojskega. Iz Sela pri Vodica dovaža prekupec s konjem po 79 l mleka dnevno. 76 l ga pripelje kmetica s konjem iz Polja pri Vodica. V Hrašah imamo majhno zadrugo, ki prevažajo v Ljubljano s konjem po 31 l mleka na dan. Mleko zbira iz Hraš, Smlednika in Sv. Valburge. Iz Utika dovažajo kar 3 prekupci 113 l mleka, in sicer na 2 voze s konjem in 1 biciklu. Vas Repnje preskrbuje po mlekarici 45 l mleka s konjem, na enak način pripelje v Ljubljano prekupec iz Dobruše pri Vodica 49 l mleka. Iz Bukovice dovaža prekupec 59 l mleka na triciklu in 2 mlekarici 57 l na biciklih. Vodiška zadruga ima za izvoz v Ljubljano na razpolago 297 l mleka, ki ga zbira iz Zapog, Lahovč in Repenj, dalje ga preskrbuje še prekupec 182 l. Oba ga prevažata na vozu s konjem. Zadruga v Brniku izvažajo v mesto 709 l mleka. Tej zadrugi oddajajo mleko vasi: Zg. Brnik, Sp. Brnik, Lahovče, Vovle, Zalog, Poženik, Dvorje, Češnjek, Pšenična polica in Praprotna polica. Iz Škofje Loke prevažajo zadrugi avto v Ljubljano 297 l mleka dnevno; vozi pa ga le 3 krat na teden po 670 l. Mleko v tem okraju se zbira deloma v mlekarski zadrugi v Škofji Loki, deloma v Žabnici; vse mleko pa se končno steka v mlekarski zadrugi v Škofji Loki, kjer se pasterizira in odpremlja dalje. Mlekarski zadrugi v Žabnici oddajajo mleko: Forme, Sv. Duh, Dorfarje, Šutna, Sp. Bitnje, Virmaše in Crngrob; mlekarski zadrugi v Škofji Loki: Gosteče, Suha, Sora, Dol, Pungart, Draga, Hosta in Lopica. Končno imamo na tej progi še Naklo, ki zalaga Ljubljano z ogromno količino mleka; 2124 l ga pripelje vsaki dan na avtu. Dobaviteljica je zadruga. Zadruga v Naklem je prav za prav sedež združenih zadrug: Naklega, Šenčurja, Cerkelj, Komende, Medvod, Bitnja in Gorič. Mleko se zbira v posameznih zadrugah. Zadrugi v Naklem dobavljajo mleko vasi: Pivka, Strahinj, Okroglo, Cigelnica, Brezje, Kranj, Dolenja vas, Srednja vas, Bistrica, Britof, Podtabor, Sp. Duplje, Sp. in Zg. Besnica, Žabnica, Sp. Bitnje, Zg. Bitnje; zadrugi v Medvodah dobavljajo mleko: Breg, Jama, Praše, Mavčiče, Podreča, Svilje, Gorenja vas, Zg. Senica, Sp. Senica, Ladja,

Medvode in Svetje; zadrugi v Bitnju vasi: Zg., Sr. in Sp. Bitnje in Žabnica; zadrugi v Komendi: Klanc, Gora, Moste, Kaplja vas, Križ, Komenda, Žeja, Nasovče, Breg, Mlaka, Potok, Podboršt in Suhi dol; zadrugi v Cerkljah: Cerklje, Vasica, Pšenična polica, Sp. in Zg. Brnik, Šmartno, Glinje, Zalog, Poženk, Pšata, Grad, Dvorje, Češnjek, Velesovo in Praprotna polica; zadrugi v Šenčurju: Šenčur, Srednja vas, Voklo, Voglje, Prebačevo, Trboje in Žerjavka; zadrugi v Goričah: Zalog, Goriče, Letenca, Zavoda, Kamenjak, Golnik in Novake. Pri zadrugi v Naklem moremo zato govoriti o veleobratu. Mleko zbira ta zadruga z avtom na povratku iz Ljubljane po vrsti pri zadrugah: Medvode, Bitnje, Komenda, Cerklje, Šenčur in Goriče.

Glede na količino v Ljubljano pripeljanega mleka pride: Naklo na 1. mesto, Brnik na 4., Vodice na 6., Skaručna na 17., Škofja Loka na 19., Poljane na 27., Vižmarje na 29., Stanežiče na 30., Zg. Pirniče in Bukovica na 40., Utik na 40., Dvor na 42., Tacen in Podgora na 43., Dobruna na 44., Medno in Selo pri Vodicih na 46., Polje na 47., Šmartno pod Šmarno goro na 49., Trata na 51., Zavrh in Repnje na 53., Guncle na 54., Hraše na 56., Brod na 59. in Št. Vid na 60. mesto.

Mitnica Dolnice je zabeležila 348 l mleka ali 1'33 % vsega, mestu dostavljenega mleka. 15 mlekaric je pripeljalo na ročnih vozičkih, in sicer med njimi 5 iz Dolnic 121 l, 1 iz Podutika 13 l, 6 mlekaric iz Glince 147 l in iz Pržanja 48 l mleka. Pripominjam, da je eno mlekarico, ki iz Dolnic dobavlja mestu dnevno 20 l mleka, zabeležil mitniški urad Sp. Šiška. Vsega mleka pride torej iz Dolnic 151 l. Mitnica Sp. Šiška je zabeležila tudi 22 l mleka, ki ga dobavlja 1 mlekarica iz Pržanja, tako da pride iz Pržanja s tistim mlekom vred, ki ga je zabeležila mitnica Dolnice, 60 l mleka.

Po vsej količini mleka, ki pride v Ljubljano, zavzemajo Glince in Dolnice 34. mesto, Pržanj pa 48. mesto.

Mitnica Podutik je zabeležila 139 l mleka, komaj 0'53 % vse oskrbe Ljubljane z mlekom. Iz Čepelj prinaša mlekarica 11 l; iz Podutika ga dovaža prekupec 30 l z ročnim vozičkom, ostalih 85 l mleka pa 5 mlekaric na 4 ročnih vozičkih in 1 biciklu. Iz Kamne gorice prinaša mlekarica v košari na glavi poprečno 13 l mleka na dan.

Mitnica Gozd je zabeležila 36 l mleka (t. j. 0'14 %), ki so ga pripeljale 3 mlekarice na ročnih vozičkih iz Podutika. Mlekarice iz Podutika so zabeležene pri mitnicah: Spodnja Šiška, Podutik, Gozd in Brdo. Iz te vasi pride v mesto torej 183 l mleka in stoji vas tako z ozirom na količino uvoženega mleka na 29. mestu.

Mitnica Brdo je zabeležila 61 l mleka, t. j. 0'23 % vse preskrbe Ljubljane. Iz Vrhovc ga prinaša kmetica 10 l, iz Kozarij 5 l in iz Podutika 6 l. Dve mlekarici dovažata po 20 l mleka na 2 biciklih iz Stranske vasi.

Mitnica Opekarna. Mlečnega prometa je bilo na tej mitnici 2'55 %. 27 kmetic dovaža v Ljubljano 670 l mleka. Iz Vrhovc dobavlja mlekarica 15 l mleka na ročnem vozičku. S količino, ki jo dobavlja mlekarica iz te vasi tudi še po cesti Brdo, premore vsega 25 l mleka. Iz Kozarij krene v Ljubljano vsako jutro po tej cesti 15 mlekaric s 14 ročnimi vozički in 1 biciklom ter pripelje 391 l mleka. 41 l mleka pripelje 1 mlekarica iz Bokavc. Iz Dobrave dovažajo 3 kmetice, 1 s

konjem, 1 z ročnim vozičkom in 1 na biciklu, 103 l mleka. Količina, ki pride na posamezno mlekarico, se zelo razlikuje, tako ga n. pr. ena pripelje z biciklom le 6 l, druga zopet na ročnem vozičku 50 l. Iz Stranske vasi pripeljejo 4 mlekarice na 2 ročnih vozičkih, na 1 biciklu in s konjem 83 l mleka. Če prištejemo še količino mleka, ki ga dobavlja Stranska vas po Polhograjski cesti, in onih 40 l, ki ga je zabeležil mitniški urad Dolnice, premore za izvoz ta vas 123 l mleka. Po tej cesti dovažata še mlekarici na biciklu in ročnem vozičku 37 l mleka iz Šujce.

Glede na vso količino, ki jo vas premore za izvoz, so Vrhovce na 57. mestu, Stranska vas na 38. mestu in Dobrava na 31. mestu.

Mitnica na Polhograjski cesti je zabeležila 2'40 % vsega uvoza mleka v Ljubljano. Pripeljalo je 20 mlekaric 631 l mleka. Najbližja vas, ki preskrbuje Ljubljani mleko po tej cesti, je vas Kozarje. 4 kmetice pripeljejo na vozeh s konjem 131 l mleka. Kakor vidimo, uporabljajo mlekarice iz Kozarij več cest, tako cesto pri Opekarni, cesto na Brdo, Polhograjsko cesto ter Tržaško cesto, in pripeljejo v Ljubljano 755 l mleka, ki ga dobavlja, z eno samo izjemo, 28 oseb iz lastnih hlevov. Iz zapiskov, ki so jih vodile mitnice, izhaja, da uporabljajo mlekarice, ki vozijo po Polhograjski cesti, večinoma vozove s konjem, ročne vozičke pa tiste mlekarice, ki hodijo po cesti pri Opekarni. Povprečno pride na dovoznika 27 l mleka (posamezno 6—45 l). Mnogo mleka, in sicer 210 l, dovaža s konjem 7 mlekaric iz Podsmreke. Če prištejemo še 234 l mleka, ki ga dovažajo po Tržaški cesti, more oddati ta vas 444 l mleka; povprečno torej 32 l na producenta (posamezno 5—40 l). Iz Draževnika dobavljata 2 mlekarici na 2 vozeh s konjem 50 l mleka. Iz Razor dovaža s konjem 1 mlekarica 35 l mleka. Kakor prevažajo vse mlekarice mleko po tej cesti s konjem, tako tudi ona iz Dobrave, ki ga pripelje povprečno 26 l na dan. Iz stranske vasi dobavlja 40 l mleka mlekarica na ročnem vozičku. Iz Šujce uvažata v mesto 2 mlekarici skupaj 91 l mleka. Če prištejemo že pri Opekarni navedeno število litrov, preskrbuje Šujca Ljubljani 128 l mleka. Iz Gaberja pripeljeta 2 mlekarici 66 l mleka s konjem.

Po vsej količini z ozirom na vse vasi, ki dobavljajo mestu mleko, pripada: Kozarjam 2. mesto, Podsmreki 9. mesto, Šujci 37. mesto, Razorju in Gaberju 49. mesto in Draževniku 52. mesto.

Mitnica na Tržaški cesti. 5'31 % vse preskrbe Ljubljane z mlekom je zabeležila mitnica na Tržaški cesti. 1394 l mleka je pripeljalo 33 mlekaric in 3 prekupčevalke. In sicer iz Kozarij 1 prekupčevalka 130 l in 2 mlekarici s konjem ter 5 mlekaric z ročnimi vozički 266 l mleka. Iz Podsmreke dovaža po Tržaški cesti že navedenih 7 mlekaric na 3 ročnih vozičkih in 4 vozeh s konjem 234 l mleka. Iz Brezovice oskrbuje mesto z 264 l mleka 8 mlekaric na 2 ročnih vozičkih, 4 vozeh s konjem, 1 biciklu in 1 triciklu. Povprečno pride na producenta 33 l mleka. 2 kmetici dovažata na 2 vozeh s konjem iz Lukovice 84 l mleka. Prekupec iz Dragomerja dobavlja na biciklu 80 l mleka. Z biciklom dovaža 7 l mleka 1 mlekarica iz Loga. V Vnanjih goricah imamo 6 kmetic, ki dobavljajo na 5 vozeh s konjem, z 1 ročnim vozičkom, 1 biciklom in 1 triciklom 164 l mleka, in 1 prekupca s 185 l. Iz Notranjih goric pa dovaža 110 l mleka 1 prekupec s konjem.

Glede na vso količino mleka so Vnanje gorice na 12. mestu, Brezovica na 22. mestu, Notranje gorice na 41. mestu, Dragomer in Lukovica na 46. ter Log na 61. mestu.

Mitnica na Opekarski cesti je zabeležila le 1 mlekarico, ki dovaža s konjem 37 l mleka iz Vnanjih goric, t. j. v procentih 0,15 % vse preskrbe mesta Ljubljane z mlekom.

Mitnica na Ižanski cesti je zabeležila 1651 l mleka, ki ga je pripeljalo 88 kmetov in 3 prekupčevalke, t. j. 6,28 % vse mestne preskrbe.

Iz Jurčkove poti krene v mesto dnevno 5 mlekaric z ročnimi vozički s 73 l mleka, po Dolenjski cesti pa 7 mlekaric s 76 l mleka, tako da premore ta kraj za izvoz 149 l mleka. Povprečna količina od tod uvoženega mleka znaša 13 l (posamezno 7—25 l). Iz Galjevice pride vsak dan v Ljubljano 12 l mleka, ki ga 1 mlekarica nosi, druga pa vozi na ročnem vozičku. Iz Ilovškega stradona prinaša mlekarica v mesto 2 l mleka, 2 pa ga dovažata z ročnim vozičkom 46 l. Iz Mihovega stradona na ročnem vozičku mlekarica po 22 l mleka na dan. Na 3 ročnih vozičkih preskrbujejo mestu mlekarice iz Lahovega stradona 27 l mleka. Na Požaru sta dve mlekarici, od katerih dostavlja v mesto ena 19 l mleka na dan po Ižanski cesti, druga pa z ročnim vozičkom po Dolenjski cesti 14 l mleka. Ižanska cesta zalaga mesto s 400 l mleka na dan, ki ga prevažajo na 9 ročnih vozičkih in 11 vozov s konjem, 2 biciklih, 2 mlekarici pa ga prinašata peš. Povprečno pride na dobavitelja po 17 l mleka (posamezno 2—50 l). 5 kmetov dovaža s konjem 80 l mleka iz Hauptmance. V Črni vasi se bavi s preskrbo Ljubljane z mlekom kar 40 oseb, ki pripeljejo v mesto 715 l mleka na dan, in sicer na 20 ročnih vozičkih, 18 vozov s konjem, 1 biciklu in 1 triciklu. Poprečno na dobavitelja pride komaj 18 l mleka (posamezno 4 do 30 l). Na 2 ročnih vozičkih pripeljeta 2 kmetici 78 l mleka iz Lip. Iz Iga dovaža 1 prekupec 44 l mleka z avtobusom. V Mateni imamo prekupca, ki dovaža mleko s konjem, in kmetico, ki uporablja za to ročni voziček. Prvi pripelje 66 l mleka, druga pa 17 l. Iz Tomišlja dobavlja prekupec na vozu s konjem 20 l mleka.

Glede na vso količino, ki jo vas premore za izvoz, spada Ižanska cesta na 13. mesto, Jurčkova pot na 33. mesto, Matena na 44. mesto, Hauptmanca na 46. mesto, Ilovški stradon na 52. mesto, Ig na 53. mesto, Na Požaru na 55. mesto, Lahov stradon na 57. mesto, Mihov stradon in Tomišelj na 58. mesto ter Galjevica na 60. mesto.

Mitnica na Dolenjski cesti je zabeležila 71 kmetov in 1 prekupčevalko z mlekom, ki so pripeljale 1543 l mleka, t. j. 6,78 % vsega, kar ga Ljubljana konsumira.

Na Dolenjski cesti srečamo 2 mlekarici, ki dostavljata v mesto 36 l mleka na ročnih vozičkih. Iz Jurčkove poti dovaža 6 mlekaric z ročnimi vozički 76 l mleka, 93 l mleka pa dovaža v mesto iz Knezovega stradona 5 mlekaric na ročnem vozičku in ena s konjem. S Perucijeve ceste preskrbuje 173 l mleka Ljubljani 7 mlekaric, med temi 1 s konjem, ostale pa na ročnih vozičkih. Poprečno pride na osebo 33 l mleka (posamezno 16—36). Z ročnim vozičkom dobavlja mestu 1 mlekarica iz Jeshovega stradona po 22 l mleka na dan, druga pa s konjem po 10 l iz Volarjevega stradona.

Iz Rudnika pride v Ljubljano 480 l mleka. 20 oseb ga dovaža z ročnimi vozički, 2 s konjem, 2 s triciklom, ena pa ga prinaša peš. Poprečno pride na osebo 19 l mleka (posamezno 40—50 l). 15 l mleka pripelje mlekarica s konjem z Orlega, druga 11 l na ročnem vozičku iz Sela-Lavrice. Iz Dalnje vasi pripelje v mesto 12 mlekaric 242 l mleka na 1 triciklu in 4 ročnih vozičkih. V Lavrici uporablja 1 mlekarica tricikel, 1 pa ročni voziček ter pripeljeta v mesto 61 l mleka na dan. Iz Babne gorice dovažata 43 l mleka 2 kmetici z ročnim vozičkom. Po železnici dobavlja kmetica 10 l iz Grosuplja. Prekupec s Turjaka zbere za Ljubljano dnevno po 231 l mleka in ga pripelje s konjem.

Po vsej količini mleka spada Rudnik na 6. mesto, Turjak na 24. mesto, Perucijeva cesta na 30. mesto, Knezov stradon na 44. mesto, Lavrica na 50. mesto, Jeshov stradon na 58. mesto, Orle na 59. mesto, Volarjev stradon, Sela-Lavrica in Grosuplje pa na 60. mesto.

Kakor vidimo, sta zabeležili mitnici na Ižanski in na Dolenjski cesti pretežno večino barskih vasi. Lahko bi Barje vzeli kot enoto, pri čemer bi dobili 2056 l mleka, ki ga dobavlja Ljubljani po 112 dobaviteljih. Ker se pa po tej razpredelitvi razdele naselja na Barju na Ižansko in na Dolenjsko mitnico, sem vprašanje dobave mleka mestu Ljubljana tudi za barski predel obdelala po pristojnih mitnicah, kakor za druge kraje.

Mitnica na Poljanski cesti je zabeležila 691 l mleka, t. j. 2,62 % vsega, ki ga Ljubljana konsumira. Vseh 57 mlekaric je prevažalo mleko z ročnimi vozički.

Zg. Hrušica preskrbuje Ljubljani 162 l mleka, ki ga dovaža 15 mlekaric. Iz Sp. Hrušice prevažajo 6 mlekaric 106 l mleka. Iz Fužin dovaža s konjem mlekarica 55 l mleka po Zaloški cesti, 105 l pa 4 mlekarice po Poljanski cesti. Iz Dobrunj preskrbuje mestu kar 17 mlekaric 210 l mleka, a ena ga dovaža 14 l po Zaloški cesti. 2 mlekarici pripeljeta še iz Zadvora 17 l mleka, ena pa iz Sostrega 4 l.

Po vsej količini mleka so Dobrunje na 25. mestu, Zg. Hrušica in Fužine na 32. mestu, Sp. Hrušica na 42. mestu, Zadvor na 59. mestu, Sostro pa na 61. mestu.

Mitnica na Zaloški cesti je zabeležila 469 l mleka ali 1,79 %; pripeljalo ga je 26 mlekaric.

Tu moram še enkrat omeniti Fužine, ki sem jih navedla že pri mitnici na Poljanski cesti. Z raznovrstnimi vozili za prevažanje mleka se odlikuje Studenec, od koder prevažajo mlekarice 236 l mleka v Ljubljano na 5 ročnih vozičkih, 3 vozov s konjem, 1 biciklom in 4 triciklih. Poprečno pride na osebo po 18 l (posamezno 5—30 l). Iz Slap pripeljejo poprečno po 16 l mleka 4 mlekarice z 1 ročnim vozičkom, na 2 vozov s konjem in 1 biciklu 65 l mleka. Iz Dev. Marije v Polju dovaža v mesto 13 l mleka ena mlekarica z biciklom; iz Vevč dobavljata 2 mlekarici 43 l, in sicer na 1 ročnem vozičku in z 1 konjem, na biciklu pa še 4 l mleka 1 mlekarica iz Zg. Kašlja. Z 1 biciklom in 1 konjem pripeljeta 2 mlekarici iz Sp. Zadobrave vsak dan 30 l mleka. Če prištejemo še 20 l, pripeljanih s triciklom, ki jih je zabeležila mitnica na Predovičevem podvozu, premore Sp. Zadobrava za izvoz 50 l mleka. Na tej mitnici se ustavlja tudi ena mlekarica iz Dobrunj, ki dovaža po Zaloški cesti na ročnem vozičku v Ljubljano 14 l mleka. Dalje dostavlja v mesto še 1 mlekarica iz Sadinje vasi 8 l mleka na biciklu.

VOZILA,

IV

NAČIN DOVOZA MLEKA V LJUBLJANO,

LEGENDA

- ročni voziček
 - tricikelj
 - voz s konjem
 - bicikelj
 - železnica
 - avto
 - tramvaj
- M. 1:75.000,

Po vsej količini pridejo vasi, ki preskrbujejo Ljubljano z mlekom po Zaloški cesti: Studenec na 23. mesto, Slape na 49. mesto, Vevče na 53. mesto, Zgor. Zadobrava na 52. mesto, Dev. Marija v Polju na 59. mesto, Sadinja vas na 60. mesto in Zg. Kašelj na 61. mesto.

Mitniški urad na Predovičevem podvozu je zabeležil 178 l mleka (0'68 %). Pripeljalo ga je 13 kmetov, in sicer 6 mlekaric iz Sneberja 62 l na 5 ročnih vozičkih in 1 biciklu. Sp. Zadobravo sem že navedla pri prejšnji mitnici, ostane še Zg. Zadobrava, od koder prevažajo 3 mlekarice na ročnih vozičkih in 3 s konjem 96 l mleka ter ji zato po vsej količini mleka pripada 44. mesto.

Mitnica na Šmartinski cesti je zabeležila 80 kmetov in 1 zadrugo, ki so pripeljale v mesto 1444 l mleka, t. j. 6'42 % vsega mlečnega konsuma v Ljubljani.

Na 19 ročnih vozičkih in z 1 konjem pripelje 20 mlekaric v mesto 331 l mleka iz Šmartna, na vsako pride poprečno po 17 l (posamezno 4—30). 10 mlekaric pripelje 104 l mleka iz Obrija. Iz Hrastja dovažajo 7 mlekaric na 6 ročnih vozičkih in 1 biciklu 114 l mleka. Na 9 ročnih vozičkih in 1 biciklu dostavljajo mlekarice 141 l mleka iz Jarš. Iz Sneberja dostavlja 11 mlekaric v mesto po Šmartinski cesti na 8 ročnih vozičkih, 1 biciklu in 2 triciklih 216 l mleka. K temu moramo prišteti še pri prejšnji mitnici omenjenih 62 l mleka; torej zalaga Sneberje mesto Ljubljano z 278 l mleka. Poprečno pride na mlekarico 16 l (posamezno 6—40 l) mleka. Iz Sv. Jakoba pripeljejo 3 mlekarice na 1 ročnem vozičku, z 1 konjem in 1 triciklom 51 l mleka. Z biciklom pripeljejo 4 mlekarice 63 l mleka iz Podgorice, enako iz Pšate 67 l. Na 2 biciklih in z 1 konjem dobavljajo 2 mlekarici in 1 prekupec 106 l mleka iz Beričevega. Poprečno pride na osebo 35 l, na samega prekupca pa odpade 80 l na dan. Na 2 biciklih, z 1 konjem in z 1 ročnim vozičkom pripeljejo 4 mlekarice 102 l mleka iz Dragomlja. Iz Bršče pripeljejo 3 mlekarice na 2 biciklih in z 1 konjem 20 l mleka. Zadruga v Dolskem dobavlja mestu 270 l mleka, ki ga zbira iz Doba, Zajeve, Podgore, Petelinja, Hriba, Sv. Helene, Kamenice, Senožeč, Klopce in Osredka. Mleko prevažajo v mesto s konjsko vprego.

Z ozirom na vso količino pripeljanega mleka iz posameznih krajev zavzema Sneberje 19. mesto, Šmartno 16., Dolsko 20., Jarše 35., Hraše 40., Obrije in Beričevo 42., Dragomelj 43., Podgora in Pšata 49, Sv. Jakob 52. in Bršča 58. mesto.

Mitnica Med hmelniki je zabeležila 1'79 % vsega v Ljubljani konsumiranega mleka.

Po tej cesti dovažajo 25 mlekaric iz Tomačevega 501 l mleka na 23 ročnih vozičkih in 2 biciklih. Po vsej množini mleka spada Tomačevo že na 6. mesto.

Mitnica na Glavnem kolodvoru je zabeležila 2'66 % vsega mlečnega dovoza, kar znaša 697 l mleka. Železnico so uporabljali: 2 kmeti, 1 zadruga in 6 prekupčevalk. Od tega so pripeljali prekupci: iz Plešivice 14 l mleka, iz Zg. Senice 30 l, iz Gor. vasi 19 l, iz Medvod 43 l, iz Sore 35 l in iz Žabnice 105 l mleka. Zadruga iz Predoslja preskrbuje Ljubljani 436 l mleka, ki ga zbira iz Suhe, Kokrice, Britofa, Orehovlja, Ilovke, Hraš, Bele in Bobovka. Končno imamo še 1 mlekarico-kmetico, ki dostavlja po 10 l mleka dnevno iz Domžal, in 1 iz Žalne s 5 litri mleka.

Z ozirom na vso količino mleka stoje: Predoslje na 6. mestu, Medvode na 53. mestu, Sora na 55. mestu, Senica na 56. mestu, Gorenja vas na 58. mestu, Plešivica na 59. mestu, Domžale na 60. mestu in Žalno na 61. mestu.

Iz opisanega je razvidno, da se bavi s preskrbo Ljubljane z mlekom 699 oseb iz ljubljanske okolice. Med njimi je 31 prekupčevalk in 10 zadrug.

Če si ogledamo karto vozil IV., vidimo, da mlekarica iz Čepolja izključno prinaša mleko, dalje ga še prinašajo peš mlekarice iz Sneberja, Podutika, Vrhovc, Kozarij, Galjevice, Ilovškega stradona in Rudnika. Iz tega posnemamo, da prinašajo mleko v mesto peš mlekarice iz manjšega števila bližnjih vasi in le v minimalni količini. Ta način dobave se torej uporablja le v manjši meri.

Kot prevozno sredstvo v bližnji okolici Ljubljane prevladuje ročni voziček. S tem vozilom dovažajo mleko v mesto le vasi v njegovi bližini, ker je ta način preskrbe mesta z mlekom poleg prenašanja najbolj utrudljiv in zamuden. Po nekaterih cestah prihaja mleko v Ljubljano sploh samo na ročnih vozičkih. Najbolj oddaljene vasi, iz katerih se prevažajo mleko v mesto z ročnimi vozički, so: na severu Rašica in Gmeljne, na vzhodu Sostro, na jugu Matena, na zapadu Brezovica. Samo z ročnimi vozički se prevažajo mleko iz: Sp. Hrušice, Zg. Hrušice, Bizovika, Dobrunj, Zadvora, Sostrega, Obrija, Gmajne, Ježice, Male vasi, Podboršta, Kosez, Broda, Dolnic, Guncelj, Poljan, Gržanja, Št. Vida, Trate, Bokavc, Gaberja, Lahovega stradona, Mihovega stradona, Jeshovega stradona, Na Požaru, Lip, Dolenjske ceste, Babne gorice, Sela, Srednje vasi, Kamne gorice, Glinč in Pržanja.

Dovoz mleka z biciklom le redkokje prevladuje, ker pač ni pripravnejši od ostalih preprostejših prevoznih sredstev. Nekaj vasi pa uporablja vendarle samo bicikle, in te so: Devica Marija v Polju, Zg. Kašelj, Sadinja vas, Podgorica, Pšata, Dobrava, Log in Dragomer.

Potem imamo še kraje s kombiniranimi prevoznimi sredstvi. Predvsem so vasi, kjer mlekarice uporabljajo poleg ostalih vozil tudi tricikel, ki je gotovo razmeroma bolj uporabno prometno sredstvo kakor bicikel ali ročni voziček. A takih krajev je malo. Tako imamo na Studencu 4 tricikle, pri Sv. Jakobu 1 tricikel, v Sneberju 2, v Sred. Gmeljnah 1, na Ježi 1, v Nadgorici 2, v Savljah 1, v Bukovici pri Vodica 1, v Podgorici 1, v Stanežičah 2, na Brezovici 1, v Vnanjih gorica 1, v Črni vasi 1, v Dalnji vasi 1, na Lavrici 1 in v Rudniku 2 tricikla.

Izključno voz s konjem pride v poštev po večini za zelo oddaljene vasi. Ker gre pri tem v glavnem za večje prekupce ali pa združeno in zato bolj racionalno prodajo mleka, pride dovoz mleka s konjem v poštev kot hitrejši in pripravnejši še v večji meri zaradi velike oddaljenosti. Pomen dovoza mleka na vozu s konjem je v primeri s preprostejšimi prevoznimi sredstvi prav velik — kakor to pokaže karta vozil — ker pride pač na ta način v mesto razmeroma precej večja množina mleka. Izključno s konjem prevažajo mleko iz Dolskega, Kosez, Moravč, Prevoj, Radomlja, Šenkovca turna, Trzina, Brnika, Dobruše pri Vodica, Hraš, Medna, Sp. Pirnič, Polja pri Vodica, Repnja, Sela pri Vodica, Šmartna pod Šmarno goro, Zavrha, Razora, Radomlja, Dragomlja, Lukovice, Notranjih

goric, Hauptmance, Volarjevega stradona, Matene, Tomišlja, Orl in Turjaka.

Važen je še dovoz z avtom in z železnico. Saj vidimo, da ravno Naklo, ki je najbolj oddaljena točka dovoza, dovaža dnevno največ mleka v Ljubljano. Z avtom prevažajo mleko samo iz Nakla, Škofje Loke in Iga, a z vlakom iz Predoslja, Sore, Gorenje vasi, Zgor. Senice, Medvod, Domžal, Grosuplja, Žalne in Pleševice.

Z ozirom na količino mleka in način njegovega dovoza lahko zajamemo vasi, ki dobavljajo Ljubljani mleko, v tri pasove:

V prvi pas postavimo kraje s povprečno množino, ki pride na dovoznika, od 4 do 30 l mleka. Takih vasi je največ. Pri vseh teh pa tudi opazamo, da je glavno prevozno sredstvo ročni voziček, v manjši meri bicikel in tricikel, v še manjši meri pa nošnja. Ta pas je na karti vozil bolj izražen, na karti količine pa manj, ker je pač pripravnejši dovoz z vozom in avtom ter iz oddaljenih krajev zmora razmeroma mnogo večje količine. Vasi s tem tipom dovoza ne segajo daleč, v glavnem le na bližnje predele Ljubljanskega polja in Barja 5—6 km daleč, le redko do 10 km.

Drugi pas obsega vasi, kjer pride na dovoznika od 30 do 100 l mleka. Prevozno sredstvo je po večini voz s konjem, deloma še bicikel in tricikel. Te vasi segajo že do 20 km daleč na Skaručensko polje, okolico Medvod, Domžal in na južni del Barja (ižanske vasi).

V tretji pas spadajo le še zadruga, z izjemo prekupca v Turjaku. Prevozno sredstvo je ali voz s konjem, avto ali pa železnica. Kakor že rečeno, je važnost tega pasu za preskrbo Ljubljane z mlekom zelo velika, saj pride od tod v Ljubljano razmeroma največji del mleka. Vasi s tem načinom dovoza segajo daleč na Sorško polje, na Kranjsko polje in dalje proti Tržiču na Cerkljansko in Kamniško ravnino. Med njimi so tudi manj oddaljene vasi in celo kraji prav blizu mesta, kjer sta zadružna organizacija ali pa iniciativa prekupcev uvedli tak način prevoza.

Če si ogledamo dovoz mleka v Ljubljano v celoti, vidimo, da marsikje ni razporejen, kakor bi pričakovali: da ga imamo ponekod razmeroma malo iz bližnjih, drugod pa presenetljivo mnogo iz bolj oddaljenih vasi. Temu je pač iskati vzrok v najrazličnejših momentih, ki pri tem sodelujejo: n. pr. terenske in prometne razmere ter številni gospodarski in socialni faktorji. Glavna razlika je izražena med severom in jugom. Severna okolica Ljubljane ne daje le več mleka, ampak sega ozemlje, ki ga dobavlja, tudi mnogo dalje. Zlasti mnogo mleka daje Ljubljansko polje, predvsem Posavje od št. Vida do Zadobrave. Vzrok je pač bližina Ljubljane in številne, ugodne cestne zveze z mestom; ugodne za številne bicikle in ročne vozičke. Iz bolj oddaljenih predelov Ljubljanskega polja nad št. Vidom in proti Dolu je dovoz manjši, a je vendar še precejšen. Vasi, ki segajo izven Ljubljanskega polja na sever, severozapad in severovzhod, dovažajo mleko v mesto večinoma s konjem, avtom in železnico. Na vzhodu spada sem že Dolsko, na severozahodu prihaja dovoz iz mlekarskih središč ob veliki cesti Ljubljana—Celje (Trzin, Radomlje, Prevoje), na severu iz vasi okrog Skaručne in Vodice vse do Brnika. To

zadnje področje preseneča po dovolj močnem dovozu kljub veliki oddaljenosti in dokaj slabim prometnim zvezam. Tu sega dovoz z bicikli najdalje od mesta. Ker niso ti kraji v primeri s Kranjsko in Kamniško ravnino skoraj nič industrializirani, je morda izvoz toliko večji. Na Kranjsko - Sorškem polju se dovaža mleko le v manjši meri iz vasi ob železnici, in to skoro izključno z vlakom. Najbolj oddaljen, obenem pa eden najmočnejših dobaviteljev mleka, so kraji ob Kokri in Tržiški Bistrici nad Kranjem, kakor: Naklo, Predoslje. (Vzrok temu posebnemu pojavu je manj v geografskih faktorjih, kakor v lokalnih gospodarskih in socialnih razmerah [zadruga]).

V primeri z dovozom iz severa je dovoz mleka na zapadu in jugu ter vzhodu mnogo manjši. Posebno pa se razlikuje v tem, da področje dovoza ne sega tako daleč. Na severu smo videli, da participirajo na dovozu mleka skoro vse vasi iz bližnje ravnine, ponekod sega področje dovoza tudi v gričevje (Moravska dolina, Rašica), dasi se v glavnem ob robu ravnine preneha. Na jugu pa izkazujejo največji dovoz le bližnje barjanske naselbine in one iz področja Gradašnice, kjer pa se tudi ustavi meja ob robu ravnine. Dovor mleka iz vasi proti Vrhniki je že manjši, iz vasi južnega Barja pa sploh minimalen. To preseneča zlasti pri ižanskih vaseh, a je pri slabih prometnih zvezah z mestom zaradi velike oddaljenosti razumljivo. Na jugozapadu in jugovzhodu pa dovoz brž za Notranjimi goricami in Lavrico sploh preneha, torej v razdalji, v kateri je na severu dovoz še zelo krepak. O kakem dovozu iz razdalj, kot so Naklo, Brniki, Moravče, posebno na dolenski strani, ni niti govora. Neznaten dovoz iz Grosuplja in Žalne je osamljen primer.

Na vzhodni strani Ljubljane je celo dovoz iz neposredne mestne okolice razmeroma slab in ne sega daleč, na bližnje hribovje sploh ne, razen na Orle. Tu v jugovzhodnem delu Ljubljanskega polja je morda vplivala močna industrializacija (Vevče).

Iz vsega lahko na kratko posnamemo, da porabi Ljubljana 26.276 l mleka dnevno. Če računamo, da ima Ljubljana po uradnem štetju⁷ 86.736 prebivalcev, pride na osebo 0'30 l mleka na dan; v primeri z Dunajem⁸ nekoliko manj, ker ga vsak Dunajčan popije povprečno 0'33 l, a z Berlinom več, ker pride v Berlinu na osebo komaj 0'20 l mleka. Torej porabi povprečno Ljubljančan letno 110 l mleka. Če primerjamo porabo mleka prebivalcev Ljubljane s porabo v ostalih državah,⁹ kakor v Švici, kjer pride na glavo 380 l, v Angliji 338 l, v Švedski 323 l, na Danskem 260 l, v Nemčiji 220 l in v Avstriji 146 l, vidimo, da popije ljubljanski meščan razmeroma malo mleka.

Vsak dan konsumira mesto Ljubljana 21.776 l mleka iz svoje okolice. Zadruga, odnosno prekupci, jo zalagajo z 8079 l (in sicer s 5147 l zadruga, z 2932 l prekupci). Ostalih 13.697 l pa ga pripeljejo kmetice-mlekarice direktno na trg.

⁷ Magistrat — statistični urad.

⁸ »Slovenski mlekarski list« I., št. 2, str. 31.

⁹ »Slovenec« 14. III. 1937.: »Preskrba Ljubljane z mlekom«.

JURIJ ŠUBIC, PRED LOVOM

Barvna priloga, ki jo prinašamo v pričujočem zvezku »Kronike«, je reprodukcija slike Jurija Šubica, ki nosi naslov »Pred lovom« in visi v Narodni galeriji v Ljubljani.

Slika spada med temeljna dela slovenske umetnosti in predstavlja oni moment v razvoju Jurijevega dela, ko se pod vplivom francoske umetnosti in predvsem po popolni predanosti naravi in njenemu študiju pojavi tisto novo gledanje na problem slikarstva, ki je v generacijah, katere so sledile Juriju, pripravilo pota slovenskemu impresionizmu.

Ko je Jurij l. 1880. odpotoval v Pariz, ga je tam naenkrat zajel nov svet. Tam ni bilo nič dunajskega akademizma in doktrinarstva, nič čezmernega povzdigovanja stare slikarske tradicije. Slikarstvo v Parizu, tem središču umetnosti ob koncu XIX. stol., je hodilo svoja pota neodvisno od vsega, kar je v ostali Evropi veljalo še za edino veljavno.

Ob času, ko je Jurij prišel v Pariz, je tam že zmagal skrajni naturalizem. Slikarji so zapustili svoje pariške ateljeje in odšli na deželo, kjer so slikali pod prostim nebom.

Tudi Jurij je po enem letu pariškega bivanja, ko si je kolikor toliko utrdil eksistenco, odšel v Normandijo. Tam je odkril pravo problematiko slikanja, videl in doživel je naravo, vso obsejano s soncem, z vsemi čudovitimi barvnimi prehodi, in ona mu je postala osreden motiv slikarskega ustvarjanja.

V Normandiji je nastala cela vrsta del, barvnih študij, pravih izrezov iz narave, katerim je odvzeta vsa epična vsebina. Nastala so le iz veselja nad naravo in barvo. To so čiste krajine: Krajina z vasjo, Sadovnjak, Vrtnar pri rožah in druge.

Tem se pridružijo tudi genrski motivi: Bretonski kmet, Normanska idila, Starka pri šivanju in študije iz notranjščine normanske hiše kot priprave za našo sliko *Pred lovom*.

Vse te študije se odlikujejo z živim smislom za igro sončnih žarkov in barvnih refleksov, ki razkrajajo podobe, drobe predmete in konture in dajo slutiti trepetajočo atmosfero na impresionističnih platnih.

Ko se je Jurij vrnil v Pariz, je čez zimo naslikal svojo programatično sliko *Pred lovom*, na katero se je vneto pripravljaj na deželi, in jo l. 1883. razstavil z velikim uspehom v Salonu.

Med odprta vrata revne normanske hiše se je vstopil lovec in čisti puško. To je vsa vsebina slike, ki je sama na sebi revna in kaj malo zgovorna, dogodek sam hipen in slučajen, saj niti eno niti drugo ni zanimalo slikarja.

Opazujmo pa sončno luč, ki je planila skozi odprta vrata v hišo, kako se igra najprej na obleki in obrazu lovca in kako ves reven prostor napolni s toploto in domačnostjo. Opazujmo, kako se sončni refleksi uveljavljajo v senčnih partijah slike, kako so iz enotne stene napravili neenotno barvno ploskev in kako se pod njihovo močjo izgublja vrednost lokalne barve in tako drobi pojav plastičnega telesa v sistem barvnih lis.

Če opazujemo vse to, bomo priznali, da je sončna luč tisto, kar slikarja v prvi vrsti more zanimati, in

Jurij Šubic: Bretonski kmet

njen vpliv na vizualni vtis upodobljenih predmetov. Priznati moramo, da je slikar s to sliko dosegel naturalistično popolnost do tiste največje mere, ki mu jo je dopuščala njegova slikarska narava. Od tu pa do uresničenja popolnega vizualnega vtisa sveta, kot so ga dosegli impresionisti, je še precejšen korak.

Jurij se namreč ni pridružil struji impresionistov, čeprav je tipal za istimi umetnostnimi ideali, ki so jih impresionisti proglašali za svoje. Jurij je ostal vedno nekoliko zvest tradiciji. S svojim jasnim gledanjem na naravo pa je ustvaril one pogoje, ki so bili potrebni za umetnost Petkovška in po njem za vso generacijo slovenskih impresionistov.

Skozi ta vrata, ki jih je Jurij odprl v preprosto normansko hišo, je prvič posijalo sonce v slovensko slikarstvo.

In še eno, nemalo zaslugo imata brata Šubica, in to je njuna največja: slovensko umetnost sta približala enotnemu toku evropske umetnosti. Odslej naprej hodi naša umetnost vzporedno z evropsko.

Barvna reprodukcija slike *Pred lovom* je ponatisnjena iz knjige Janez in Jurij Šubic, ki jo je napisal prof. dr. Franc Mesesnel.

J. G.

† POLITIČNI IDEOLOG ALBIN PREPELUH-ABDITUS

Leta 1937. je v Ljubljani umrl socialno politični ideolog, pisatelj in politik Albin Prepeluh-Abditus.

Rojen je bil 22. februarja leta 1881. v Ljubljani v proletarski sredini. Vtisi iz te bedne mladosti so postali odločilni za vse njegov življenjski in ideološki razvoj. Ko je končal strokovno šolo za lesno obrt, se je posvetil od l. 1898. do prevrata pisarniški službi pri sodni upravi. Od mladosti do konca vojne je pi-

sal pod raznimi psevdonimi tudi leposlovne reči, pesmi, črtice in podlistke. Z vso svojo energijo pa se je posvetil kot tretja najizrazitejša osebnost agilnega kroga M. Dermota — D. Lončar — A. Prepeluh proučevanju sociološko-političnih vprašanj. Do l. 1920. je politično in ideološko deloval v okviru socialno demokratske stranke, obdržal pa je s svojimi ožjimi tovariši vselej izrazito osebno kritično stališče do življenjskih problemov slovenskega naroda. V upanju, da je mogoča plodovita sinteza med socializmom in napredno miselnostjo, je najprej pospeševal mladinsko napredno, masarykovsko usmerjeno strujo med mlajšo inteligenco. Izraz teh njegovih prizadevanj in obenem eden najpomembnejših slovenskih predvojnih publicističnih pojavov so bili Naši zapiski, katerih soustanovitelj in eden glavnih ideologov je bil. Po svetovni vojni se je razočaran tako nad socialno demokracijo kakor nad radikalnim naprednjaštvom s svojimi ožjimi somišljeniki ločil od socialne demokracije in se ob ustavnih bojih in posebno po sprejetju vidovdanske ustave priključil avtonomistični struji, kateri je ustanovil spočetka izredno popularno glasilo Avtonomist.

Vidno vlogo je imel pri prevratu in v prvih letih upravne konsolidacije, ko je postal tudi poverjenik za socialno skrb. Razočaran nad razvojem notranje politike v zadnjem desetletju svojega življenja se je umaknil iz političnega življenja in se posvetil gospodarskim problemom. Kot član uprave in pozneje lastnik ima največjo zaslugo za razvoj nekdanje tiskarne Blasnika nasl. v Univerzitetno tiskarno in litografijo d. d. Blasnika nasl. v Ljubljani, ki se je pod njegovim vodstvom uvrstila med najbolj solidna in ambiciozna slovenska tiskarska podjetja.

A. Prepeluh je bil vsestransko iniciativen in politično pisateljsko izredno plodovit. Razen Naših zapiskov in Avtonomista je bil tudi med ustanovniki povojnih Novih zapiskov. Sodeloval je še razen pri teh glasilih pri Napreju, Ljubljanskem Zvonu, Svoobodnih glasih, Sodobnosti, Slovenskem Narodu, Hrvatskem kolu, Demokraciji, Sloveniji, Slovincu, Rdečem praporu itd. Njegovo publicistično delo pa se značilno izraža posebno v njegovih knjigah: Socialni problemi (1912.), V boju za zemljo in državo (1928.) in v posmrtni knjigi Pripombe k prevratni dobi (1938.), ki ji je kot drugi del dodal Dušan Kermavner obsežno sliko Prepeluha kot socialističnega in političnega ideologa in delavca.

S Prepeluhom je legla v grob simpatična politična prikazen, predvsem pa eden najtreznejših in iskreno slovenskih socialno političnih ideologov v povojno mnogostranost se razvijajočega, pred vojno še močno enostavnega političnega življenja med Slovenci.

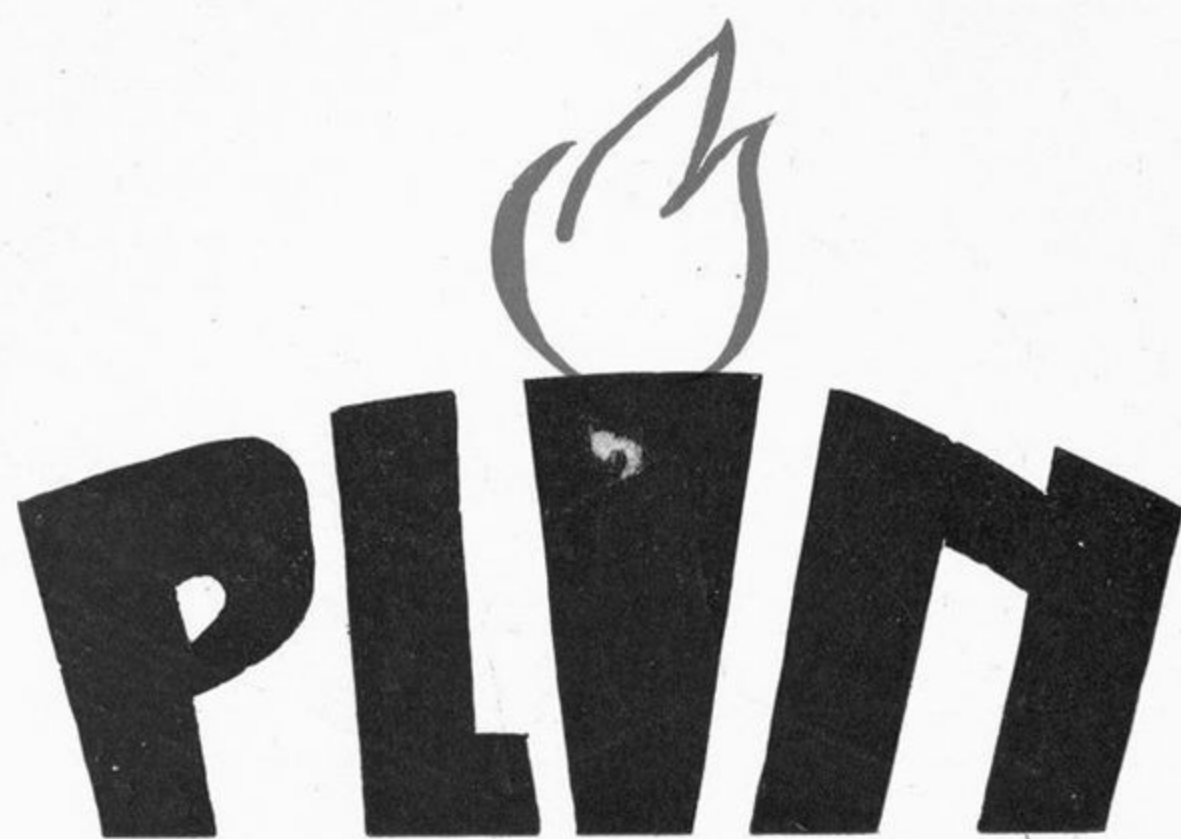
† KAJZELJ BOGOMIL

Dne 15. septembra 1939. je umrl v Ljubljani za služni sokolski delavec Bogomil Kajzelj.

Rojen je bil dne 10. februarja 1874. v Ljubljani. Njegov oče Peregrin Kajzelj je bil med ustanovitelji Južnega Sokola. Tudi Bogomil je vse svoje življenje posvetil predvsem delu za Sokola. L. 1911. je ustanovil jezdni odsek pri Ljubljanskem Sokolu. L. 1919. je postal blagajnik Jugoslovanske sokolske zveze, leta 1926. III. podstarosta Jugosl. sokolske zveze. Od l. 1924. je bil starosta Ljubljanskega Sokola.

»Kroniko« izdaja mestna občina ljubljanska, predstavnik dr. France Stelè, zalaga in tiska Učiteljska tiskarna, predstavnik Francè Štrukelj, za uredništvo odgovoren Jože Gregorič. — Ponatis člankov in slik dovoljen samo s pristankom uredništva. Rokopisi se ne vračajo. »Kronika« izhaja 4 krat na leto in stane za vse leto din 80—, za pol leta din 40—, za četrt leta din 25—. Za inozemstvo din 100—. — Posamezna številka stane din 30—.

Naroča se: Učiteljska tiskarna, Ljubljana.

KURIVO SODOBNOSTI

Meščan, ki živi z duhom časa,
uporablja za kuho in peko,
likanje in pranje, ogrevanje
vode, centralne in druge
kurjave enako kakor
tudi obrtnik za lota-
nje, varjenje, sušenje
itd. — le plin!

RESLJEVA CESTA 28

TELEFON ŠTEV. 43-27

MESTNA
PLINARNA
LJUBLJANSKA

BIBLIOTEKA UNIVERZE
v Ljubljani

Učiteljska tiskarna

registr. zadruga
z omej. zavezo

Frančiškanska 6

V Ljubljani

Telefon 23-12

Račun poštne hranilnice 10.761

je najmoderneje urejena in izvršuje vsa tiskarska dela od najpreprostejšega do najmodernejšega. Tiska šolske, mladinske, poučne, leposlovne in znanstvene knjige v enobarvnem ali večbarvnem tisku. — Brošure in knjige v malih in največjih nakladah. Časopise, vabila, proračune, vizitke, plakate, žurnale. Okusna oprema ilustriranih katalogov, cenikov in reklamnih listov. Lastna tvornica šolskih zvezkov. Šolski zvezki za osnovne, srednje in meščanske šole. Risanke, dnevniki in beležnice. Vse tiskovine za šole in društva (letake, lepake, izpričevala itd.) dajte v tisk Učiteljski tiskarni! — Zahtevajte cenike!

Izdeluje diazo-amoniak papir

»JASNIT« za kopiranje
načrtov, ki je 100 % domač
izdelek te vrste v državi
Lastna kopirnica